

Tuomas Martikainen & Pirkko Pitkänen (toim.)

MUUTTOLIIKKEIDEN VUOSISATA

MUUTTOLIIKKEIDEN VUOSISATA

Toimittaneet

Tuomas Martikainen & Pirkko Pitkänen

SIIRTOLAISUUS-
INSTITUUTTI

Turku 2020

Julkaisuja 37, 2020

Siirtolaisuusinstituutti

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & kirjoittajat

Kansikuva: Adobe Stock

ISBN 978-952-7167-96-0 (nid.)

ISBN 978-952-7167-97-7 (pdf)

ISSN 2343-3507 (painettu)

ISSN 2343-3515 (verkkojulkaisu)

Painosalama Oy, Turku 2020

Sisällysluettelo

Kohti muuttoliikkeiden vuosisataa.....	5
– <i>Tuomas Martikainen & Pirkko Pitkänen</i>	
Suomi osana globaaleja muuttovirtoja	9
– <i>Tuomas Martikainen</i>	
Väestönkasvu	20
– <i>Tuomas Martikainen</i>	
Politiikka.....	27
– <i>Matti Välimäki</i>	
Työvoiman kansainvälisen liikkuvuus: Esimerkkinä filippiiniläiset hoitajat	36
– <i>Pirkko Pitkänen & Päivi Vartiainen</i>	
Diaspora.....	43
– <i>Johanna Leinonen & Marja Tiilikainen</i>	
Sukupolvet	51
– <i>Elina Turjanmaa & Lotta Haikkola</i>	
Superdiversiteetti	60
– <i>Linda Bäckman & Sari Pöyhönen</i>	
Rajat.....	68
– <i>Miika Tervonen & Saara Pellander</i>	
Ympäristö ja ilmastonmuutos	76
– <i>Antti Hynni & Tuomas Martikainen</i>	
Näkymiä tulevaan.....	84
– <i>Tuomas Martikainen</i>	
Kirjoittajat.....	90

Kuviot

Kuviot

1.	Kuntien välinen muuttoliike Suomessa vuosina 1878–2019	14
2.	Ulkomaan kansalaiset Suomessa vuosina 1870–2019	15
3.	Maahan- ja maastamuutto Suomessa vuosina 1945–2019	16
4.	Maailman väestö vuosina 1950–2100, miljardia	21
5.	15–24-vuotiaat Aasiassa ja Afrikassa vuosina 1950–2100, miljoonia	24
6.	Ulkomaalaistaustaiset Suomessa iän (0–74-vuotiaat) ja muuttosukupolven mukaan vuoden 2018 lopussa	53
7.	Ulkomaalaistaustainen väestö Suomessa muuttosukupolven ja taustamaanosan mukaan vuosien 1990 ja 2018 lopussa	54
8.	Ympäristökatastrofien vuoksi maan sisällä muuttamaan joutuneiden arvioitu lukumäärä maailmassa vuosittain 2008–2019	78

Kohti muuttoliikkeiden vuosisataa

Tuomas Martikainen & Pirkko Pitkänen

Ihmisten liikkuminen alueelta ja maasta toiseen on sääntö ihmiskunnan historiassa, ei poikkeus. Muuttajia on yleensä vain pieni osa väestöstä, mutta pitkään jatkuessaan muuttamisella voi siitä huolimatta olla merkittäviä vaikutuksia sekä lähtö- että tuloalueilla. Väestönkasvun myötä myös mahdollisia muuttajia on aiempaa enemmän. Teknologisten ja muiden innovaatioiden avulla matkustamisen helppous ja hinta, ja sitä kautta saavutettavuus, ovat uudella tasolla. Maantieteelliset välimatkat ovat menettäneet merkitystään. Vaikka historia tuntee myös aikaisempia runsaan liikkuvuuden aikakausia, niin globaalin liikkuvuuden yleisyys tänä päivänä on uutta. Myös muuttajien määrät ovat kasvussa. Stephen Castles, Hein de Haas ja Mark Miller kutsuvatkin nykyaikaa *muuttoliikkeiden aikakaudeksi*. Muuttoliikkeillä on ollut ja tulee jatkossa olemaan merkittäviä vaikutuksia ihmisten elämään eri puolilla maailmaa.

Kylmän sodan päättymisen jälkeen olemme eläneet kasvavan kansainvälisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen aikaa. Tiivistyneen globaalin taloudellisen ja poliittisen yhteistyön myötä myös ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt. Vaikka kansainvälisten muuttajien suhteellinen osuus maailman väestöstä on noussut vain maltillisesti (2,2 prosentista vuonna 1970 3,5 prosenttiin vuonna 2019) niin muu kuin pysyvä asettuminen muiden valtioiden alueille on noussut täysin uudelle tasolle. Lisäksi olemme todistaneet valtavia, kaupungistumiseen liittyviä väestöliikkeitä maiden sisällä, kuten Kiinassa viime vuosikymmeninä. Myös globaali turismi on yli kolminkertaistunut vuoden 1990 jälkeen.

Globalisaatio, kaupungistuminen, väestönkasvu ja ilmastonmuutos ovat megatrendejä, jotka todennäköisesti jatkuvat tulevina vuosikymmeninä. Näiden ilmiöiden myötä voimme olettaa kansainvälisen liikkuvuuden pysyvän korkealla tasolla myös jatkossa, vaikka globalisaation voittokulku onkin kokenut viime vuosina takaiskuja. Kasvuodotusten taustalla on myös vauraiden maiden ikääntyvä väestö, sillä moni länsimaa tarvitsee yhteiskuntiansa pyörittämiseen ja vanhusväestöstä huolehtimiseen enenevästi muualta tulevaa työvoimaa. Työvoimareservejä on tarjolla nimenomaan kehittyvissä maissa. Myös ilmastonmuutokseen liittyvät tekijät

voivat vauhdittaa muuttoliikettä. Lisäksi kaupungistumisen sivuvirtana voimme olettaa olevan kansainvälistä liikkuvuutta, kun ihmiset etsivät mahdollisuuksia parempaan elämään.

Liikkuvat ihmiset ovat usein nuoria aikuisia, joiden määrä on kasvussa vauraiden länsimaiden ulkopuolella, etenkin Afrikassa. Koska aikuisilla on usein puoliso ja mahdollisesti lapsia, niin muuttajien joukossa on myös alaikäisiä. Vaihtoehtoisesti muuttajat perheellistyvät muuton jälkeen, joka puolestaan sekä edistää uutta muuttoliikettä lähtömaista että väestön monimuotoistumista kohdemaissa. Sen sijaan varttuneempia aikuisia ja ikäihmisiä muuttajien joukossa on vähän. Voidaankin olettaa, että vaikka muuttajien vaikutus kohdemaan väestöön riippuu heidän osuudestaan kokonaisväestöstä, tulijoiden nuoruudesta ja perheellisyydestä johtuen maahanmuutolla voi olla merkittäviä ylisukupolvisia vaikutuksia. Väestöllisten muutosten ytimessä ovat suuret kaupungit, sillä niin maan sisäinen kuin kansainvälinen muuttoliike kohdistuvat etenkin menestyville kaupunkiseuduille.

Lisääntyvän kansainvälisen muuttoliikkeen ja muun kansainvälisen yhteistyön ja yhteiselon myötä myös globaalit riskit kasvavat. Esimerkiksi vuoden 2015 euroopalainen pakolaiskriisi, jolloin suuri määrä ihmisiä haki turvapaikkaa eri maista, aiheutti suunnattoman inhimillisen kärsimyksen lisäksi sekasortoa kansainväliseen järjestelmään. Samoin tätä kirjoitettaessa, Kiinan Wuhanista loppuvuodesta 2019 alkanut koronaviruspandemia näyttää maailman haavoittuvuuden kansainvälisen liikkuvuuden edessä. Molempien mainittujen tragedioiden taustalla on myös yleinen vaurastuminen, sillä liikkuvuus vaatii resursseja. Köyhät ja kaikkein haavoittuvimmat eivät liiku.

Edellä mainitut tapahtumat ovat johtaneet siihen, että valtiot kontrolloivat enenevästi rajojaan. Vaikka rajoja tarkkailtaisiin entistä enemmän, on vaikea nähdä paluuta kansallisvaltiokeskeiseen maailmaan, mikäli kansainvälisten riskien hallitseminen otetaan vakavasti. Pidämme todennäköisenä, joskaan emme vääjäämättömänä, että koronaviruspandemian kaltaisia globaaleja uhkia varten kehitetään pikemminkin uusia ylikansallisia hallintajärjestelmiä. Globaalien riskien hallintaan liittyvät kustannukset saattavat olla yksittäin toimiville valtioille liian suuria, jolloin kansainvälinen yhteistyö on myös taloudellisesti perusteltua. Myös ilmastonmuutoksen vastaiset toimenpiteet ovat esimerkkejä toimista, joita voidaan toteuttaa tehokkaasti ainoastaan ylikansallisella yhteistyöllä.

Suomessa kansainvälistä muuttoliikettä on viime vuosikymmeninä käsitelty ensi sijassa kotimaisena maahanmuuttoon ja maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvänä asiana. Lisäksi julkisessa keskustelussa ovat painottuneet pakolaisuuteen ja turvapaikanhakuun liittyvät kysymykset, joskin aivan viime aikoina työperusteiseen muuttoon liittyvät teemat ovat olleet nousussa. Suomi-keskeinen ajattelu on sikäli harhaanjohtavaa, että ihmisten ylijäräinen liikkuvuus ja muut ylijäräiset aktiviteetit näyttäytyvät suomalaisen yhteiskunnan kannalta ulkopuolisina. Tämä on virheellinen käsitys, sillä yhä useamman ihmisen arki ja elämänpiiri ulottuvat monen valtion alu-

eelle. Myös monen suomalaisen elämä on syvästi ylijarjaisesti kytköksissä esimerkiksi perheen, työn tai matkailun kautta. Kun koronaviruspandemian aikana maaliskuussa 2020 kehoitettiin suomalaisia palaamaan maailmalta, ulkomailta palaavien moninaisuus yllätti hallinnon. Suomi ei asu vain ”Suomessa”. Siksi sellaiset näkökulmat ja puheenvuorot, joissa suomalaista ylijarjaisuutta ja suomalaisten kansainvälistä liikkuvuutta käsitellään osana laajempia globaaleja muutosprosesseja ovat tarpeellisia. Tämän teoksen avulla haluamme paikata tätä puutetta ja tuoda esiin laajempia, tavalla tai toisella myös Suomea koskevia näkökulmia kansainvälisiä muuttoliikkeitä koskevaan keskusteluun.

Teoksen taustalla on Suomen Kulttuurirahaston rahoittama Argumenta-hanke *Muuttoliikkeiden vuosisata*. Hankkeen yhtenä tarkoituksena oli nostaa keskusteluun globaaleja muuttoliikkeitä ja niihin liittyviä asioita Suomessa. Hanke toteutettiin yhteistyössä Siirtolaisuusinstituutin, Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seuran, Tampereen yliopiston ja Turun yliopiston tulevaisuuden tutkimuskeskuksen kanssa. Järjestimme vuosina 2017 ja 2018 yhteensä kahdeksan työpajaa, joihin kaikkiin kutsuttiin mukaan kotimaisia ja kansainvälisiä asiantuntijoita. Työpajojen tulokset on raportoitu Siirtolaisuusinstituutin *Siirtolaisuus–Migration*-lehdissä. Dosentti Katriina Siivosen luotsaamat tulevaisuuspohdinnat työpajojen yhteydessä olivat tärkeä osa kokonaisuutta. Tässä loppuraportissa tuomme yhteen yhteisissä tapahtumissa käsiteltyjä aihealueita tiiviissä muodossa. Teoksen tarkoituksena on avata kansainvälisen liikkuvuuden trendejä laajemmalle yleisölle sekä pohtia mahdollisia tulevia kehityskulkuja. Tuomme esiin moninaisia kansainväliseen muuttoliikkeeseen liittyviä ilmiötä, joiden merkitys on kasvussa myös Suomessa. Jokaisen artikkelin alussa on lyhyt väite, argumentti, joka jäsentää kirjoituksen keskeisen idean. Tärkeimmät lähteet on merkitty kirjoitusten loppuun.

Kirjan aluksi tutustumme lyhyesti Suomen muuttoliikehistoriaan ja nykytilaan. Sen jälkeen katsomme globaalia väestönkasvua, muuttoliikkeiden politiikkaa, kehittyvien maiden tilannetta ja työperusteista liikkuvuutta. Samalla kun Suomeen muutto on lisääntynyt, myös maahanmuuttajaväestö on kasvanut, kotoutunut, sukupolvistunut ja luonut diasporisia yhteisöjä. Koska muuttajia on nyttemmin tullut eri puolilta maailmaa, maahanmuuttajaväestön monimuotoisuus on lisääntynyt. Tätä ilmiötä pyritään hahmottamaan muun muassa superdiversiteetin käsitteellä, joka monipuolistaa aikaisempia ryhmälähtöisiä ajattelutapoja. Teoksen lopuksi tuomme esiin millä tavoin rajat muuttuvat muotoaan ja kuinka ilmastonmuutos voi vaikuttaa kansainväliseen muuttoliikkeeseen. Kirja päättyy lyhyeen pohdintaan tulevaisuuden näkymistä.

Lopuksi kiitämme Suomen Kulttuurirahastoa luottamuksesta hakemukseemme sekä lukuisia koti- ja ulkomaisia vieraitamme yhteisistä inspiroivista hetkistä. Hanketta koordinoi Kaisa Issakainen mahdollisesti tapahtumien järjestelyn. Toivomme teoksen auttavan lukijoita hahmottamaan alati monimutkaistuvaa kansainvälisen liikkuvuuden kenttää ja muuttoliikkeitä nykymaailmassa.

Lähteet

Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Fifth Edition. London: Palgrave Macmillan.

Suomi osana globaaleja muuttovirtoja¹

Tuomas Martikainen

SUOMI ON SYNTYNYT MUUTTOLIIKKEISTÄ.

Nykyistä Suomea ei olisi olemassa ilman mittavia muuttoliikkeitä. Suuret suomalaiset väestöliikkeet ovat liittyneet yhteiskunnan murrosjaksoihin, kuten teollistumiseen, kaupungistumiseen ja globalisaatioon, sekä sotiin ja poliittisiin levottomuuksiin. Muutosten taustasyöt eivät ole olleet kotikutoisia, vaan ne ovat tapahtuneet osana laajempia alueellisia ja globaaleja muutosprosesseja. Tämä artikkeli luo katsauksen suomalaisten muuttoliikkeiden pääpiirteisiin autonomian ajalta nykypäiviin.

Miksi muutetaan?

Muuttoliikkeellä tarkoitetaan pidempiaikaista siirtymistä ja asettumista paikasta toiseen. Muuttoja tarkastellaan usein joko maan sisäisinä tai kansainvälisinä (maahan- ja maastamuutto). Kotimaisten ja kansainvälisten muuttoliikkeiden välillä on monia yhtäläisyyksiä, mutta yksi tärkeä ero liittyy muuttajien lainsäädännölliseen asemaan, joka on turvatumpi kotimaisella muuttajalla. Muuttoliikkeet jaotellaan myös vapaaehtoiseen (siirtolaisuus) ja pakotettuun (pakolaisuus). Vaikka jaottelu on osin keino-tekoinen eikä todellisuus täysin palaudu tähän yksinkertaistukseen, se tuo kuitenkin melko hyvin esiin perustavanlaatuisen eron muuton lähtökohdissa, jolla saattaa olla merkittävää vaikutusta muuttajan myöhemmässä elämässä. Esimerkiksi vapaaehtoisella muuttajalla on usein ollut enemmän vaikutusmahdollisuuksia lähdön ajankohintaan, tapaan ja muuttokohteeseen, sekä vaikutusmahdollisuuksia muihin muuttoon liittyviin valintoihin. Sen sijaan pakkomuuttajilla ei välttämättä ole ollut juurikaan

¹ Kirjoitus perustuu osittain vuonna 2017 julkaistuun "Nyky-Suomea ei olisi olemassa ilman muuttoliikkeitä" -blogikirjoitukseen: <https://pakolaisapu.fi/2017/11/22/1843/>.

muuta vaihtoehtoja kuin lähteä, joskus jopa hyvin pikaisella aikataululla. Pakotettua muuttoliikettä voi olla myös jonkin väestöryhmän uudelleen sijoittaminen esimerkiksi viranomaisten toimesta tai luonnonmullistuksen vuoksi.

Vaikka muuton taustasyyt ovat harvoin yksiselitteisiä, niin yleisesti ottaen työn ja toimeentulon turvaaminen tai kohentaminen ovat yleisimmät syyt muuttamiselle. Tämän lisäksi muutto perheenjäsenenä, etenkin puolisona tai lapsena, on tavanomaista. Perhemuutto on yleisin kansainvälinen muuttoperuste OECD-maissa. Lisäksi on yleistä ajatella muutto tulevan sukupolven mahdollisuuksien parantamisen kautta. Työn, perheen tai avioitumisen lisäksi opiskelu on keskeinen muuttosyy niin kotimaassa kuin ulkomaille. Kansainvälisten opiskelijoiden määrä on muiden muuttajaryhmien tavoin kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla. Myös Suomessa on paljon uusia kansainvälisiä opiskelijoita ja kotimaassa nuoret ovat aktiivisimpia muuttajia. Kansainvälisiä pakkomuuttoja on YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n arvion mukaan noin kymmenesosa kaikista nykyisestä kansainvälisestä muuttoliikkeestä. Pakolaisuuden taustalla voi olla erilaisia poliittisia kriisejä, sotia tai vainoa. Edellisiin vuosikymmeniin verrattuna pakolaisuus on tänä päivänä yleisempää.

Muutot ovat kestoltaan hyvin erilaisia. Monien siirtolaisten tarkoituksena on jäädä pysyvästi uuteen asuinpaikkaan, mutta jotkut ajattelevat olevansa liikkeellä vain tietyn aikaa, kuten opiskelijat ja vierastyöläiset. Samoin teollisuuden suuret rakennusprojektit tuovat kestoltaan lyhytaikaisempia asukkaita uusiin paikkoihin. Lisäksi maataloudessa tarvitaan usein kausityövoimaa, jonka tarve liikuttaa suuria ihmismääriä vuodenaikojen mukaan. Myös muut kausimuuton muodot ovat yleistyneet, esimerkkeinä vaikkapa lukuisat suomalaiset jotka viettävät osan vuodesta Espanjan Aurinkorannikolla tai Thaimaassa. Ei tule myöskään unohtaa omatoimimatkailijoita ja muita seikkailijoita, jotka saattavat jäädä pitkäksikin aikaa kiertelemään maailmalle. Samalla tavoin päivittäinen, viikoittainen tai pidemmän ajanjakson pendelöinti on yleistä monissa ammattiryhmissä, etenkin asiantuntijoilla. Näiden seurauksena pysyvän tai tilapäisen muuttamisen, ja niihin liittyvän lähdön ja paluun, monipaikkaisen asumisen sekä matkailun välinen raja on muuttunut aikaisempaa epäselvemmäksi. Keskeinen syy tähän on liikkumisen helppous ja suhteellisen edullinen hinta monissa tapauksissa, sekä digitaaliset yhteydenpidon mahdollisuudet. Sen sijaan kansainvälisten pakolaisten parissa paluu on yhä melko harvinaista, mikä on ymmärrettävissä joko paluun vaikeutena mahdollisen vainon tai lähtömaan heikkojen olosuhteiden vuoksi.

Muuttajat ovat usein valikoituneita iän, sukupuolen, koulutuksen ja muiden taustatekijöiden osalta. Nuoret aikuiset ovat yleisin muuttajaryhmä niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Valikointiin vaikuttavat myös kohdemaan tai -alueen tarpeet, mahdollisuudet ja vaikutuspyrkimykset. Muuttajien valikoitumisesta johtuen onkin haastavaa verrata suoraan eri paikkojen muuttajia, sillä valikoitumisesta johtuen samalta vaikuttavissa väestöryhmissä voi olla merkittäviä eroja. Lisäksi lainsäädännön keinoin muuttajia kohdellaan eri tavoin aina vapaasta liikkuvuudesta totaalkieltoihin saak-

ka. Osa kiertää säännöksiä ja sitä kautta maahanmuuton, sen hallintapyrkimysten ja niiden välttelyn myötä on syntynyt luvattomien oleskelijoiden ryhmiä, "paperittomia", joilta puuttuu oleskelulupa kyseisessä valtiossa.

Kysymykseen "miksi muutetaan?" on siis monta vastausta, jotka yleensä on selvitetävä tapauskohtaisesti. Tämän lisäksi on syytä muistaa, että kysymys "kuka muuttaa?" on yhtä oleellinen.

Historialliset muuttoliikkeet 1800-luvun lopulta 1980-luvulle

Suomen nykyinen alue oli vuosisatojen ajan Ruotsin ja Venäjän valtakuntien raja- maata, ja vaihtelevasti molempien valtioiden valtakuntien kohteena. Valtaosa alueesta sai merkittävimmät vaikutteensa Ruotsin, ja sitä kautta läntisen Euroopan suunnalta. Ruotsalaisten ja venäläisten lisäksi saksalaiset kauppiat olivat merkittävässä roolissa varhaisissa kaupungeissa kautta Itämeren alueen. Pitkän ruotsalaisen historian jälkeen Suomi liitettiin autonomisena suuriruhtinaskuntakuntana osaksi Venäjän keisarikuntaa vuonna 1809. Taustalla oli alueellinen ja eurooppalainen valtopolitiikka, joka liittyi Napoleonin sotiin. Tuolloin Suomessa asui noin 860 000 ihmistä, josta määrä kasvoi yli miljoonaan vuonna 1812, kun niin kutsuttu Vanha Suomi liitettiin osaksi suuriruhtinaskuntaa. Venäjään liittämisen johdosta Suomeen muutti sotilaiden lisäksi myös virkamiehiä, yrittäjiä, kauppiaita ja muita siviilejä perheineen.

Aluetutkija Hannu Katajamäki ja muuttoliiketutkija Timo Aro hahmottavat suomalaisen alueellisen työnjaon ja siihen liittyvän muuttokehityksen taustalla eron Savotta- ja Rannikko-Suomen välillä. Savotta-Suomella tarkoitetaan itäisen ja pohjoisen Suomen alueellista metsänkäytön perinnettä, jonka historiallisia muotoja olivat kaskenviljely ja tervanpoltto ja joka sittemmin on muuttunut metsä- ja paperiteollisuudeksi. Rannikko-Suomessa, johon lasketaan merimaakuntien lisäksi mukaan Pirkanmaa, Häme ja Etelä-Karjala, puolestaan peltoviljelyllä oli pidempi historia ja myöhemmin valtaosa maan teollisuudesta kehittyi sen alueelle. Aron näkemyksen mukaan tämä historiallinen aluetalouden jako vaikuttaa edelleen suomalaisen muuttoliikkeen taustalla. Aluejako heijastelee myös yleisempää kulttuurista jakoa Itä- ja Länsi-Suomen välillä, joka on havaittu hyvin erilaisia aiheita käsittelevissä tutkimuksissa, joista mainittakoon perinnölliset sairaudet, suomen kielen murteet ja erilaiset kansankulttuurin piirteet.

1800-luvulla valtaosa maan väestöä asui maaseudulla. Eurooppalaisesta näkökulmasta Suomi oli syrjäinen ja harvaanasuttu alue, ja lisäksi selvästi muita Pohjoismaita köyhempi. Maassa vallitsi myös erilaisia muuttorajoituksia, jotka koskivat ensi sijassa "irtainta väestöä" ja "vaivaisia". Näistä luovuttiin vuosisadan loppuun mennessä, mikä osaltaan mahdollisti väestön kasvaneen liikkuvuuden. Muuttamista

ei kuitenkaan pidetty pääsääntöisesti sosiaalisesti hyväksyttävänä. Vuosisadan kuluessa kaupunkiväestön osuus silti kaksinkertaistui noin viidestä prosentista reiluun 10 prosenttiin, ja monet uusista kaupunkilaisista olivat aikaisemmin kuuluneet edellä mainittuun "irtaimen väestöön". Kaupunkien kasvu perustui maansisäiseen muuttoliikkeeseen (ks. kuvio 1) ja muutamilla paikkakunnilla, kuten Helsingissä ja Viipurissa, myös maahanmuuttoon. Kaupungistumisen taustalla oli väestönkasvun lisäksi alkava teollistuminen.

1800-luvun jälkipuoliskolla liikkumisen mahdollisuudet paranivat erityisesti rautatien myötä. Myös kanavaverkon parantaminen edisti liikkumista, vaikka se oli ensi sijassa metsäteollisuutta varten rakennettu. Vaikka maaseudun elämään oli esimerkiksi piikojen ja renkien osalta kuulunut siirtyminen työpaikasta toiseen, suurin osa ihmisiä vietti elämänsä synnyinseuduillaan. Toki esimerkiksi Pohjois-Suomessa eränkävynnisä ja pyynnissä kuljettiin pitkiäkin matkoja, muun muassa Norjan Ruijan ja Kuolan niemimaan suomalaisasutus syntyi tällä tavoin. Toki oli olemassa myös perinteisiä liikkuvia ihmisryhmiä, kuten papistoa, sotilaita, merimiehiä, käsityöläisiä ja oppineita, joiden työhön muuttaminen liittyi olennaisesti. Usein he asuivat kaupungeissa, joskin etenkin papisto laajalti eri puolilla maata.

Maaseudulta lähtenyt väestö suuntasi kaupunkien lisäksi suuriruhtinaskunnan ulkopuolelle. Venäjällä asui enimmillään muutamia kymmeniä tuhansia suomalaisia, jonne heitä lähti etenkin Itä-Suomesta. Suurin muutto kohdistui kuitenkin Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, jonne arvioidaan lähteneen noin 350 000 suomalaisen 1880–1920-luvuilla. Amerikan-lähtijöitä oli paljon Pohjanmaalta. Arviolta joka viides lähtijöistä palasi. Tuolloisten lähtijöiden joukossa ruotsinkieliset olivat huomattavasti väestöosuutensa nähden yliedustettuina, kuten maastamuuttajista yleensäkin. Paluumuuttajien myötä Suomeen saapui monia innovaatioita ja esimerkiksi Närpiössä alettiin viljellä kasvihuoneissa tomaatteja, joka on sittemmin kasvanut laajaksi liiketoiminnaksi. Suuren Amerikan-muuton vuosikymmenet eivät vähentäneet maan asukaslukua korkean väestönkasvun vuoksi, sillä samalla ajanjaksolla Suomen väkiluku kasvoi noin kahdesta kolmeen miljoonaan. Nykyään suomalaisen etnisen taustan tunnustavia asuu Yhdysvalloissa ja Kanadassa yli 800 000 henkeä. Lisäksi sota-aikojen jälkeen lähti väkeä myös Keski-Eurooppaan, Kanadaan, Australiaan ja Etelä-Amerikkaan.

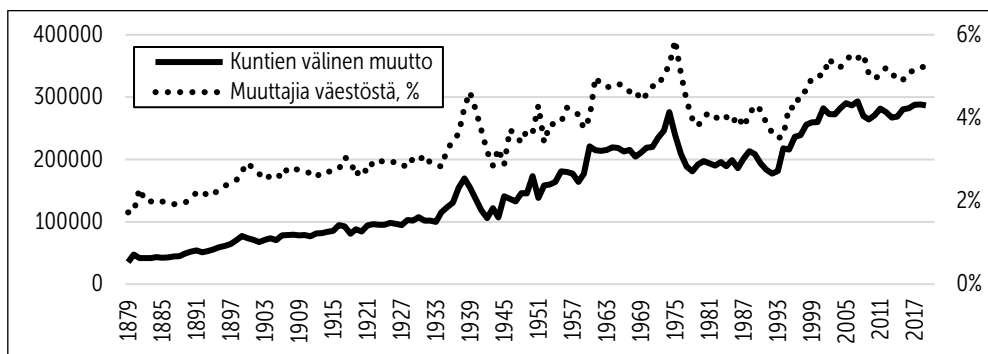
Vuoden 1917 Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomi julistautui itsenäiseksi ja suurin osa maassa oleskelleesta venäläisväestöstä poistui. Pieni osa tosin jäi maahan ja lisäksi maahan saapui arviolta 30 000 pakolaista odottelemaan Venäjän tilanteen selkeytymistä 1920-luvun taitteessa. Useat pakolaisista sittemmin jatkoivat matkaansa. Autonomian ajan perintönä Suomeen jäivät kuitenkin pienet venäläiset, juutalaiset ja tataarivähemmistöt, sekä muita vähälukuisempia ulkomaalaistaustaisia ryhmiä. Monet pienemmistä ulkomaalaisryhmistä sulautuivat osaksi joko suomen- tai ruotsinkielistä väestöä. Edellä mainittujen kulttuuriperintönä Suomessa on edelleen erilaisia uskonnollisia ja kulttuurisia vähemmistöjä. 1920–1940-luvuilla Suomi säilyi

edelleen varsin maatalousvaltaisena maana, mutta väestö ja kaupunkilaisten osuus jatkoivat vähittäistä kasvuaan.

Toinen maailmansota merkitsi valtavia väestöliikkeitä Suomessa. Karjalan väestö, yli 400 000 henkeä, evakuoitiin sodan aikana, osa kahteen kertaan, kuten myös asukkaita Kuusamosta, Sallasta ja Petsamosta. Sotatoimet päättäneen Lapin sodan seurauksen valtaosa alueen väestöstä, 168 000 henkeä, evakuoitiin, heistä yli 50 000 Ruotsin puolelle. Monet eivät enää palanneet asuinseuduilleen, sillä Lappi oli kokenut suuria tuhoja. Moskovan välirauhan seurauksena Karjalan, Sallan ja Petsamon alueet jäivät Neuvostoliitolle. Siirtoväen asuttaminen oli suuri ponnistus. Sodan aikana Suomessa oleskeli myös suuri määrä saksalaisia sotilaita, neuvostoliittolaisia sotavankeja ja yli 60 000 evakuoitua inkeriläistä. Näistä kaksi jälkimmäistä ryhmää enimmiltä osin palautettiin sodan jälkeen Neuvostoliittoon. Unohtaa ei sovi myöskään lähinnä Ruotsiin lähettyjä sotalapsia, joista valtaosa palasi takaisin perheidensä luokse. Moni jäi kuitenkin sille tielle esimerkiksi vanhempien menehdyttyä sodan aikana.

1950-luvun alussa maan väestö oli kasvanut jo neljään miljoonaan. Samoihin aikoihin Suomessa alkoi toinen merkittävä teollistumisen kausi ja myös maatalous alkoi laajemmin koneistua. Seurasi suuren muuton aika, jolloin kaupunkilaisten osuus kasvoi kahdessa vuosikymmenessä kolmanneksesta puoleen koko väestöstä. Mittavan väestöllisen keskittymisen myötä kaupunkeihin rakennettiin lähiöitä ja nykyisenkaltaiset suomalaiset kaupungit syntyivät. Myös maantieverkko parani autoistumisen yleistyessä. Henkilöautojen määrä kasvoi yli 25-kertaiseksi vuosien 1950 ja 1970 välillä, joka osaltaan mahdollisti uudenlaisen kausimuuttomuuttokulttuurin synnyn, kun uudet kaupunkilaiset muuttivat kesäloman ajaksi takaisin kotiseuduillensä mökkeilemään. Osana suurta muuttoa Ruotsiin lähti satoja tuhansia suomalaisia 1970-luvun alkupuolelle mennessä, joista monella oli juuri auton osto mielessä. Ruotsiin lähtijöistä arviolta puolet jäi maahan. Nyt suomalaistaustaisten määrän Ruotsissa on arvioitu kolmessa sukupolvessa kasvaneen noin 700 000 henkeen.

Vuoden 1973 öljykriisi pysäytti toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakennuskauden ja vaikutti myös ihmisten liikkuvuuteen. Suomessa muuttoliike hidastui kriisin jälkeen aina 1990-alkuun saakka. Samalla harjoitettiin julkishallinnon alueellistamispolitiikkaa ja hyvinvointivaltio löysi muotonsa. Myös työvoiman kysyntä heikkeni aikaisemmilla kasvualueilla. Muuttaminen tapahtui entistä enemmän kaupunkiseutujen sisällä ja keskuskaupungit menettivät asukkaitaan lähikuntiin parempien ja edullisempien elinolosuhteiden perässä. Suomen kansainväliset muuttoliikkeet sodan jälkeen olivat vähäisiä Ruotsia ja sieltä tullutta paluumuuttoa lukuun ottamatta. Maahan alkoi kuitenkin saapua myös pieniä määriä ulkomaisia puolisoita, työntekijöitä ja opiskelijoita. Ulkomaalaisten saapuminen Suomeen heijastaa myös suomalaisten vähitellen kasvanutta työskentelyä, opiskelua ja muuta liikkumista, kuten turismia, maailmalla. Lisäksi pieni joukko Chilen ja Vietnamin pakolaisia vastaanotettiin 1970-luvulla, ja heistä vietnamilaisten tulo jatkui myöhemminkin.

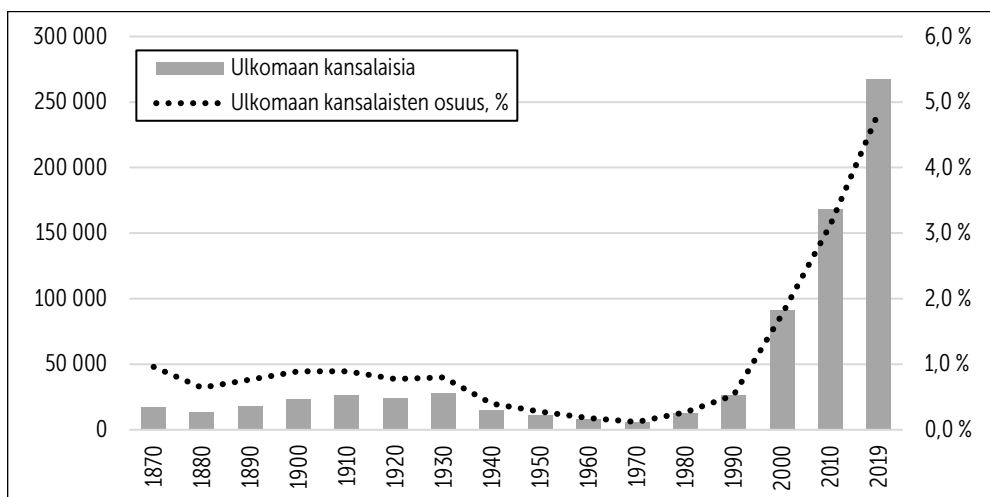
Kuvio 1. Kuntien välinen muuttoliike Suomessa vuosina 1878–2019. Lähde: Tilastokeskus.

1990-luvulta eteenpäin

Suomalaiset muuttoliikkeet muuttuivat uudelleen 1990-luvulla. Tällöin Neuvostoliiton romahdus (1989–1991) ja Suomen EU-jäsenyys (1995) olivat luomassa edellytyksiä globaalin aikakauden muuttoliikkeille. Uuden vuosikymmenen aloittaneen ankaran laman (1991–1993) yhteydessä kävi myös ilmi, ettei maastamuutto näyttäydä olennaisena vaihtoehtona suomalaisille taloudellisen tilanteen kohentamisessa, sillä koko 1990-luku oli matalan maastamuuton aikaa. Edellisinä vuosikymmeninä rakennetut hyvinvointivaltion tukirakenteet kestivät. Laman jälkeen Suomi lähti nopeasti nousuun, maan yleinen vauraus kasvoi ja muutoinkin Suomi nousi monenlaisten kansainvälisten vertailujen mukaan maailman vakaimpien ja parhaimpien asuinmaiden joukkoon. Nokian matkapuhelimet nostivat Suomen maailmankartalle johtavana innovaatiokeskuksena 2000-alussa.

Kuluneen kolmen vuosikymmenen aikana myös kaupunkiseudut jatkoivat kasvamistaan ja tätä nykyä noin kolme neljästä suomalaisesta asuu kaupungeissa. Itse asiassa lähes kolmen vuosikymmenen ajan maan sisäinen muuttoliike on ollut jopa vilkkaampaa kuin edellä mainitun suuren maastamuuton aikana (ks. kuvio 1). Maan sisäinen muuttoliike on jatkunut edelleen Savotta-Suomesta Rannikko-Suomeen sillä tarkennuksella, että muutamat taantuvat teollisuusalueet Rannikko-Suomessa ovat alkaneet menettää väkeä. Timo Aro kutsuu näitä alueita Ruoste-Suomeksi ja niihin lukeutuvat muun muassa Kymenlaakso ja Satakunta. Lisäksi menestyvien seutujen sisällä syrjäisemmät alueet menettävät väkeä. Koko maan tilanteeseen vaikuttaa laskenut syntyvyys. Näiden muutosten seurauksena vain muutama harva kaupunkiseutu Rannikko-Suomen sisällä menestyy väestöllisesti. Väestö kuitenkin liikkuu laajalti. Joka kolmas käy työssä oman kuntansa ulkopuolella ja yli kaksi miljoonaa suomalaista harjoittaa vapaa-ajan kausiasumista, kuten mökkeilyä.

1990-luvun alusta Suomen väestö on kasvanut puolella miljoonalla, ja oli 5,5 miljoonaa henkeä vuonna 2019. Mittavan maan sisäisen muuton lisäksi maahan on muuttanut väkeä ulkomailta. Suomen nykyinen väestönkasvu on perustunut maahanmuuttoon vuodesta 2016 lähtien. Suomen ulkomailla syntyneen väestön osuus on kasvanut 1,3 prosentista (1990) 7,3 prosenttiin (2019). Kasvu ei näy yhtä suurena ulkomaan kansalaisten osalta, kuten kuviosta 2 voi havaita, koska vuosien myötä monet ovat saaneet Suomen kansalaisuuden. Maahanmuuttajien nuori ikärakenne näkyy myös siinä, että kaikista syntyneistä lapsista 14 prosentilla oli vuonna 2018 ainakin yksi ulkomaalais-taustainen vanhempi.

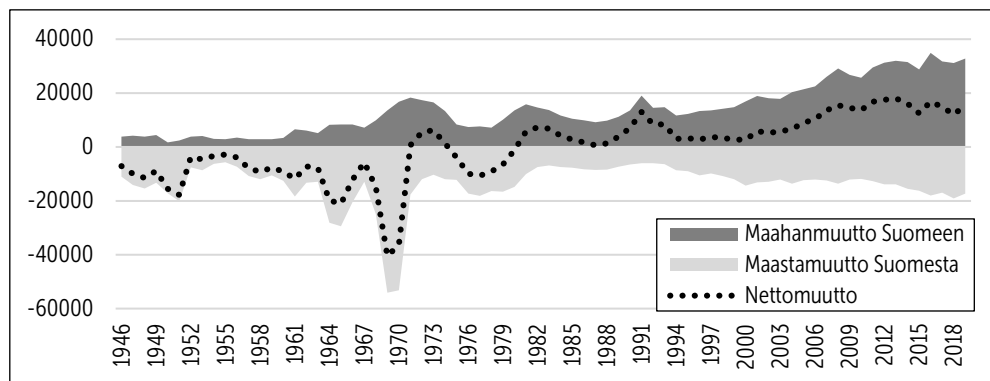

Kuvio 2. Ulkomaan kansalaiset Suomessa vuosina 1870–2019. Lähde: Tilastokeskus ja Suomen Virallinen Tilasto. Luvut vuosien 1870–1920 osalta arvioita, Leitzinger 2008, 59–121.

Tilastokeskuksen tilastot mahdollistavat kansainvälisten muuttoliiketietojen tarkastelun erikseen suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten osalta. Suomalaistaustaisia kansainvälisiä muuttajia on ollut vuosittain 5 000–10 000 henkeä, ja noin joka kymmenes on jättänyt palaamatta takaisin Suomeen. Vaikka kyseessä ei ole kovin suuri muuttotappio, niin se on herättänyt keskustelua asiantuntijoiden aivovuodosta. Nykyiset suomalaiset maastamuuttajat ovat aikaisempaa koulutetumpaa ja kielitaitoista väkeä, kuten koko väestö ylipäättään. Ihmiset muuttavat myös useampiin kohteisiin, ja myös muuttoliik-keet ovat monipuolistuneet. Lähdön takana ovat usein perhesyyt, mutta myös työ ja opiskelu ovat tärkeitä. Tärkeimpiä muuttokohteita ovat olleet Ruotsi, Iso-Britannia ja Yhdysvallat. Lisäksi esimerkiksi Espanjaan on syntynyt suomalaiskolonioita.

Ulkomaalaistaustaisten osalta tilanne on hyvin erilainen. Vuotuinen maahanmuutto on kasvanut noin 5 000 hengestä (1990) noin 25 000 henkeen (2018). Suurin osa Suomeen muuttaneista, noin kolme neljästä on toistaiseksi jäänyt maahan. Vaikka viime vuosina lähtijöiden määrä on noussut lähelle 10 000 henkeä, niin nettovoittoa

ulkomaalaistaustaisen maahanmuutosta on tullut yli 300 000 henkeä, eli keskimäärin 10 000 vuodessa 30 vuoden ajan. Maahanmuuttajista valtaosa on muuttanut Suomeen perhesyistä, työhön ja opiskeluun liittyen. Pakolaistaustaisen osuus on hieman yli 10 prosenttia kaikista tulijoista.

Kuvio 3. Maahan- ja maastamuutto Suomessa vuosina 1945–2019. Lähde: Tilastokeskus.

Ulkomaalaistaustaisten muuttoliikkeiden leimallisin piirre niiden kasvun lisäksi on monimuotoistuminen. Suomeen muutetaan eri puolilta maailmaa ja myös maista, joihin ei ole aikaisemmin ollut käytännössä minkäänlaisia yhteyksiä. Tilanne on vastaava lähes kaikissa vauraammissa länsimaissa. Muutos vuoden 1980-lopun tilanteeseen on huomattava, sillä tuolloin maahanmuutto oli etupäässä paluumuuttoa Ruotsista. Ulkomaalaissyntyinen väestö voidaan nykyään jakaa kolmeen suurin piirtein saman suuruiseen osaan, eli länsimaista, entisen Neuvostoliiton alueelta ja muualta maailmasta muuttaneisiin.

Länsimaista muuttaneiden joukossa on edelleen paljon suomalaisia paluumuuttajia. Näiden lisäksi länsimaista suuntautuneen muuttoliikkeen taustalla on suomalaisen yhteiskunnan kansainvälistyminen, jonka myötä viranomaisten, liike-elämän, koulutuksen ja tutkimuksen sekä laajemmin koko väestön yhteydenpito muihin maihin on lisääntynyt. Kansainvälinen opiskelu ja opiskeluvaihto ovat osaltaan lisänneet nuorten aikuisten kontakteja ulkomaille. Liike-elämän globalisoitumisen seurauksena maahan on sekä muuttanut työntekijöitä että monet käyvät työuransa kuluessa muualla töissä. Lisäksi turismin kasvu on ollut todella huomattavaa. Kaikki nämä ilmiöt näkyvät myös suomalaisten kansainvälisissä parisuhteissa.

Suomen ulkomaalaisväestön erityispiirre läntisiin maihin verrattuna on entisestä Neuvostoliitosta muuttaneiden suuri osuus, josta merkittävän osan muodostaa etnisesti suomalaisten inkeriläisten paluumuutto. Inkeriläiset ovat 1600-luvulla nykyisen Pietarin kaupungin lähialueille muuttaneiden savolaisten ja karjalaisten jälkeläisiä, joita asutettiin alueelle osana Ruotsin tuolloisia suurvaltapyrkimyksiä. Inkeriläisten lisäksi maahan on tullut paljon puolisoita, etenkin naisia, sekä työntekijöitä ja opiskelijoita.

Virolaiset — maan suurin ulkomaan kansalaisten ryhmä — muodostavat oman erityisen merkittävän ryhmän, joilla on ollut suuri merkitys esimerkiksi rakennusteollisuuden parissa. Maiden välistä tiivistä yhteyttä kuvaa se, että Helsingin ja Tallinnan matkustajasatamat ovat maailman vilkkaimpien joukossa. Maantieteellisen läheisyyden, yhteisen historian ja alueiden välisten merkittävien tuloerojen vuoksi entisen Neuvostoliiton alueelta tulevia muuttoliikkeitä ei voi pitää kovin poikkeuksellisina, vaan erityisen niistä tekee 1920-1980-lukujen välinen alhainen liikkuvuus, sota-aikojen lukuun ottamatta, joka johtui Neuvostoliiton asettamista liikkumisrajoituksista.

Kasvaneen länsimaisen ja entisen Neuvostoliiton alueen muuttoliikkeen lisäksi kenties eniten huomiota on herättänyt muualta maailmasta saapuvat muuttajat. Tämä onkin kaikin puolin uusi ilmiö Suomessa. Yksittäisiä muuttajia on tullut lähes kaikista maailman maista ja suurempia määriä eri puolilta. Muuttoliikkeen taustalla on useita eri ilmiöitä. Kansainväliseen turvapaikanhakuun ja pakolaisuuteen liittyen ihmisiä on saapunut erityisesti Lähi-idästä, Keski-Aasiasta ja Afrikasta. Pakolaisia tuli myös joitakin tuhansia Euroopasta Jugoslavian hajoamisotien seurauksena. Työ- ja opiskelijamuuttajia on saapunut muun muassa Kiinasta ja Intiasta. Avioliittomuuttajia on puolestaan tullut esimerkiksi Pohjois-Afrikasta ja Thaimaasta. Kaiken kaikkiaan keskeiset muuttosyyt ovat varsin erilaisia ja vaihtelevat usein maittain. Lisäksi kasvanut ulkomaalaisväestö on johtanut eri etnisten ryhmien sisäiseen avioliitto- ja perhemuuttoon.

Vuoden 2015 eurooppalainen ”pakolaiskriisi” nosti turvapaikan haun ja pakolaisuuden merkittäviksi ilmiöiksi kaikkialla Euroopassa, ja Suomessakin se hallitsi maahanmuuttoon liittyvää julkista keskustelua usean vuoden ajan. Vuonna 2015 Suomeen saapui noin 32 000 etupäässä irakilaista turvapaikanhakijaa osana laajempaa Syyrian sodan kriisiä, jolloin joka puolelle maata perustettiin turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksia. Tätä kirjoitettaessa keskustelu pakolaisuudesta on hieman laantunut, ja uudeksi ilmiöksi on noussut työperusteisen muuttoliikkeen tarve.

Nähtäväksi jää mihin suuntaan keskustelu ja suomalainen maahanmuuttopolitiikka muotoutuvat koronaviruspandemian jälkeen. Yhtä kaikki on selvää, että jo nykyisellä maahanmuutolla on ollut pysyviä vaikutuksia Suomen väestöön, joka näkyy erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muutamassa suuremmassa kaupungissa. Maahanmuuton myötä maahan on syntynyt uusia etnisiä ja uskonnollisia vähemmistöjä, sekä entistä useammalla suomalaisella on sukujuuria eri puolilla maailmaa. Lisäksi maahanmuuttajien lapset, niin sanottu toinen sukupolvi, on laajassa mitassa kasvamassa aikuisuuteen.

Suomi on muuttanut ja muuttunut

Suomen nykyinen alueellinen väestörakenne on syntynyt mittavien maan sisäisten ja kansainvälisten muuttoliikkeiden seurauksena. Väkeä on siirtynyt runsaasti

maan sisällä ja myös ulkomailla arvioidaan asuvan noin 300 000 Suomen kansalaista. Yhteensä yli 1,5 miljoonaa suomalaista jälkeläisineen asuu ulkomailla, erityisesti Pohjois-Amerikassa ja Ruotsissa. Vaikka muutokseen vaikuttaneet keskeiset ilmiöt, kuten teollistuminen ja globalisaatio, ovat pääosin lähtöisin muualta maailmasta, vaikutukset näkyvät kuitenkin Suomessa ja ovat nykyisen ”suomalaisen” elämäntavan taustalla. Kylmän sodan jälkeisen suomalaisen yhteiskunnan menestyksen seurauksena maasta on tullut aikaisempaa houkuttelevampi muuttokohde. Sen myötä maahan muuttaneet ovat jälleen yksi uusi tekijä siinä, millaiseksi huomisen Suomi muodostuu.

Nykyisessä tilanteessa Suomen väestö vähenee ja ikääntyy ilman maahanmuuttoa. 1990-luvulla alkaneen ja edelleen kasvavan maahanmuuton myötä maassa asuu useita satoja tuhansia ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Tämä meneillään oleva väestöllinen muutos on näkyvin suurissa kaupungeissa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla. Tilanne on vastaava kuin muissa läntisissä maahanmuuttomaissa. Ulkomaalaistaustainen väestö on hyvin monimuotoista kansalliselta ja etniseltä alkuperältään. On oletettavaa, että osa heistä sulautuu valtaväestöön, jolloin lähinnä sukunimet muistuttavat juurista muualla maailmassa, mutta osa muodostaa erilaisia pysyviä vähemmistöryhmiä, joista osa saattaa kasvaa merkittävän kokoiseksi.

Lähteet

- Alasalmi, Juho ym. (2020). *Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020: 12. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Aro, Rasmus (2019). *Maakuntien välinen valikoiva muuttoliike ja maakuntien väliset tuloerot*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos, sosiaalipolitiikka.
- Aro, Timo (2007). *Julkinen valta ja maassamuutto edistävät ja rajoittavat tekijät Suomessa 1880-luvulta 2000-luvulle*. Turku: Turun yliopisto, Koulutussosiologian tutkimuskeskus.
- Haapala, Pertti (toim.) (2018). *Suomen rakennehistoria: Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Tampere: Vastapaino.
- Katajamäki, Hannu (1988). *Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa*. Turku: Turun yliopisto, maantieteen laitos.
- Leinonen, Johanna (2019). *Muuttoliikebibliografia*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Leitzinger, Antero (2008). *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*. Helsinki: East-West Books Helsinki.
- Lyytinen, Eveliina (toim.) (2019). *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Martikainen, Tuomas, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) (2013). *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
OECD (2018). *International Migration Outlook 2018*. Paris. OECD.

Väestönkasvu

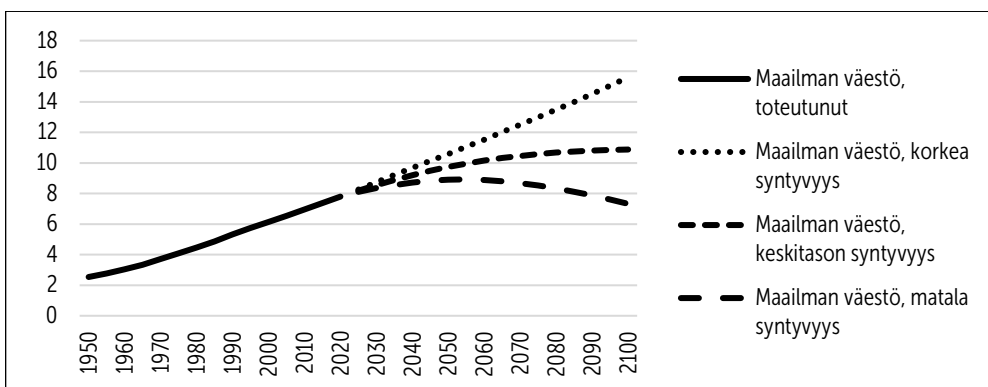
Tuomas Martikainen

EUROOPPA VANHENEER JA MAAHANMUUTTO VOI TARJOTA SIIHEN RATKAISUN.

Väestönkasvu näyttää erilaiselta eri puolilla maailmaa. Länsimaissa ja Pohjoismaissa väestö ikääntyy ja vähenee ilman maahanmuuttoa muilta maailman alueilta. Koska länsimaat ovat keskimäärin muuta maailmaa vauraampia, niihin kohdistuu kansainvälisiä muuttoliikkeitä, joiden myötä väestö monimuotoistuu. Samaan aikaan länsimaiden ulkopuolisessa maailmassa väestönkasvu on alkanut hidastua, joka johtaa väestön ikääntymiseen lähitulevaisuudessa. Tämä johtanee muuttoalttiuden vähittäiseen laskuun monilla alueilla. Sen sijaan erityisesti Afrikan maissa väestö kasvaa toistaiseksi melko nopeasti, ja siellä kasvavat myös nuorten aikuisten ikäluokat. Näiden parissa muuttoalttiuus kasvaneen myös tulevaisuudessa, etenkin jos mantereiden taloudellinen tilanne edelleen kohenee. Kaiken kaikkiaan voidaan ennakoita, että länsimaiden väestön osuus koko maailman väestöstä laskee merkittävästi tulevalla vuosikymmenellä.

Globaali väestöllinen muutos

Maailman väestö ylitti miljardin henkilön rajan 1800-luvun alussa. Sen jälkeen lisämiljardit ovat tulleet täyteen vuosina 1927, 1960, 1975, 1987, 1999 ja 2011. Maailman väestö on siis yli seitsenkertaistunut 200 vuodessa ja kasvaa edelleen. Kahdeksan miljardin rajan oletetaan ylittyvän vuonna 2024. Väestönkasvu on kuitenkin hidastunut ja sen arvioidaan pysähtyvän 11 miljardiin vuoden 2100 tienoilla. Tämä on Yhdistyneiden kansakuntien perusprojektio maailman väestön kehityksestä. Myös muita arvioita on esitetty, joista YK:n omat vaihtoehtoiset laskemat vaihtelevat 7 ja 22 miljardin ihmisen välillä vuonna 2100. Kuviossa 4 on esillä osa YK:n väestöprojektiosta.

Kuvio 4. Maailman väestö vuosina 1950–2100, miljardia. Vuosien 1950–2020 tiedot perustuvat arvioon toteutuneesta ja vuosien 2025–2100 tiedot ovat projektiota erilaisilla syntyvyysoletuksilla. Lähde: YK:n väestötilastot.

Väestön muutoksen arvioiminen on periaatteessa yksinkertaista. Kun tiedetään riittävästi syntyvyydestä ja kuolleisuudesta, pystytään arviomaan väestön koon kehitystä melko pitkälle, mikäli syntyvyydessä ja kuolleisuudessa ei tapahdu suuria muutoksia. Huomattavasti mutkikkaammaksi asia tulee, kun tarkasteluun lisätään kolmas keskeinen väestöllinen muuttuja, muuttoliike. Muuttamisen myötä ihmiset siirtyvät seuduilta, alueilta ja maista toisille. Vaikka tällä ei olisikaan suurta merkitystä globaalisti, eri alueiden kannalta vaihtelu voi olla hyvin suurta. Koska muuttajat ovat tyypillisesti joko parhaillaan tai tulevaisuudessa perheellistyviä, muuttoliikkeellä on merkittävää vaikutusta erityisesti syntyvyyteen. Kun lisäksi huomioidaan, että historiallisesti katsoen muuttoliike on käytännössä ollut varsin vaihtelevaa, niin alueellisten väestömuutosten ennakointi ei ole aivan helppoa. Siksi sitä ei useinkaan tehdä, tai jos tehdään, niin perusprojektiot ovat tyypillisesti melko konservatiivisia. Esimerkiksi Tilastokeskuksen viimeisimmät väestöennusteet olettavat kansainvälisen muuttoliikkeen olevan tulevaisuudessa samalla tasolla kuin se oli ennustetta edeltävinä vuosina, jotka puolestaan olivat suomalaisessa tarkastelussa varsin poikkeuksellisia.

Maailman väestön kokoon vaikuttavat siis syntyvyys ja kuolleisuus. Näistä kahdesta kuolleisuus on kehittynyt tasaisemmin, sen sijaan muutokset syntyvyydessä ovat olleet mittavampia. Vaikka viime kädessä kysymys on yksittäisten naisten tai perheiden päätöksistä, keskeisimpänä muuttujana pidetään usein naisten kouluttautumista. Esimerkiksi väestötieteilijä Wolfgang Lutz esittää, että maailman väestö voisi laskea jopa alle nykyisen, jos kaikki maailman tytöt saisivat hyvän koulutuksen. Syy on yksinkertainen: koulutetut naiset perustavat perheen myöhemmin, saavat parempia töitä ja tekevät harkitumpia perhekokoratkaisuja.

Lisäksi edelleen jatkuva kaupungistuminen pienentää usein perhekokoa, sillä kaupungeissa asuminen on kalliimpaa, eikä maaseudun suurperheitä enää tarvita toimeentulon takaamiseksi. Vauraammassa maissa saadaan myös vähemmän lapsia,

joten yleisen elintason kohotessa voimme olettaa lapsiluvun vähitellen pienentyvän. Kysymyksessä on itse asiassa osin itseään toteuttava ennustus, sillä vauraammissa maissa aikaisempaa useampi lapsi selviää aikuisuuteen paremman terveydenhuollon ansiosta ja sitä kautta yksittäisiin lapsiin myös investoidaan enemmän, joka puolestaan näkyy koulutustason nousuna, jne. Tämä muutos on jo toteutunut tai meneillään suuressa osassa maailmaa. Maailman väestön kasvu on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kasvavan aikuis- ja vanhusväestön kasvua.

Nykyinen väestönkasvu on kuitenkin kokonaisuudessaan varsin haastava yhtälö, sillä ilmastonmuutoksen edetessä osa nykyisistä väestönkasvun alueista saattaa muuttua ympäristöoloiltaan aikaisempaa vaikeammiksi. Tällä lienee suora yhteys ympäristön kantokykyyn, ruoan tuotantoon ja muutoinkin elinoloihin. Lisäksi nuorten aikuisten määrän paikoittainen nopea kasvu saattaa aiheuttaa työttömyyttä ja turhautumista, joka lisää riskiä poliittisiin levottomuuksiin, ja vaatii joka tapauksessa mittavaa yhteiskunnallista uudistumista. Tällaisissa oloissa ihmisten liikkuvuus, mukaan lukien kaupungistuminen ja kansainvälinen muuttoliike, lienee yksi keskeisiä keinoja pyrkiä parantamaan yksilön ja perheiden asemaa.

Väestötrendit Pohjoismaissa

Yhteispohjoismainen Nordregio-tutkimuslaitos julkaisi helmikuussa 2020 näkemyksensä pohjoismaisesta väestökehityksestä. Raportin keskeinen viesti on tuttu ajankohtaisesta demografisesta keskustelusta: väestö ikääntyy, syntyvyys on alhainen, maahanmuutto tuottaa väestönkasvua ja tilanteet vaihtelevat suuresti maiden sisällä. Lisäksi raportissa todetaan, että Pohjoismaiden väestön muuttoalttius on Euroopan korkeinta, joka johtaa nopeaan väestön keskittymiseen menestyville seuduille.

Kaikkien Pohjoismaiden väestö ikääntyy. Vanhempaa väestöä on myös suhteessa enemmän maaseudulla, sillä nuoret ovat muuttaneet kaupunkeihin. Tämä heijastaa osaltaan sitä, missä opiskelu- ja työpaikat sijaitsevat. Ikääntyessään väestön palvelutarve kuitenkin kasvaa, joten erilaiset ikäihmisten palvelujen järjestämiseen liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia kaikissa maissa. Ikääntyvien suureen määrän vaikuttavat toisen maailmansodan jälkeinen korkea syntyvyys, eli suuret ikäluokat, ja ihmisten eliniän pidentyminen. Pohjoismaissa eletään myös globaalisti katsoen pitkään.

Syntyvyys puolestaan on laskussa kaikissa Pohjoismaissa. Vuonna 2018 maiden hedelmällisyysluku vaihteli välillä 1,4 ja 1,9. Syntyvyyteen on tuskin odotettavissa merkittäviä muutoksia lähiaikoina, sillä syntyvyys on hienoisesta laskusta huolimatta pysynyt suurin piirtein samalla tasolla kaikissa Pohjoismaissa 1980-luvulta lähtien. Näin ollen myös tulevat opiskelija- ja työtekijäsukupolvet ovat aikaisempaa pienem-

piä. Väestön ikääntyessä ja ikääntyvien ikäluokkien ollessa suuria myös nuorten osuus koko väestöstä on laskussa.

Nopeasta ikääntymisestä ja alhaisesta syntyvyydestä huolimatta Pohjoismaiden väestö on kasvanut 18 prosenttia vuoden 1990 jälkeen. Keskeinen syy tähän on kansainvälinen muuttoliike ja siitä saatu nettomuuttovoitto. Ulkomailla syntyneet muodostavat jo merkittävän osan väestöstä kaikissa Pohjoismaissa; vuonna 2018 heidän väestöosuutensa vaihteli 7 ja 19 prosentin välillä. Osuus oli alhaisin Suomessa, mutta sekin on kaksi kertaa yli globaalin keskiarvon. Maahanmuuttajat lisäävät ensiksi aikuisväestöä, sillä valtaosa muuttajista on nuoria aikuisia. Välillisesti heidän vaikutuksensa näkyy myös väestöllisen monimuotoisuuden lisääntymisenä lasten parissa, kun he saavat jälkeläisiä joko keskenään tai yhdessä valtaväestön kanssa. Esimerkiksi Suomessa kaikista vuonna 2018 syntyneistä lapsista 14 prosentilla oli ulkomaalais-taustaiset vanhemmat. Näiden lisäksi tulevat vielä perheet, joiden vanhemmista vain toinen on ulkomaalaisyntyinen.

Väestömuutokset ovat kuitenkin tapahtuneet hyvin eri tavoin eri alueilla. Merkittävä kasvun on ollut suurilla kaupunkiseuduilla sekä erityisesti pääkaupungeissa ja niiden lähiympäristössä. Myös maan sisäinen muutto kohdistuu ensi sijassa kaupunkiseuduille. Sen sijaan monilla muilla alueilla väestö on vähentynyt. Tässä Suomi erottuu selvästi muista Pohjoismaista, sillä Suomessa väestönmenetykset ovat koskettaneet selvästi laajempaa osaa maata. Kun tarkastellaan yhdessä maan sisäistä ja kansainvälistä muuttoliikettä, niin Suomessa on vain kolme kaupunkiseutua, joilla on ollut molemmista muuttovoittoa vuosina 2010–2018: Helsinki, Tampere ja Turku.

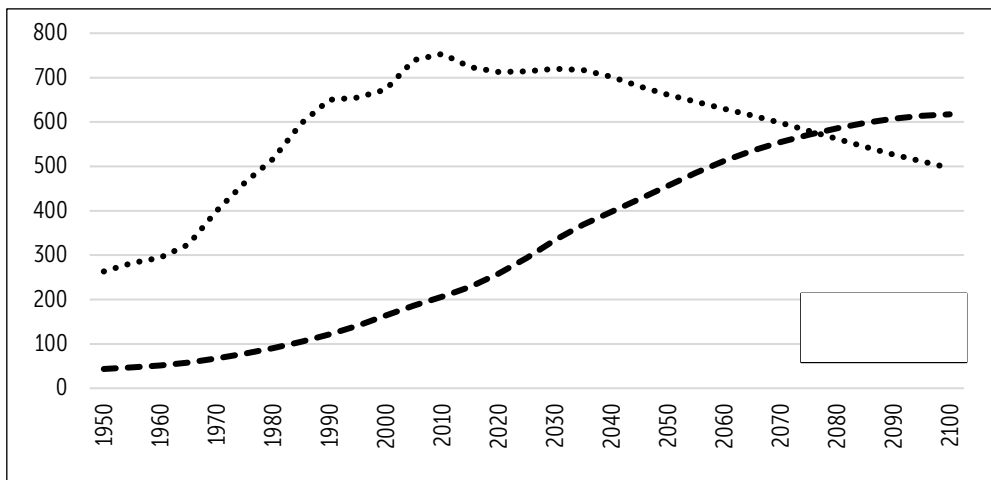
Pohjoismaiden yleinen väestötilanne on varsin tyypillinen länsimaille: ikääntyvä väestö, matala syntyvyys ja kansainvälinen nettomuuttovoitto, sekä suuret alueelliset erot sen suhteen miten nämä muutokset vaikuttavat. Nordregion pohjoismaisessa vertailussa Suomi oli peränpitäjä väestöllisessä elinvoimaisuudessa. Myös globaalisti Suomi on yksi ikääntyneimmistä yhteiskunnista.

Afrikka

Afrikassa asui vuonna 1990 630 miljoonaa henkeä, josta väkiluku on kasvanut 1,3 miljardiin vuonna 2020. Samalla mantereen osuus maailman väestöstä on noussut kahdestatoista 17 prosenttiin. Nykyisissä maailmanlaajuisissa väestöennusteissa Afrikan merkitys korostuu, sillä Afrikan syntyvyyden oletetaan pysyvän muuta maailmaa korkeammalla tasolla vielä jonkin aikaa. Vaihteluväli väestöprojekti-oissa on kuitenkin Afrikan kohdalla erittäin suuri, mutta yhtä kaikki sen väestön odotetaan kasvavan merkittävästi. Mikäli YK:n perusprojektiö väestönkasvusta on

oikean suuntainen, afrikkalaisia olisi vuonna 2100 4,3 miljardia, eli 39 prosenttia maailman väestöstä.

Lisäksi kaikissa YK:n arvioissa Afrikan odotetaan ohittavan Aasian nuorissa ikäryhmissä kuluvan vuosisadan aikana. Kuviossa 5 on esitetty YK:n keskimääräisen syntyvyyden mukainen arvio 15–24-vuotiaiden määrän muutoksesta Afrikassa ja Aasiassa. Arvion mukaan nuorten määrä lähes kaksinkertaistuisi vuoteen 2040 mennessä. Muutos luo valtavia haasteita eri maiden koulutusjärjestelmille, joihin lienee odotettavissa erilaisia ja eri tavoin menestyviä ratkaisuja. Afrikka on myös kaupungistumassa hyvin nopealla tahdilla: vuonna 2030 maanosan asukkaista arvioidaan asuvan 60 prosenttia kaupungeissa.

Kuvio 5. 15–24-vuotiaat Aasiassa ja Afrikassa vuosina 1950–2100, miljoonia. Vuosien 1950–2020 tiedot perustuvat arvioon toteutuneesta ja vuosien 2025–2100 tiedot ovat projektiota keskimääräisellä syntyvyysoletuksella. Lähde: YK:n väestöttilastot.

Väestönkasvu koskettaa kaikkia Afrikan alueita, mutta Pohjois-Afrikassa väestöra-
kenne on jo alkanut tasapainottumaan. Suurimmat muutokset tapahtuvat Saharan
eteläpuolisessa Afrikassa, jossa väestön kasvu koskettaa erityisesti nuoria ikäluok-
kia. Siellä sijaitsee jo nykyisin Afrikan väkirikkain valtio, 200 miljoonan asukkaan
Nigeria, jonka väestön arvioidaan kasvavan nopeasti lähivuosikymmeninä. Gallup
on toteuttanut vuosina 2010–2015 toistaiseksi laajimman afrikkalaisten kansain-
välistä muuttoalttiutta käsittelevän tutkimuksen. Sen mukaan muuttotoiveiden
ja varsinaisen muuton välinen ero on hyvin suuri. Kun noin neljännes yli 15-vuoti-
aista haaveili muutosta toiseen maahan, niin muuttoa on alkanut valmistella vain
yksi prosentti ikäryhmään kuuluvista. Vuositasolla muuton toteutti vain joka 200:s
sitä suunnitellut. Muuton toteuttaneet olivat myös keskimääräistä varakkaampia
ja koulutetumpia. Joka tapauksessa nuorten ikäluokkien kasvaessa voimme olettaa

kiinnostuksen muuttoa kohtaan kasvavan. Sen sijaan toteutunut kansainvälisen liikkuvuuden taso jää nähtäväksi.

Nykyisin noin puolet afrikkalaisista, lähes 40 miljoonasta kansainvälisestä muuttajasta asuu toisissa Afrikan maissa. Muilla mantereilla asuvista noin puolet asuu Euroopassa. Toistaiseksi afrikkalaiset muuttoliikkeet ovat kasvaneet väestönkasvun tahdissa, mutta EU:n komission skenaarioiden mukaan muuttoliikkeiden kasvua seuraavina 30–40 vuotena pidetään todennäköisenä. Merkittävimpinä muuttoa aiheuttavina tekijöinä pidetään nuorten aikuisten määrän kasvua, yhteiskunnallista kehitystä, poliittista vakautta ja ilmastonmuutosta. Jatkossakin muuttoliikkeen voidaan arvioida noudattavan jossain määrin nykyisiä muuttokohteita: Pohjois-Afrikasta muutetaan Eurooppaan ja Lähi-itään Persianlahden öljymaihin; Itä-Afrikasta Persianlahdelle ja lähimaihin; Keski-Afrikassa lähimaihin; Länsi-Afrikasta Eurooppaan ja lähimaihin; ja eteläisillä alueilla muutetaan mantereen vauraimpaan valtioon, Etelä-Afrikkaan. On oletettavaa, että tuleviin muuttoliikkeisiin ja niiden kohteisiin vaikuttaa erityisen paljon Afrikan oma kehitys.

Maailman painopiste muuttuu

Globaalin väestönkasvun seurauksena maailma painopiste siirtyy aikaisempaa enemmän Afrikkaan. Nykyisten vauraiden länsimaiden osuus maailman väestöstä pienee merkittävästi. Pohjoismaissa ja Suomessa keskeinen kysymys on muilta alueilta tulevan nettomuuton taso, sillä se pysynee keskeisimpänä väestön elinvoimaisuuteen vaikuttavana tekijänä tulevat vuosikymmenet. Tulevaisuudessa maahanmuuttoa lienee odotettavissa eniten Afrikasta, sillä siellä on tulossa paljon nuoria aikuisia parhaimpaan muuttoikään. Mikäli yhteiskunnalliset olot pysyvät vakaina ja maat vähitellen vaurastuvat, eivätkä ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat ongelmat kasva ylitsepääsemättömiksi, muuttoalttiuden ja muuttoinnon voi olettaa vuosisadan loppua kohti laskevan. Tuolloin valtaosa maailmaa olisi jo keski-ikäistynyt.

Väestöprojektiot ovat kuitenkin alttiita maailmassa tapahtuville muutoksille, vaikka heilahtelut erityisesti syntyvyydessä ja kuolleisuudessa tapahtuvat pidemmän ajan kuluessa. Mikään ei takaa, että edellä esitetty väestökehitys toteutuisi, mutta tällä hetkellä se vaikuttaa alan asiantuntijoiden mielestä todennäköisimmältä näkymältä. Ainakin lyhyellä aikavälillä voimme pitää arvioita melko luotettavina. Suomen kannalta tällä hetkellä keskeisimmältä väestökysymykseltä vaikuttaa kansainvälisen muuttoliikkeen taso jatkossa ja sen erilaiset yhteiskunnalliset seuraukset. Toki myös syntyvyydellä on oma merkityksensä, mutta kokonaisuuden kannalta en pidä sitä yhtä keskeisenä kuin kansainvälistä liikkuvuutta. Jos kehitys jatkuu nykyisen kaltaisena, erityisesti pääkaupunkiseutu ja lisäksi muutama muu suurempi kaupunki saavat tulevaisuudessa suuren joukon uusia asukkaita ulkomailta. Kansainvälinen

muuttoliike on kuitenkin lähtökohtaisesti hyvin altis poliittisille päätöksille, joita on vaikea ennakoida.

Lähteet

- European Commission (2018). *Many More to Come? Migration from and within Africa*. Brussels: European Commission, Joint Research Centre.
- GMDAC (2017). *Measuring Global Migration Potential, 2010–2015*. Berlin: IOM's Global Migration Data Analysis Centre.
- Jokinen, Johanna, Kjell Nilsson, Anna Karlsdóttir & Timothy Heleniak (2020). *State of the Nordic Region*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, Nordregio.
- Lutz, Wolfgang (2019). *World Population Trends and the Rise of homo sapiens literata*. Working paper. Laxenburg: IIASA.
- Morland, Paul (2019). *The Human Tide: How Population Shaped the Modern World*. London: John Murray.

Politiikka

Matti Välimäki

MUUTTOLIIKKEIDEN POLITIIKKA MAHDOLLISTAA JA RAJAA
RYHMIEN JA YKSILÖIDEN ASEMIÄ JA OIKEUKSIA.

Muuttoliikkeitä koskevan päätöksenteon ratkaisut ja muuttajiin asennoituminen vaikuttavat miljoonien ihmisten asemaan ja elämisen mahdollisuuksiin. Kansainvälisiä muuttoliikkeitä koskeva politiikka rajoittaa ihmisten liikkumista ja hyvän elämän tavoittelua koskevia oikeuksia. Lisäksi muuttoliikkeiden politiikka liittyy valtioiden kansainväliseen oikeuteen perustuvaan valtaan määrittää sitä, kuka voi asettua niiden hallinnoimalle maantieteelliselle alueelle ja siellä asuvan väestön osaksi. Koska nämä kysymykset ovat yksilöiden ja valtioiden kannalta perustavanlaatuisia, ei ole ihme, että kansainvälinen muuttoliike on politiikan agendalla tärkeä ja ajoittain intohimoisia kannanottoja kirvoittava aihe.

Muuttoliikkeiden politiikan monitahoisuus

Laajan näkemyksen mukaan politiikan alaan kuuluvat sekä korkean tason päätöksenteossa että ihmisten arkipäiväisessä kanssakäymisessä vaikuttavat yhteiskunnallisen vallanjaon, hierarkioiden, mahdollisuuksien ja rajoitusten ilmentymät. Ihmisten identiteettien ja yhteiskunnallisten asemien määrittely sekä kamppailu erilaisten tavoitteiden oikeuttamisesta on olennainen osa sekä edustuksellista politiikkaa, jota toteutetaan parlamenteissa, valtuustoissa ja hallituksissa, että poliittisuutta, joka ilmentyy eri keskustelun areenoilla, kuten sanomalehdistössä, verkossa tai muussa ihmisten välisessä kanssakäymisessä.

Päätöksentekijöiden näkökulmasta muuttoliikkeiden politiikassa on pohjimmiltaan kyse pyrkimyksestä vaikuttaa yhteiskunnan kehityskulkuihin ja ennakoida niitä. Muuttoliikkeiden valtiotason politiikka voidaan jakaa viiteen osa-alueeseen:

1. Maahanmuuttopolitiikka – Maahan pääsyn ja maassa oleskeluoikeuden säätely esimerkiksi viisumijärjestelyjen, rajavalvonnan, oleskelulupien ja maasta poistamisen kautta.
2. Ulkomaalaispolitiikka – Päätäminen ulkomaalaisten maassa oleskelun aikaisista oikeuksista (esimerkiksi oikeus julkiseen terveydenhuoltoon) ja velvollisuuksista (esimerkiksi velvollisuus oleskeluoikeuden rekisteröimiseen). Voidaan puhua myös laajemmasta vähemmistö- tai yhdenvertaisuuspolitiikasta, jonka määrittämät oikeudet ja velvollisuudet yleensä koskettavat ulkomaalaisten lisäksi myös muita vähemmistöjä. Ulkomaalaispolitiikan erityisosa on integraatio- eli kotouttamispolitiikka, joka tarkoittaa keinoja, joilla voidaan vaikuttaa ulkomaalaisten sopeutumiseen ja osallisuuteen uudessa asuinmaassa.
3. Kansalaisuuspolitiikka – Valtion kansalaisuuden saamisen periaatteet, jotka voivat pitää sisällään esimerkiksi sen, kuinka kauan kansalaisuuden hakijan on tullut asua maassa ennen mahdollisuutta kansalaisuuteen tai onko kaksoiskansalaisuus mahdollinen.
4. Maastamuuttopolitiikka – Muuttajien lähtömaiden pyrkimykset vaikuttaa maassa asuvien ulkomaille muuttoon ja esimerkiksi myöhempään paluumuuttoon.
5. Diasporapolitiikka – Muuttajien lähtömaiden toiminta, jolla pyritään vaikuttamaan muualla asuvien lähtömaan kansalaisten muodostaman, enemmän tai vähemmän yhtenäisen, yhteisön oloihin tai toimintaan.

Politiikan asialistan määrittäminen lukuisten tahojen toimesta samanaikaisesti on olennainen osa mielipiteiden moninaisuuden nojaavien liberaalidemokratioiden päätöksentekoprosesseja. Suomen kaltaisissa moderneissa edustuksellisissa demokratioissa kansalaisia edustavat, ja yleensä puolueisiin kuuluvat, kansanedustajat ovat kiistämättä lainsäädäntövaltansa ja valtionaloudesta päättämisvaltansa vuoksi keskeisiä muuttoliikepolitiikan toimijoita. Hallituspuolueiden edustajat ja etenkin maahanmuutto- ja ulkomaalaisasioista vastuussa olevat ministerit ovat olennaisia politiikan toimeenpanon ja yhteiskunnassa käytävän keskustelun määrittäjiä. Lisäksi ministeriöissä ja alueellisella tasolla kaupungeissa ja kunnissa toimii monilukuinen virkahenkilöiden joukko, joka paitsi toteuttaa kansallista, alueellista ja paikallista maahanmuutto- ja ulkomaalaispolitiikkaa, on myös usein aktiivinen lainsäädännön ja politiikan kehittämistyössä sekä julkisessa keskustelussa.

Tiedotusvälineillä taas on paitsi merkittävä asema tiedonvälittäjinä myös aihe- ja näkökulmavalinnoillaan keskeinen valta vaikuttaa kansalaisten muuttoliikkeenäkemyksiin sekä välillisesti myös korkean tason politiikan asialistaan. 2000-luvulla kansalaisten tiedot muuttoliikkeistä tai muuttajista perustuvat usein journalististen medioiden (esimerkiksi sanomalehti- ja televisiouutiset) tai verkon vuorovaikutteisten medioiden luomaan kuvaan. Viestinnän ja tiedonvälityksen vastuullisuuden ja kriittisen tulkin-

taosaamisen tarve korostuu, kun kansalaiset yrittävät ymmärtää politiikan ilmiöitä nojautuen näihin toisen käden lähteisiin.

Kansalaisyhteiskunnan toimijoista muun muassa kansalaisjärjestöt sekä vähemmistöihin ja enemmistöihin kuuluvat yksittäiset kansalaiset tuovat esille tärkeinä pitämiään muuttoliikekysymyksiä. Lisäksi etujärjestöistä esimerkiksi työntekijä- ja työnantajajärjestöt pyrkivät saamaan näkemyksensä etenkin päätöksentekijöiden tietoisuuteen. Myös yrityksillä – etenkin jos niillä on suuri liikevaihto ja verkostoja – saattaa olla vaikutusta muuttoliikkeiden politiikan asialistaan. Tutkijat ja muut asiantuntijat osallistuvat usein päätöksentekijöiden kutsusta lainsäädännön ja politiikan kehittämiseen sekä eri viestintävälineiden kautta julkisen keskustelun tarkastelukulmien määrittämiseen. Näiden tahojen lisäksi myös perusopetuksen, ammatillisen opetuksen ja korkeakoulujen sekä erilaisten kulttuurituotteiden, kuten elokuvien, teatterin, valokuvien tai kirjallisuuden levittämät käsitykset voivat olla keskeisiä muuttoliikekysymyksistä kansalaisille muodostuvalle kuvalle. Autoritaarisissa järjestelmissä, joissa esimerkiksi julkinen ja poliittinen keskustelu ja tiedonvälitys eivät ole vapaita, myös muuttoliikkeistä käytävän keskustelun näkökulmia pyritään monesti ohjaamaan valtiojohtoisesti.

Muuttoliikkeiden politisoituminen tarkoittaa teeman nousemista päätöksentekijöiden asialistalle tai ylipäätään poliittisen keskustelun osaksi. Tähän voi vaikuttaa tietyn poliittisen järjestelmän toimijan – kuten poliitikon, viranomaisen, asiantuntijan tai kansalaisaktivistin – menestykseäs muuttoliikeaiheen tai jonkin siihen liittyvän tarkastelukulman politisoiminen, eli nostaminen yhteiskunnallisen kiistelyn kohteeksi esimerkiksi lainsäädäntöhankkeen, vaalikampanjan tai laajaa julkisuutta saaneen tapahtuman yhteydessä. Viestinnän tutkimuksessa puhutaan yhteiskunnallisten kysymysten kehystämisestä, eli aiheen esittämisestä joitakin puolia painottaen, niin että alleviivataan tiettyä käsitystä, tulkintaa tai arviota ilmiöstä. Poliittisessa keskustelussa ja ihmisten välisessä kanssakäymisessä esitetyt käsitykset muuttoliikeilmiöistä eivät voi ikinä olla kattava kuvaus todellisuudesta, vaan väistämättä valikoima esiin nostettavia tarkastelukulmia aiheeseen. Muuttoliike kokonaisuutena, jokin muuttajien ryhmä tai jokin teema voidaan esittää painottaen esimerkiksi inhimillisen kohtelun tärkeyttä, uhkaa olemassa olevalle yhteiskunnalliselle järjestykselle, sukupuoli- tai ikäjakaumaa, uskontoa tai kulttuuria, merkitystä julkiselle taloudelle tai työmarkkinoille, ryhmä- tai yksilökohtaisia oikeuksia tai velvollisuuksia, tai globaalia, kansallista tai paikallista näkökulmaa.

Erilaisten esittämistapojen välillä voidaan käydä myös tietoista kamppailua esimerkiksi puolueiden tai eturyhmien välillä. Yksi viimeaikainen esimerkki on ollut keskustelu ilman oleskelulupaa Suomessa oleskelevien ulkomaalaisten oikeudesta terveydenhuoltoon. Vastakkaisia kantoja on voitu perustella muun muassa kehystämällä aihe joko perusoikeuksiin tai lain vastaisuuteen liittyväksi.

Toimintaympäristön muutosten merkitys

Ajan poliittinen ja yhteiskunnallinen toimintaympäristö – kuten ulkopoliittinen konteksti, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ajattelutavat sekä poliittinen järjestelmä lakeineen ja hallintomalleineen – luo politiikan reunaehdot. Euroopassa, kuten myös Suomessa osan väestön liikkuvuutta rajoitettiin aina 1800-luvun loppuun saakka (esimerkiksi kaupankäyntioikeudettomat talonpojat ja romanit) ja myös monet aiempien vuosisatojen yhteiskunnat pyrkivät rajoittamaan väestön liikkuvuutta pakkotoimin (esimerkiksi Venäjän maaorjuus ja Intian valtameren orjakauppajärjestelmä). Ennen 1900-lukua Euroopassa valtioiden rajat ja niitä valvovat viranhaltijat olivat kuitenkin usein heikkoja ehkäisemään valtioiden tai alueiden välistä muuttoliikettä. Sama rajojen huokoisuus on edelleen todellisuutta esimerkiksi monissa Afrikan ja Latinalaisen Amerikan valtioissa. Usein rajoituksia ei ole pidetty mahdollisina tai edes toivottavina, sillä ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on voinut olla esimerkiksi työssäkäynnin tai kaupankäynnin kannalta välttämätöntä.

Yksi taitekohta varsinkin Euroopassa on ollut siirtyminen kylmän sodan ajasta sen jälkeiseen aikaan. Kylmän sodan aikana maastamuuttoa oli rajoitettu suurella osalla itäblokkiin kuuluneita valtioita. Muuttoa säädeltiin pakkokeinoin myös maan sisällä esimerkiksi Kiinassa ja Neuvostoliitossa. Valtioiden välinen muuttoliike oli etenkin itä- ja länsiblokin alueiden sisällä tapahtuvaa. Euroopassa, kuten myös Suomessa muuttoliike on vapautunut viime vuosikymmeninä, kun Euroopan yhdentymisprosessiin on kuulunut Euroopan unionin laajeneminen ensin Länsi-Euroopan laajuiseksi, ja 2000-luvulla myös Itä-Eurooppaan. Yhdentymiseen on kuulunut ainakin tähän mennessä yhtenä EU:n suurimmista saavutuksista pidetty unionin sisäinen vapaa muuttoliike. Toisaalta sisärajojen vapaan liikkuvuuden mahdollistaminen on samanaikaisesti pitänyt sisällään unionin ulkopuolelta tulevan muuton rajoittamisen esimerkiksi viisumi- ja oleskelulupakäytännöin.

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana keskeinen muuttoliikepolitiikan jänite on ollut tasapainoilu kansallisten ja kansainvälisten ratkaisujen välillä. 1900- ja 2000-luvuilla maailmassa on eletty leimallisesti kansallisvaltioiden aikakautta, jolloin poliittisen toiminnan ideaaliyksikkö on ollut maantieteellisesti rajattu ja enemmän tai vähemmän suvereeni valtio. Nationalismi, eli kansallisuusaate on ollut keskeinen kansallisvaltioiden olemassaoloa ja toimintaa perustellut ideologia, joka on eri muodoissaan korostanut kansallisen yhteisön yhtenäisyyden ja kansallisten tavoitteiden ensisijaisuutta. Muuttoliikepolitiikassa kansalliset ratkaisut ovat koskeneet sekä sitä, millä perustein valtion alueelle voi muuttaa, että sitä, kuinka maassa asuvia ulkomaalaisia kohdellaan ja mitä oikeuksia heillä on. Kansallisvaltiot ovat usein määrittäneet maahanmuutto- ja ulkomaalaispolitiikkansa kansallisen talouden tai väestörakenteen hyötymisen näkökulmasta ja esimerkiksi työikäisen väestön, hyvin sopeutuvaksi ajatellun väestön tai korkeantason osaajien muuttoa ja asettautumista on pyritty helpottamaan. Kansallisen edun tavoittelun toisena puolena on voinut olla syrjivä tai

rasistinen suhtautuminen joitain muuttajaryhmiä kohtaan. Esimerkiksi 1880-luvulta 1940-luvulle asti Itä-Aasiasta tulevien ihmisten muuttoja rajoitettiin Yhdysvalloissa ja tämä ryhmä esitettiin poliittisessa ja julkisessa keskustelussa ”keltaisena vaarana”, joka uhkasi paitsi valkoisten amerikkalaisten työpaikkoja niin myös ”valkoisen rodun” asemaa yhteiskunnassa.

Kansallisvaltiolähtöistä politiikkaa edustavat myös lähtömaan maastamuutto- ja diasporapolitiikat, joilla voidaan pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi muualle muuttaneiden maan kansalaisten tai heidän jälkeläistensä oikeuksiin, paluumuuttohalukkuuteen, vaalikäyttäytymiseen, poliittisiin mielipiteisiin tai lähtömaahan suuntautuvien sijoitusten ja rahalähetysten määrään. Esimerkiksi Filippiinit on usean vuosikymmenen ajan aktiivisesti pyrkinyt vaikuttamaan työikäisen väestön ulkomaille muuttoon nimenomaan lähtömaan hyötymisen vuoksi esimerkiksi rahalähetysten myötä. Valtiot voivat pyrkiä myös ulkopoliittikan keinoin ja valtioiden rajojen ulkopuolisella vaikuttamistyöllä vaikuttamaan muuttoliikeisiin. Esimerkiksi 2000- ja 2010-luvuilla EU:n ja yksittäisten unionin jäsenmaiden toiminnalla ja yhteistyösopimuksilla lähialueiden valtioiden, kuten Turkin ja Libyan, kanssa on pyritty osaltaan vähentämään turvapaikanhakijoiden määrää EU-maissa. Toisaalta ulkopoliittikan kautta toteutettavaa maan tunnetuksi tekemistä hyödynnetään myös pyrittäessä lisäämään kohdemaan houkuttelevuutta työskentely- ja asuinmaana.

Kansallisten lähestymistapojen lisäksi muuttoliikekysymyksissä on kuitenkin toisen maailmansodan jälkeisenä aikana katsottu olevan tärkeää saavuttaa myös lukuisten valtioiden ja monenvälisten organisaatioiden – kuten YK:n tai Euroopan neuvoston – yhteispäätösten kautta yhteisiä politiikan lähtökohtia. Muuttoliikepolitiikka on monin paikoin alueellistunut, mistä esimerkkinä ovat muun muassa 1950-luvun päätös yhteispohjoismaisen työmarkkina-alueen luomisesta. EU-jäsenmaissa politiikka on 1990-luvulta lähtien samankaltaistunut, mistä esimerkkinä ovat muun muassa EU-jäsenmaiden muodostama vapaan liikkuvuuden alue ja jäsenmaiden yhteisen siirtolaisuus- ja turvapaikkapolitiikan muotoilu. Samaan aikaan monet valtiot ovat sitoutuneet noudattamaan laajalti levinneitä kansainvälisiä normeja ja sitoumuksia koskien esimerkiksi ihmisten yhdenvertaisia perus- ja ihmisoikeuksia. Kansainvälisen oikeuden sitoumukset ja valtioiden väliset sopimukset ovat vaikuttaneet myös kansallisiin lainsäädäntöihin ja tätä kautta myös maahanmuutto- ja ulkomaalaispolitiikkaan.

Yhteisön jäsenyyden ja jäsenten oikeuksien rajat

Lainsäädäntö ja siihen nojaava käytäntö määrittävät nykypäivän demokraattisissa valtioissa ulkomaalaispolitiikkaa, eli maahanmuuttajien oikeuksia ja velvollisuuksia. Maahanmuuttajien oikeuksilla viitataan esimerkiksi siihen, missä laajuudessa poliittiset, sosiaaliset tai kulttuuriset oikeudet koskettavat heitä. Velvollisuuksista ta-

vallisimpia on vaatimus viisumista tai oleskeluluvasta maassaoloaikana. Myös kotouttamispolitiikassa maahanmuuttajille voidaan asettaa velvollisuuksia yhteiskuntaan integroitumispyrkimyksen osoittamiseksi. Näitä voivat olla esimerkiksi velvollisuus osallistua kielikoulutukseen tai muihin koulutuksiin.

Valittu ulkomaalaispolitiikka kuvastaa sitä, mitä päätöksenteossa tarkoitetaan tai tavoitellaan yhteiskuntaan sopeutumisella. Ulkomaalaispolitiikka voi olla suunnitelmallisesti tai tosiasiallisilta vaikutuksiltaan maahanmuuttajia marginalisoivaa, mikäli heidän oikeuksiaan esimerkiksi peruspalveluihin tai poliittiseen toimintaan osallistumiseen rajataan. Suuressa osassa liberaalidemokratioita on kuitenkin viime vuosikymmeninä pyritty poliittisilla toimilla maahanmuuttaja- ja muiden vähemmistöjen jonkin asteiseen osallisuuteen tai integroitumiseen osaksi yhteiskunnan kokonaisuutta. Kotouttamispolitiikan tavoitteet ovat voineet olla lähtökohdiltaan enemmän vastaanottavan yhteiskunnan kielen, tapojen ja toimintakulttuurien omaksumista painottavia (assimilaatio) tai integroitumisen ohella esimerkiksi maahanmuuttajan äidinkielen ja kulttuurin säilyttämistä tukevia (multikulturalismi). Yhteiskuntaan sopeutuminen on kuitenkin yksilöllinen prosessi. Ihmisten mukautuminen uuteen elinympäristöön tapahtuu samanaikaisesti eri elämänaloilla ja kehitys on usein eri tahtista esimerkiksi kielen, työelämän käytäntöjen tai arkielämän tapakulttuurin oppimisessa.

Kansallisen yhteisöllisyyden tai homogeenisyyden korostus voi myös edistää ulkomaalais- tai kansalaisuuspolitiikassa ulkomaalaisia ja muita vähemmistöjä poisulkevia tai syrjiviä muotoja. Esimerkiksi kansalaisuuden saamisen ehdot voivat olla vaativia edellyttäen erittäin pitkää maassa asumisaikaa tai korkeaa kielen osaamisen tasoa. Yhteiskuntien jäseniä yhdistävät ja erottavat kuitenkin paitsi lainsäädännön määrittämä legaalinen kansalaisuus niin myös symbolinen tai sosiaalinen kansalaisuus, eli yhteisön jäsenten osoittama hyväksyntä kansalaisyhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Symbolisen kansalaisuuden saavuttaminen voi olla maahan muuttaneille – ja myös heidän lapsilleen – lainsäädännön takaamaa kansalaisuutta huomattavasti vaikeammin saavutettavissa.

Yhteiskunnan jäsenyyttä, osallisuutta ja valta-asemia voi tarkastella myös maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä poliittisen osallistumisen kautta, mistä puhutaan tutkimuksessa poliittisena integroitumisena. Tavallisesti muiden kuin valtion kansalaisten oikeus asettua ehdolle ja äänestää vaaleissa ovat valtion kansalaisia rajoitetumpia, mutta esimerkiksi useissa EU-jäsenmaissa osallistuminen paikallisvaaleihin on sallittu tietyn maassa asumisajan jälkeen myös muille kuin maan kansalaisille. Sekä maahanmuuttajien, että heidän jälkeläistensä ehdolle asettuminen ja äänestysaktiivisuus ovat kuitenkin tyypillisesti olleet valtion kansalaisia vähäisempiä. Demokratian näkökulmasta kysymys on poliittisesta edustuksellisuudesta, eli yhteiskunnan jäsenten ja heidän toiveidensa huomioon ottamisesta päätöksenteossa. Etniseen taustaan ja kansalaisuuteen perustuvien vähemmistöjen poliittisen edustuksellisuuden toteutumisessa on huomattavia eroja eri valtioissa. Se, ottavatko poliittiset puolueet huomioon

maahanmuuttajavähemmistöjen intressit päätöksenteossa, voi riippua esimerkiksi siitä, onko vähemmistön edustajilla äänioikeus, ovatko vähemmistöt järjestäytyneitä tai tuleeko esimerkiksi kansalaisyhteiskunnasta tai toisilta valtioilta painetta vähemmistöjen näkökohtien huomioimiseen.

Tulevaisuuden väistämätön ylijärjaisuus

Muuttoliikkeiden politiikka tulee aiempien vuosikymmenten tapaan säilyttämään merkityksensä kansallisen ja kansainvälisen päätöksenteon, kamppailujen ja tulevaisuuden suunnittelun tärkeänä teemana. Sekä muuttoliikkeiden myönteisten puolien, että haasteiden painoarvo kasvavat globaalin talousjärjestelmän, sosiaalisten suhteiden ylijärjaisuuden ja liikenne- ja viestintäteknologian rajoja madaltavan vaikutuksen todennäköisesti edelleen voimistuessa. On mahdollista, että kansainvälisen muuttoliikkeen myötä eri yhteiskuntien jäsenten taustojen edelleen moninaistuessa tulevat lisääntymään sekä väestöryhmien väliset ristiriidat, että yleinen ymmärrys erilaisuudesta ja siitä, että rajojen ja yhteenkuuluvuuden maailma ei ole vain fyysinen. Valtioiden sisällä on lukuisia ihmisten kanssakäymisessä ilmentyviä rajoja, jotka asettavat ihmiset taustansa perusteella erilaiseen tai eriarvoiseen asemaan. Monet nyky-yhteiskuntien jäsenet tuntevat lisäksi yhteenkuuluvuutta ja pitävät yhteyttä kansallisten rajojen ylitse esimerkiksi diasporassa tai lähtömaassa asuvien kanssa.

Demokratian kannalta on tärkeää, että kansalaisilla on tarvittaessa riittävästi keinoja ja väyliä vaatia muutoksia muuttoliikkeiden politiikkaan, joko edustuksellisen päätöksenteon tai kansalaisaktiivisuuden kautta. Poliittiset järjestelmät voidaan rakentaa tukemaan positiivista kehitystä ja kestävien ratkaisujen luomista. On kuitenkin tärkeä tiedostaa, että kansalaisuuden tai etnisen taustan perusteella tehtävät eronteot ovat osalle ihmisiä edelleen tärkeitä omaa sosiaalista olemassaoloa selittäviä tai turvaavia asioita. Osalle vähemmistöihin kuuluvista yhteiskuntien jäsenistä nämä eronteot ja niitä vahvistava politiikka taas ovat heidän asemaansa ja mahdollisuuksiaan rajoittavia.

Keväällä 2020 alkanut koronaviruspandemia tuskin tulee vähentämään kansainvälistä muuttoliikettä pitkäaikaisesti. Historia on osoittanut, että valtioiden määrätietoisetkin pyrkimykset ihmisten muuttoliikkeen patoamiseksi tai muuttajien elämänvalintoihin vaikuttamiseksi ovat menestyneimmilläänkin onnistuneet vain osin tai lyhytaikaisesti. Valitun politiikan kestävyyttä voisi parantaa päätösten entistä vahvempi tukeutuminen siihen, mitä tutkimustiedon perusteella tiedetään ihmisten moninaisista muuttomotiiveista, siteistä lähtö- ja kohdemaan yhteisöjen välillä sekä muuttoliikepolitiikan erilaisten ratkaisujen vaikutuksesta ihmisten arkielämään.

Lähteet

- Boswell, Christina (2007). Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way? *International Migration Review*, 41 (1), 75–100.
- Boswell, Christina & James Hampshire (2017). Ideas and Agency in Immigration Policy: A Discursive Institutional Approach. *European Journal of Political Research*, 56 (1), 133–150.
- Brochmann, Grete & Anniken Hagelund (toim.) (2012). *Immigration policy and the Scandinavian Welfare State 1945–2010*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- van der Brug, Wouter, Gianni D'Amato, Didier Ruedin & Joost Berkhout (toim.) (2015). *The Politicisation of Migration*. New York: Routledge.
- Entman, Robert. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), 51–58.
- Esser, Frank & Jesper Strömbäck (toim.) (2014). *Mediatization of Politics: Understanding the Transformation of Western Democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Ette, Andreas & Thomas Faist (2007). The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration: Research, Questions and Concepts. Thomas Faist & Andreas Ette (toim.), *The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration: Between Autonomy and the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 3–31.
- Faist, Thomas (2010). The Crucial Meso-level. Marco Martiniello & Jan Rath (toim.), *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation*. Amsterdam: IMISCOE/Amsterdam University Press, 59–90. Saatavilla: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.452.9304&rep=rep1&type=pdf>. Luettu 4.5.2020.
- Freeman, Gary P. (1995). Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States. *International Migration Review*, 29 (4), 881–902.
- Gamlen, Alan (2014). Diaspora Institutions and Diaspora Governance. *International Migration Review*, 48 (1), 180–217.
- Gamlen, Alan, Michael E. Cummings & Paul M. Vaaler (2019). Explaining the Rise of Diaspora Institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45 (4), 492–516.
- Geddes, Andrew & Peter Scholten (2016). *The Politics of Migration & Immigration in Europe*. London: Sage Publications.
- Givens, Terri E. & Rahsaan Maxwell (toim.) (2012). *Immigrant Politics: Race and Representation in Western Europe*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Heywood, Andrew (2007). *Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hsu, Madeline (2015). *The Good Immigrants: How the Yellow Peril Became the Model Minority*. Princeton: Princeton University Press.
- Joppke, Christian (1998). Why Liberal States Accept Unwanted Immigration. *World Politics*, 50 (2), 266–293.
- Kymlicka, Will (2007). *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford: Oxford University Press.

- Natter, Katharina (2018). Rethinking Immigration Policy Theory beyond 'Western Liberal Democracies'. *Comparative Migration Studies*, 6 (4), DOI: <http://doi.org/10.1186/s40878-018-0071-9>.
- Paloheimo, Heikki & Matti Wiberg (2004). *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Saukkonen, Pasi (2013). *Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehtot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Soysal, Yasemin (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Välimäki, Matti (2018). Kielteinen maakuvatyo: maahanmuuton "vetovoimatekijöiden" vähentäminen. *Ennen ja nyt*, 3/2018. Saatavilla: <http://www.ennenjanyt.net/2018/10/kielteinen-maakuvatyo-maahanmuuton-vetovoimatekijoiden-vahentaminen/>. Luettu 28.3.2019.
- Välimäki, Matti (2019). *Politiikkaa kansallisten, kansainvälisten ja ideologisten reunaehtojen puitteissa: Suomalaiset puolueet ja maahanmuutto 1973–2015*. Turku: Turun yliopisto. Saatavilla: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148466/AnnalesC481V%c3%a4lim%c3%a4ki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 4.5.2020.
- Wass, Hanna & Marjukka Weide (2015). *Äänestäminen osana poliittista kansalaisuutta: Maahanmuuttotastaisten äänioikeutettujen osallistuminen vuoden 2012 kunnallisvaaleissa*. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla: https://moniheli-fi-bin.directo.fi/@Bin/d38a5034b6c1a5dc94c7603e3d2ebc3a/1553777375/application/pdf/233196/OMSO_26_2015_Aanestaminen_maahanmuutt_78_.pdf. Luettu 28.3.2019.
- Özkirimli, Umut (2010). *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Työvoiman kansainvälisen liikkuvuus: Esimerkkinä filippiiniläiset hoitajat

Pirkko Pitkänen & Päivi Vartiainen

TYÖVOIMAN KANSAINVÄLINEN LIKKUVUUS TUO MONENLAISIA
HYÖTYJÄ JA HAITTOJA NIIN SIIRTOLAISIA VASTAANOTTAVILLE
MAILLE, LÄHTÖMAILLE KUIN SIIRTOLAISILLE ITSELLEEN.

Työvoiman ylitajainen liikkuvuus ja kansainvälinen rekrytointi ovat maailmanlaajuisia ilmiöitä. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n mukaan noin 164 miljoonaa ihmistä työskentelee oman kotimaansa ulkopuolella. Työvoiman liikkuvuus on myös laajentunut maantieteellisesti: välimatkat ovat pidentyneet ja yhä useammat maat, Suomi mukaan lukien, ovat tulleet monin tavoin riippuvaisiksi globaaleista työmarkkinoista. Keskeinen syy työmarkkinoiden kansainvälistymiseen on, että nopeat ja aiempaa edullisemmat liikkumis- ja kommunikaatiovälineet ovat helpottaneet ulkomaille hakeutumista, kansainvälistä rekrytointia ja monikansallisten organisaatioiden toimintaa.

On monia syitä, miksi ihmiset muuttavat maasta toiseen. He voivat jättää asuinmaansa työttömyyden vuoksi, muuttoa voi motivoida toivo paremmasta tulo- ja elintasosta tai taustalla voi olla pyrkimys ammattitaidon parantamiseen ja urakehityksen edistämiseen. Joskus syynä voi olla pelkkä seikkailunhalu. Toisaalta myös monia uhrauksia tarvitaan, kuten eroa perheenjäsenistä ja ystävistä sekä muuton vaatimia taloudellisia kustannuksia, mahdollisesti lainarahan turvin. Elämä uudessa asuinmaassa ei myöskään aina ole helppoa. Yhteiskunnallisen sopeutumisen ohella maahanmuuttajilla on usein haasteita työn saannin ja ammatillisen urakehityksen suhteen.

Tässä artikkelissa pohditaan kansainvälisen rekrytoinnin ja ihmisten työperusteisen liikkuvuuden vaikutuksia lähtö- ja vastaanottavissa maissa sekä yksittäisten siirtolaisten elämässä. Filippiiniläisten sairaanhoitajien muuttoa Suomeen tarkastellaan ajankohtaisena esimerkkinä kansainvälisen rekrytoinnin vaikutuksista.

Muuttoliikkeen etuja ja haittoja

Lähtömaille työvoiman kansainvälinen liikkuvuus merkitsee väistämättä työvoiman ja osaamispääoman menetystä, etenkin jos menetys jää pysyväksi. Ammattitaitoinen ja osaava työvoima on avain minkä tahansa maan kasvuun ja kehitykseen; siksi on selvää, että työikäisen väestön maastamuutolla voi olla negatiivisia vaikutuksia lähtömaiden talouteen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen.

Vauraiden teollisuusmaiden tavoitteena on rekrytoida ulkomailta nimenomaan osaavaa, mielellään korkeasti koulutettua työvoimaa. Onkin syytä kysyä, onko eettisesti kestävä, että kehittyneet maat koettavat kompensoida kansainvälisellä rekrytoinnilla työvoimavajeitaan ja saada aikaan ammatillisen koulutuksen säästöjä palkkaamalla osaavaa työvoimaa kehittyvistä maista. Työntekijöiden kansainvälisen rekrytoinnin seurannaisvaikutukset voivat olla uhka paitsi lähtömaiden talouskasvulle myös ihmisten hyvinvoinnille ja terveydelle. Esimerkiksi terveydenhuollon henkilöstön maastamuutolla on ollut dramaattisia vaikutuksia monien Afrikan ja Aasian maiden terveydenhuollon järjestelmille. Erityisesti lääkäreistä on pulaa monissa lähtömaissa. Ammattitaitoisen terveydenhuollon henkilöstön puute on osaltaan johtanut HIV/AIDSin lisääntymiseen Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.

Työvoiman kansainvälisen rekrytoinnin oikeudenmukaisuutta on perusteltu sillä, että kun siirtolaiset lähettävät osan palkastaan lähtömaassa asuville omaisilleen, näin tuetaan myös lähtömaiden taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä. On totta, että ulkomailla työskentelyn aikana kertyneillä säästöillä ja rahalähetyksillä on suuri merkitys kaikkein köyhimpien maiden kansantalouksille. Rahalähetyksiä voidaan käyttää paitsi päivittäiseen elämiseen myös investointeihin, kuten koulutukseen, asunnon tai maan hankkimiseen tai yrityksen perustamiseen. Tutkijat, esimerkiksi Stephen Castles ovat kuitenkin varoittaneet, että siirtolaisten säästöt ja rahalähetykset eivät johda automaattisesti taloudelliseen kasvuun, vaan edellytyksenä on, että yhteiskunnassa on sellaiset rakenteet, jotka tekevät investoinnit tuottaviksi. Castles myös muistuttaa, että siirtolaisten rahalähetysten vaikutukset eivät ole aina pelkästään myönteisiä. Joissain tapauksissa ne ovat esimerkiksi johtaneet kasvaneen kulutuksen myötä hintojen nousuun ja inflaatioon. On myös vaarallista, jos maan talous tulee riippuvaiseksi ulkomailla asuvien maanmiesten lähettämistä rahoista, sillä rahalähetykset voivat aikaa myöten vähetä. Tämä on nähtävissä esimerkiksi Intiassa ja Filippiineillä. Ulkomailla työskentelevät intialaiset ja filippiiniläiset ovat perinteisesti lähettäneet rahaa kotimaassa asuville sukulaisilleen, mutta ulkomailla asumisen pitkittyessä motivaatio rahan lähettämiseen voi hiipua. Näin on todettu käyvän erityisesti korkeasti koulutettujen siirtolaisten kohdalla.

Viime vuosina on kiinnitetty enenevästi huomiota ihmisten ylijärjestyksen liikkuvuuden sosiaalisiin siirtovaikutuksiin. Peggy Levitt on määritellyt sosiaaliset siirtovaikutukset vastaanottavissa yhteiskunnissa omaksutuiksi ajatus- ja toimintamalleiksi, jotka siirtyvät siirtolaisten mukana lähtömaihin ja muokkaavat siellä yhteiskunnallisia käy-

täntöjä ja yksittäisten ihmisten elämäntapoja. Uudessa asuinmaassa hyväksi koettuja ajattelu- ja toimintatapoja välitetään aiemmassa kotimaassa asuville paitsi vierailujen ja paluumuuton myötä myös modernin kommunikaatioteknologian välityksellä.

On kuitenkin syytä huomata, että siirtovaikutukset ovat kahden suuntaisia: siirtolaiset vaikuttavat myös vastaanottavien yhteiskuntien ja organisaatioiden toimintatapoihin. Esimerkiksi työyhteisöissä ulkomaalaistaustainen henkilöstö voi tuoda työyhteisön arkeen uudenlaisia työ- ja vuorovaikutustapoja. Edellytyksenä kuitenkin on, että vastaanottavat organisaatiot ovat halukkaita tutustumaan uusiin käytäntöihin, oppimaan uutta ja muuttamaan perinteisiä toimintatapojaan. Tähän tavoitteen pyritään monimuotoisuuden johtamisella. Käytännössä suomalaisissa organisaatioissa vallitseva näkemys näyttää kuitenkin olevan, että työyhteisöissä olemassa oleviin, ”suomalaisiksi” miellettyihin käytäntöihin sopeutuminen on edullista myös ulkomaalaistaustaisille, sillä sen ajatellaan edistävän heidän integroitumistaan uuteen työympäristöön.

Viime vuosina on yleistynyt näkemys, että ulkomailla työskennelleiden paluumuuttajien tietotaito voi hyödyntää merkittävästi lähtömaiden taloutta ja yhteiskunnallista kehitystä. Esimerkkinä mainitaan usein kotimaahan palanneiden it-alan osaajien rooli Kiinan nousussa maailman talousmahtien joukkoon. Jo aiemmin tutkijat ovat tuoneet esiin ajatuksia siitä, että kansainvälisten osaajien kiertomuutto edustaa parhaimmillaan niin sanottua win-win-tilannetta, jossa positiivisia vaikutuksia on nähtävissä sekä lähtö- ja vastaanottavissa maissa että yksittäisten siirtolaisten elämässä. Näkemys perustuu ajatukseen, että siirtolaiset hyödyntävät työpanoksellaan vastaanottavan maan elinkeinoelämää, lähettävät rahaa kotiin, kehittävät ammatillista osaamistaan ja lopulta palaavat takaisin lähtömaahan ja antavat panoksensa maan talouden ja yhteiskuntaelämän kehittämiseen.

Todellisuudessa tilanne on kuitenkin usein toinen: siirtolaiset ovat uusissa asuinmaissaan usein joko työttöminä tai työskentelevät tehtävissä, jotka eivät vastaa heidän koulutustaan tai aiempaa työkokemustaan. Mikäli he palaavat lähtömaahan, heidän ammattitaitonsa ei ole välttämättä parantunut muuttoprosessin aikana vaan ammatillinen osaaminen on saattanut jopa heikentyä. Muun muassa filippiiniläisten sairaanhoitajien kokemukset osoittavat, että urakehityksen sijaan vuosia ulkomailla asumisen seurauksena voikin olla ammatillinen osaamisen taantuminen. Kliinisten taitojensa taantumista ovat olleet huolestuneita esimerkiksi sellaiset Suomessa hoiva-avustajina toimivat sairaanhoitajat, joilla on aiempaa kokemusta vaativasta erikoissairaanhoitajien työstä.

Filippiiniläisten sairaanhoitajien maailmanlaajuinen muuttoliike on esitetty usein esimerkkinä kaikkia osapuolia hyödyttävästä win-win-tilanteesta, jossa sairaanhoitajat saavat työtä kohtuullisella palkalla, kohdemaat koulutettua työvoimaa ja lähtömaa hyötyy rahalähetyksistä ja paluumuuttajien osaamisesta. Rekrytointiprosessin lähempi tarkastelu eri toimijatahojen näkökulmista osoittaa kuitenkin, että ilmiö on huomattavasti kompleksisempi.

Filippiiniläiset sairaanhoitajat Suomessa

Sairaanhoitajia on rekrytoitu Filippiineiltä Suomeen kymmenisen vuotta. Kansainvälisesti ottaen määrät eivät ole suuria, sillä kaiken kaikkiaan kysymys on noin neljästä sadasta hoitajasta. Kansainvälisesti poikkeuksellista sen sijaan on, että Filippiineiltä rekrytoituista sairaanhoitajista ei juuri kukaan tee Suomessa sairaanhoitajan työtä, vaan useimmat toimivat lähihoitajina, hoiva-avustajina tai muissa avustavissa tehtävissä.

Filippiiniläisille sairaanhoitajille ulkomaille muutto on sikäli pakon sanelemaa, että vaihtoehtona on jäädä työttömäksi kotimaahan. Filippiineillä on jo vuosien ajan koulutettu sairaanhoitajia liikaa, minkä vuoksi maassa on yli 200 000 sairaanhoitajan työvoimareservi. Ulkomaille muuton taustalla voivat lisäksi olla virheelliset mielikuvat tulevasta työstä. Ulkomaiset rekrytoijat käyttävät Filippiineillä kliniseen sairaanhoitotyöhön liittyviä termejä ja kuvia, jotka voivat luoda toiveikkaissa mielissä vääriä odotuksia.

Suomen tapauksessa suorarekrytointia hoitavat henkilöstöpalveluyritykset valitsevat Filippiineillä järjestettävään lähtömaakoulutukseen ainoastaan nelivuotisen yliopistotasaisen sairaanhoitajan tutkinnon suorittaneita hakijoita. Lähtömaakoulutuksessa opiskelijoille yleensä kerrotaan, että he joutuvat Suomessa avustaviin tehtäviin, mutta tämän kirjoittajien tekemien tutkimusten mukaan useimmat filippiiniläishoitajat toivovat kuitenkin voivansa edetä Suomessa laillistetuiksi sairaanhoitajiksi.

Sairaanhoitajan pätevyyden saaminen on Suomessa monen mutkan takana, sillä Euroopan ulkopuolella tutkintonsa suorittaneiden pääsy säädeltyihin terveydenhuollon ammatteihin on huomattavan vaikeaa. Siinä missä EU- ja ETA-alueella ammattitaitovaatimuksia on yhtenäistetty 2000-luvulla, alueen ulkopuolelta tulevien sairaanhoitajien tutkintojen tunnustamiseen ei ole selvää väylää. Erilaisia reittejä täydennyskoulutusohjelmineen on kokeiltu eri puolilla Suomea, mutta ne eivät ole johtaneet pysyviin tuloksiin. Ongelmana myös on, että käytettävissä olevat pätevytymisreitit eivät sovellu sellaisille henkilöille, joiden oleskelulupa perustuu työpaikkaan.

Filippiiniläisten sairaanhoitajien ammattitaito ja hyvä maine tekevät heistä haluttuja työntekijöitä suomalaisissa hoiva-alan yrityksissä. Siksi osa filippiiniläisiä palkkaavista yksityisistä hoivayrityksistä on järjestänyt hoitajille mahdollisuuden kouluttautua oppisopimuksella lähihoitajiksi. Yrityksillä ei kuitenkaan ole tarvetta kannustaa heitä pätevöitymään sairaanhoitajiksi, sillä hoivakotien henkilöstö koostuu pääasiassa lähihoitajista ja hoiva-avustajista. Käytännössä filippiiniläisten sairaanhoitajien on tyydyttävä tehtäviin, joissa heidän ammatillinen osaamisensa jää suurelta osin hyödyntämättä. Filippiineiltä rekrytoidut sairaanhoitajat ovatkin tuoneet tutkimuksissa esiin huolensa siitä, että heidän kliiniset taitonsa ja muu sairaanhoitajan osaamisensa taantuvat Suomessa.

Vastaanottavien sote-alan organisaatioiden kokemukset filippiiniläisistä sairaanhoitajista ovat olleet pääosin myönteisiä. Työnantajat arvostavat filippiiniläisten nöyryyttä, ahkeruutta ja valmiutta hyväksyä perushoivan tehtäviä. Toisaalta alan ammat-

tijärjestöt ovat ilmaisseet huolensa siitä, että filippiiniläisten sopeutuvuutta voidaan käyttää työpaikoilla myös hyväksi siten, että heillä teetetään palkatonta ylityötä. On myös viitteitä siitä, että vaikka ulkomaisen työvoiman maahanmuutto helpottaa lyhyellä tähtämellä Suomen hoitajapulaa, pitkällä tähtämellä laaja ulkomaisen työvoiman käyttö voi pikkuhiljaa vähentää kotimaisen työvoiman tarjontaa.

Filippiiniläisten sairaanhoitajien ja heidän perheenjäsentensä voidaan ajatella olevan muuttoliikkeen voittajia siinä mielessä, että ulkomaille palkatut sairaanhoitajat pääsevät usein Filippiinien palkkatasoon verrattuna hyvälle ansioille ja pystyvät lähettämään rahaa perheilleen. Vaikka esimerkiksi hoiva-avustajan palkka Suomessa on yleiseen palkkatasoon suhteutettuna alhainen, se on kuitenkin moninkertainen verrattuna sairaanhoitajan palkkaan Filippiineillä.

Ulkomailla työskentelevien sairaanhoitajien rahälähetykset tuovat Filippiineille jääneille perheenjäsenille taloudellista turvaa. Sen sijaan sosiaalisessa ja emotionaaliossa mielessä omaisia ei voi pitää muuttoliikkeen voittajina. Esimerkiksi Suomeen rekrytoitujen sairaanhoitajien on hyvin vaikea saada lapsiaan tai muita perheenjäseniään maahan perheenyhdistämiseen liittyvien korkeiden tulorajavaatimusten vuoksi. Hoiva-avustajan tai lähihoitajan palkka ei riitä edes yhden lapsen saamiseksi Suomeen.

Filippiineillä yksityisten ja julkisten sairaanhoito-oppilaitosten kouluttamista sairaanhoitajista suurin osa muuttaa ulkomaille. Vaikka Filippiinien valtio suhtautuu sairaanhoitajien ulkomailla työskentelyyn myönteisesti, maan yhteiskuntakehityksen näkökulmasta kansainvälisen rekrytoinnin hyödyt ovat kyseenalaisia. Ainakaan Filippiinien terveydenhuollon resurssipulaan ulkomailla työskentelevien hoitajien rahälähetykset eivät tuo helpotusta, sillä rahat menevät yksittäisille perheille, eivät terveydenhuoltojärjestelmän tai väestön hyvinvoinnin kehittämiseen. Voidaankin kysyä, mitä voitaisiin saavuttaa, jos köyhässä maassa ei käytettäisi perheiden ja valtion rahaa ammattilaisten kouluttamiseen ulkomaiden tarpeita varten, vaan varat suunnattaisiin oman maan hyvinvoinnin rakentamiseen.

Tuoreissa tutkimuksissa on todettu, että Suomeen rekrytoidut filippiiniläishoitajat aikovat työskennellä Suomessa joitain vuosia, mutta haluavat palata ennen pitkää, viimeistään eläkeiässä takaisin Filippiineille. Heidän kohdallaan paluumuutto voi parhaimmillaan edistää kansainvälisen rekrytoinnin eettisyyttä, mikäli lähtömaahan palaava hoitaja on kehittänyt ulkomailla osaamistaan ja ammattitaitoaan. Valitettavan harvoin näin kuitenkin käy Suomessa. Pikemminkin vuosikautia jatkuva avustava hoivatyö rapauttaa filippiiniläisten sairaanhoitajien ammatillista osaamista.

Kansainvälistyvä työvoima

Kuten edellä on todettu, työmarkkinoiden globalisoituminen ja työvoiman kansainvälinen muuttoliike tuovat siirtolaisia vastaanottaville maille, lähtömaille,

siirtolaisille ja heidän perheenjäsenilleen monia haasteita ja mahdollisuuksia. On myös ilmeistä, että lähtö- ja vastaanottavat maat voivat hyötyä työvoiman kansainvälisestä liikkuvuudesta ainoastaan tiettyjen reunaehtojen vallitessa. Esimerkiksi rahalähetysten ja paluumuuton positiiviset vaikutukset riippuvat siitä, miten siirtolaiset sijoittuvat vastaanottavien maiden työmarkkinoille. Win-win-tilanteen keskeisenä edellytyksenä on, että ulkomaista työvoimaa vastaanottavat maat ja organisaatiot oppivat tunnistamaan, tunnustamaan ja kehittämään ulkomailla hankittua osaamista. Tässä suhteessa suomalaisella yhteiskunnalla ja työyhteisöillä on paljon opittavaa.

Työvoiman kansainvälinen liikkuvuus tuo mukanaan myös monia eettisiä ongelmia. Viime vuosikymmenien aikana onkin solmittu kansainvälisiä ja kahdenkeskisiä sopimuksia, joiden tavoitteena on eri tavoin auttaa köyhiä lähtömaita turvaamaan osaamisen ja inhimillisen pääoman pysyminen maassa. Myös siirtolaisten oikeusturvaan on kiinnitetty enenevästi huomiota.

Työvoiman kansainvälinen liikkuvuus on erityisen yleistä terveydenhuollon alalla. Paitsi siirtolaisten myös lähtö- ja kohdemaiden kannalta on tärkeää, että ulkomailla työskentelevillä on mahdollisuus ammatillisen osaamisensa ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tätä tavoitellaan esimerkiksi Filippiinien ja Saksan valtioiden kahdenvälisellä Triple win -sopimuksella, jolla säädellään paitsi sairaanhoitajien rekrytoinnin ehtoja Filippiineillä myös kieli- ja täydennyskoulutusta sekä laillistamisprosessia Saksassa. Myös Suomelle kahdenvälinen sopimus Filippiinien kanssa voisi olla toimiva vaihtoehto. Vähintäänkin olisi aika saada käyttöön EU/ETA-alueen ulkopuolelta tuleville sairaanhoitajille selkeä pätevyysreitti, joka vähentäisi päällekkäistä kouluttautumista ja inhimillisten voimavarojen hukkaamista.

Filippiiniläisten hoitajien esimerkki osoittaa, että kansainvälinen rekrytointi voi olla nopea ratkaisu työvoimapulaan, mutta ei ole lainkaan varmaa, että se on eettisesti tai edes taloudellisesti kestävä ratkaisu. Suomen tapauksessa erityishaasteena on, että kestävä kansainvälinen rekrytointi edellyttää vahvaa panostusta suomen/ruotsin kielen koulutukseen. Ilman riittävää panostusta kieliopintoihin sekä ammatilliseen muunto- ja täydennyskoulutukseen lopputuloksena voi olla ulkomaisten osaajien ammatillisen osaamisen mitätöinti, joka ei ole edullista muuttoprosessin yhdellekään osapuolelle.

Yksi ihmisten kansainväliseen liikkuvuuteen ja siirtolaisten oikeusturvaan liittyvistä ajankohtaisista kysymyksistä koskee ihmisten oikeutta muuttaa halutessaan maasta toiseen. Viime vuosina useimmat Euroopan maat, Suomi mukaan lukien, ovat tiukentaneet maahanmuuttopolitiikkaansa. Vaikka korkeasti koulutetut osaajat yleensä toivotetaan tervetulleiksi, yleinen kielteinen suhtautuminen maahanmuuttoon tekee elinkeinoelämän tarvitsemien osaajien rekrytoinnin vaikeaksi. Ongelmana myös on, että rajojen sulkeminen voi johtaa laittomien väylien etsimiseen maahan muutolle. Seurauksena voi olla paperittomien määrän kasvu yhteiskunnassa ja harmaan talouden lisääntyminen työmarkkinoilla.

Lähteet

- Castles, Stephen (2007). Migration and Social Transformation. Inaugural Lecture for the Migration Studies Unit (MSU). LSE 15 November 2007, www.lse.ac.uk/collections/MSU/papers/Castles-07.pdf
- Kingma, Mireille (2006). *Nurses on the Move: Migration and the Global Health Care Economy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Levitt, Peggy (2008). *Social Remittances – Culture as a Development Tool*, www.uninstraw.org/en/images/stories/remmitances/documents/forum/peggy-levitt.pdf
- Pitkänen, Pirkko, Katja Keisala & Vuokko Niiranen (toim.) (2017). *Tavoitteena sujuva arki: Kulttuurien välinen työ sosiaali- ja terveydenhuollon työyhteisöissä*. Tampere University Press.
- Pitkänen, Pirkko, Tomoko Hayakawa, Kerstin Schmidt, Mustafa Aksakal & S. Irudaya Rajan (toim.) (2019). *Temporary Migration, Transformation and Development: Evidence from Europe and Asia*. London – New York: Routledge.
- Vartiainen, Päivi (2019). *Filippiiniläisten sairaanhoitajien polut Suomeen: Tutkimus oppimisesta ja työyhteisöintegraatiosta kansainvälisen rekrytoinnin kontekstissa*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 18, Tampere.
- Vartiainen, Päivi, Marja Koskela & Pirkko Pitkänen (2018). *Sairaanhoitajia Filippiineiltä, Näkökulmia kestävään kansainväliseen rekrytointiin*. Tampere: Tampere University Press.

Diaspora

Johanna Leinonen & Marja Tiilikainen

SAMANKALTAISIA DIASPORISIA PIIRTEITÄ VOIDAAN LÖYTÄÄ SEKÄ MAAN
SISÄISEN ETTÄ KANSAINVÄLISEN PAKOLAISUUDEN KOKEMUKSISTA.

Muuttoliiketutkimuksessa diasporan käsite yhdistetään usein kansallisvaltioiden rajat ylittävään pakotettuun muuttoon. Diasporalla viitataan siis yleisesti pakon edessä kotimaastaan lähteneisiin ja eri puolille maailmaa hajaantuneisiin yhteisöihin, joille yhteys ”kotimaahan” säilyy merkittävänä ja jotka myös ylläpitävät valtioiden rajat ylittävää diasporista identiteettiä. Juutalaisten ja armenialaisten muodostamat yhteisöt eri kansallisvaltioissa mainitaan usein tyyppiesimerkkeinä diasporasta.

Erityisesti kylmän sodan päättymisen jälkeen voimakkaasti kasvanut globaali pakolaisuus on lisännyt pakkomuuttodiasporissa elävien ihmisten määrää. Esimerkiksi 1980-luvun lopulla puhjennut Somalian sisällissodan seurauksena syntyneitä maailmanlaajuisista somalialaisten pakolaisuuskokemusta sekä suhdetta aikaisempaan kotimaahan on usein lähestytty diasporan käsitteen avulla. Näillä diasporaverkostoilla on merkittävä rooli lähtömaiden ja vastaanottavien maiden välisissä suhteissa esimerkiksi järjestöjen, kansainvälisten organisaatioiden, kauppasuhteiden ja siirtolaisten omien verkostojen kautta. Lisäksi lähtömaat saattavat pyrkiä mobilisoimaan poliittisesti diasporassa asuvia siirtolaisia eri tarkoituksia varten. Vuorovaikutusverkostot lähtömaan, kohdemaiden ja diasporassa asuvien välillä ovat siis monisyisiä.

Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön UNHCR:n *Global Trends* -raportin mukaan vuonna 2018 70,8 miljoonaa ihmistä on joutunut lähtemään kodeistaan. Tämä luku kasvaa joka vuosi, ja siten myös diasporissa asuvien pakkomuuttajien määrä. Pakkomuuttajista kuitenkin yli puolet, 41,3 miljoonaa, muuttaa maansa sisällä. Näihin pakkomuuttajiin viitataan yleensä termillä maan sisäiset pakolaiset (*internally displaced people*, IDP). Osa palaa takaisin lähtöalueelleen mutta kaikille tämä ei ole mahdollista. Vaikka diasporatutkimuksessa maan sisäisiin pakolaisiin ei ole juuri kiinnitetty huomiota, heidän kokemuksissaan ja toiminnassaan voi myös olla diasporisia piirteitä. Tutkijat ovatkin pohtineet, tuleeko diasporisen identiteetin tai kokemuksen pohjautua kansallisvaltioiden rajojen ylittämiseen vai voiko diasporasta puhua myös silloin,

kun kyseessä on pakkomuutto maan rajojen sisällä tai kun maan raja muuttuu, mutta ihmiset pysyvät paikallaan.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on kääntää katse suomalaisen pakkomuuttojen historiaan pohtimalla yhtäältä suomensomalialaisia osana globaalia somalidiasporaa ja toisaalta diaspora-käsitteen soveltuvuutta siirtokarjalaisten toisen maailmansodan jälkeisten kokemusten analyysissä. Olemme hyvin tietoisia näiden kahden muutto- liikkeen erilaisesta historiallisesta, yhteiskunnallisesta ja poliittisesta kontekstista. Siitä huolimatta väitämme, että sekä Somaliasta lähtöisin olevien muuttajien että Karjalasta sodan jälkeen pysyvästi lähteneiden siirtokarjalaisten kokemuksista löytyy diasporisia piirteitä.

Diasporayhteisöt

Diaspora-sanan juuret ovat kreikan kielessä, jossa se merkitsee hajaannusta tai hajallaan asumista. Muuttoliiketutkimuksessa diasporan käsite on laajentunut käsittämään mitä erilaisempia siirtolaisryhmiä. Esimerkiksi työn takia muuttaneiden ja ylijalaisia taloudellisia verkostoja luoneiden siirtolaisten on sanottu muodostavan diasporia.

Diasporaan kytkeytyy myös ajatus ylisukupolvisesta yhteydestä lähtömaahan sekä mahdollisesta paluusta sinne tulevaisuudessa, joskin maahanmuuttajien lasten ja myöhempien sukupolvien suhde perheen taustamaahan on usein toisenlainen kuin heidän omilla vanhemmillaan. Selkeärajaisen etnisen tai kulttuurisen identiteetin sijaan useilla diasporaan kuuluvilla on todettu olevan niin kutsuttuja hybridejä identiteettejä, jolloin jäsenyys diasporassa ei poissulje kuuluvuuden tunnetta asuinmaahan ja sen sosiaalisiin verkostoihin. Toisaalta on esitetty, että diasporassa elämiseen liittyy usein kokemus siitä, ettei diasporaan kuuluvia vähemmistöjä täysin hyväksyttyä uudessa asuinmaassa.

Lisäksi on tuotu esiin, ettei diasporinen kaipuu välttämättä tarkoita haavetta konkreettisesta paluusta kotimaahan vaan käytännöllisempiä sosiaalisia, poliittisia tai taloudellisia yhteyksiä lähtömaan ja diasporan välillä. Diasporan jäsenet ovat esimerkiksi osallistuneet erilaisiin kotimaansa jälleenrakennushankkeisiin ja muistin paikkojen, kuten kotikylien, muistomerkkien tai hautausmaiden, kunnostukseen ja ylläpitoon. Täten diasporan käsite on lähentynyt transnationaalien eli ylijalaisuuden käsitettä, jolla viitataan siirtolaisten kansallisvaltioiden rajat ylittäviin yhteyksiin. Ylijalaisuuden käsite ei kuitenkaan välttämättä sisällä ajatusta kotimaasta yhteydenpidon ja paluun keskiössä, vaan se viittaa myös esimerkiksi monissa eri maissa asuvien sukulaisten kanssa tapahtuvaan yhteydenpitoon.

Diasporien rooli on nähty tärkeänä paitsi yksilöiden ja perheyhteyden, myös hallinnon ja politiikan tasolla. Monet valtiot ovat alkaneet toteuttaa aktiivista diasporapolitiikkaa. Esimerkiksi somalidiaspora on kiinnostava niin lähtömaan ja uusien

asuinmaiden hallinnon toimijoiden kuin kansainvälisten järjestöjen näkökulmasta, koska rahavirrat diasporasta Somaliaan ovat merkittäviä. Diasporilla nähdään olevan myös potentiaalisesti tärkeä rooli lähtömaiden jälleenrakennuksessa ja erilaisissa kehityshankkeissa. Toisaalta kansainväliset rahoittajat ja järjestöt saattavat epäröidä diasporaryhmien kanssa toimimista, koska arvelevat niillä olevan rajoittunut poliittinen agenda tai koska ei ole selvää, kenen äänellä diaspora puhuu. Diasporat ovat heterogeenisiä, eivätkä ne välttämättä jaa yhteisiä intressejä.

Somalialaisten diaspora

Somaliasta on muutettu ulkomaille jo 1800-luvun lopulla, jolloin somalialaisten merimiesten ja heidän jälkeläistensä yhteisö alkoi muodostua Isoon-Britanniaan. 1970-luvulla somalialaisia muutti siirtotyöläisinä Lähi-itään ja 1980-luvulla maan poliittisen tilanteen kiristyessä ihmisiä alkoi hakeutua ulkomaille turvaan vainolta ja etsimään parempia elämisen mahdollisuuksia. Ennennäkemätön muuttoliike Somaliasta käynnistyi 1990-luvun alussa, jolloin Somaliassa alkoi täysi sisällissota ja valtiolliset rakenteet romahtivat. On arvioitu, että vuonna 2015 Somalian ulkopuolella asui noin kaksi miljoonaa somalialaista, heistä lähes kaksi kolmasosaa Somalian naapurimaissa Keniassa, Etiopiassa, Jemenissä ja Djiboutissa. Samaan aikaan Somalian väkiluku oli lähes 11 miljoonaa. Isoja somaliyhteisöjä asuu lisäksi Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Kanadassa. Esimerkiksi Toronton alueella Kanadassa arvioidaan asuvan noin 100 000 somalialaista. Somalialaisia asuu myös Pohjoismaissa, esimerkiksi Suomessa asui vuoden 2018 lopussa lähes 21 000 somalia äidinkielenään puhuvaa. Somalialaisten maailmanlaajuinen diaspora pitää sisällään pakolaisia, muista syistä muuttaneita sekä heidän jälkeläisiään.

Somalialaisia voidaan luonnehtia diasporiseksi yhteisöksi monesta eri syystä. Ulkomailta asuvat somalialaiset yhdistävät Somalian sisällissodan ja sen jälkeen jatkuneen pitkittyneen konfliktin syyksi pakkomuuttoon Somaliasta ja perheiden hajaantumiseen, ja erityisesti maasta konfliktin vuoksi lähteneiden sukupolvi yleensä toivoo voivansa palata maahan. Sisällissodan tapahtumat ovat kuitenkin olleet traumaattisia ja aiheuttaneet yksilöllistä ja yhteisöllistä kärsimystä, jota on ollut vaikea käsitellä. Somalialaiset maahanmuuttajat ovat lisäksi kokeneet uusissa asuinmaissaan usein syrjintää ja rasisimia etnisen taustansa ja uskontonsa vuoksi, ja se on heijastunut kuulumisen tunteeseen negatiivisesti.

Somaliasta lähteneillä pakolaisilla oli mukanaan hyvin vähän kodista muistuttavaa esineistöä, ja kulttuurista muistia on ylläpidetty ennemminkin yhteisöllisten uskonnollisten ja kulttuuristen rituaalien (esim. hää- ja parantamisrituaalit) sekä somalin kielen ja runouden avulla. Diasporassa asuvien somalialaisten perhesiteet ja yhteydenpito Somaliaan ovat säilyneet tiiviinä varsinkin Somaliassa syntyneen sukupolven kohdalla. Puhelimen ja sosiaalisen median tarjoamien yhteydenpidon kanavien lisäksi

Afrikan sarvessa pyritään mahdollisuuksien mukaan käymään sukulaisia tapaamassa. Myös diasporassa kasvaneita lapsia ja nuoria matkustaa loma-aikoina vierailulle vanhempien kotiseuduille. Vanhoja kotitaloja on diasporan avustuksella kunnostettu ja uusia rakennettu sukulaisten käyttöön sekä omia vierailuja tai mahdollista paluumuuttoa silmällä pitäen.

Eryityisesti vauraampiin maihin muuttaneiden somalialaisten taloudellinen panos Afrikan sarvessa asuvien perheenjäsenten auttamiseksi on ollut merkittävä. On arvioitu, että noin 40 prosenttia Somaliassa olevista talouksista saisi rahalahetyksiä ulkomailta ja monien perheiden toimeentulo on niistä riippuvainen. Suomen somalialaiset ovat perustaneet lukuisia yhdistyksiä edistääkseen kotoutumista Suomeen sekä Somalian jälleenrakennusta. Somalidiaspora on osallistunut aktiivisesti esimerkiksi Somalian opetus- ja terveyssektorin kehittämiseen. Vanhempi sukupolvi seuraa usein Somalian uutisia ja poliittista tilannetta tarkasti, ja maahan on myös palannut erityisesti miehiä, jotka tätä nykyä toimivat merkittävässä poliittisissa tai muissa hallinnollisissa asemissa. Laaja-alaista paluumuuttoa varsinkaan perheiden osalta ei ole kuitenkaan tapahtunut eikä se näytä todennäköiseltä myöskään tulevaisuudessa.

Diasporisuus siirtokarjalaisten kokemuksissa

Toisen maailmansodan jälkeen 407 000 siirtokarjalaista menetti pysyvästi kotinsa Karjalan kannaksella. Evakuointeja eri puolille Suomea tehtiin ensin 1939–1940 ja toisen kerran, tällä kertaa pysyvästi, jatkosodan päättyttyä vuonna 1944. Näitä pakkomuuttoja on harvoin liitetty tutkimuksen tai julkisten keskustelujen piirissä pakolaisuuden viitekehukseen. Näin on, vaikka samankaltaisia väestönsiirtoja rajaseuduilta erilaisten konfliktien yhteydessä on tehty runsaasti esimerkiksi Euroopan lähihistoriassa tai Lähi-idän alueella. Siirtokarjalaisten historiankirjoitusta värittää tietynlainen kansallisen erityislaatuisuuden leima. Pakolaisuutta koskevat keskustelut ja tutkimukset keskittyvät kansainväliseen pakkomuuttoon, vaikka esimerkiksi UNHCR tuo toistuvasti esiin, että suurin osa maailman pakolaisista muuttaa oman maansa sisällä.

Kuten yllä mainitsimme, tämä pätee myös diasporan käsitteeseen: diasporia nähdään usein muodostuvan vain kansainvälisen muuttoliikkeen yhteydessä. Mutta koska diasporan käsite linkittyy läheisesti pakkomuuton kokemukseen, on mahdollista nähdä diasporisia piirteitä myös siirtokarjalaisten kokemuksissa, vaikka he muuttivatkin ”vain” oman maansa sisällä.

Diasporan käsitteessä keskeistä ei ole pelkästään (pakotettu) lähteminen kotimaasta tai -seudulta, vaan myös pitkäaikaisten yhteisöjen muodostuminen diasporassa. Näitä yhteisöjä sitoo yhteen kokemus oman maan tai kotiseudun menetyksestä ja paluun mahdollisuudesta tai hankaluudesta. Siirtokarjalaisten yhdistyselämä onkin ollut vireää toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Siirtoväkeä asutettiin eri puolille Suo-

mea niin, että samalta seudulta lähteneitä pyrittiin sijoittamaan lähelle toisiaan. He perustivat runsaasti erilaisia järjestöjä ja kotiseutuyhdistyksiä, joissa vaalittiin kotiseudun muistoa ja karjalaista kulttuuria ja kieltä, korostettiin yhteisöllistä selviytymistä ja tuettiin sopeutumista uuteen kotiseutuun. Järjestöjen toiminta on edelleen vireää. Lisäksi yhdistyksiä perustettiin sodan jälkeen myös Ruotsiin, jonne karjalaisia muutti osana suomalaisten massamuuttoa 1950-luvulta 1970-luvulle. Edelleen Ruotsissa toimii karjalaista kulttuuria ja kieltä vaalivia yhdistyksiä ja seuroja, kuten Tukholman karjalaisten kiltta (*Karelska gillet i Stockholm*).

Joidenkin tutkimusten mukaan karjalaisia yhdisti kulttuurinen trauma, jossa kietoutuivat yhteen kollektiivinen pakkomuuton ja kotiseudun menetyksen kokemus, kaipu kotiseutua kohtaan sekä ulossulkemisen kokemukset uusilla asuinpaikkakunnilla. Myös nämä tekijät karjalaisten kokemuksissa tuovat esiin yhtymäkohtia diasporiin.

Torjumisen kokemukset liittyivät sodanjälkeiseen taloudelliseen niukkuuteen, maiden pakkoluovutukseen maanhankintalaille maataloussiirtoväelle sekä kieli- ja kulttuurierojen ja ortodoksien kohdalla myös uskonnollisten erojen aiheuttamiin kitkoihin. Syrjinnän ja ulkopuolisuuden kokemukset pysyivät pitkään piilossa kansallista yhtenäisyyttä korostaneessa sodanjälkeisessä yhteiskunnassa. Vapaammin näistä kokemuksista alettiin puhua vasta 1980–1990-luvuilla. On mahdollista, että karjalaisten yhdistysten ja järjestöjen vireys ja karjalaisten yhteisöllisyyden korostaminen liittyivät osaltaan näihin ulkopuolisuuden kokemuksiin.

Raja Suomen ja Neuvostoliiton välillä toisen maailmansodan päätyttyä oli suljettu, ja vierailut luovutetuille alueille olivat kiellettyjä vuosikymmenien ajan. Tämä kotiseudun saavuttamattomuus synnytti siirtokarjalaisten keskuudessa nostalgisoivaa muistelua ja kaipuuta. ”Kodin” käsitteeseen kytkeytyi diasporinen ajatus myyttisestä kotiseudusta, jonne paluu oli epätodennäköistä, mutta josta kuitenkin haaveiltiin. Karjalan palautukseen liittyviä utopioita liikkui julkisissa ja poliittisissa keskusteluissa erityisesti 1990-luvulla Neuvostoliiton hajottua.

Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän välisen rajan avauduttua vierailut kotiseudulle tulivat suosituiksi. Vaikka suurin osa kotiseutumatkailijoista oli Karjalassa syntyneitä, myös toisen ja kolmannen polven karjalaisia osallistui matkoihin. Kotiseutumatkoilla oli eri sukupolvien edustajille eri funktioita, mutta niitä yhdisti ajatus matkasta ”kotiin” ja muistojen ja kertomusten Karjalaan. Karjalaisten piirissä oli yleistä diasporalle ominainen kotiseudun muistojen välittäminen seuraaville sukupolville, vaikka toki monissa perheissä myös vaiettiin vaikeista kokemuksista.

Kotiseutumatkoja Karjalaan järjestetään edelleen aktiivisesti kesäaikaan. Monelle perheelle matka Karjalan kannakselle on jokakesäinen rituaali, johon osallistuu monta sukupolvea. Karjalaiset ovat myös 1990-luvulta lähtien osallistuneet erilaisiin hankkeisiin, joissa kotiseutua ja siellä olevia muistin paikkoja kunnostetaan. Karjalan Liitto, karjalaisten yhdistysten kattojärjestö, on myös muun muassa pyrkinyt suojaamaan Karjalan kannakselle jääneiden kirkkomaiden hautarauhaa. On myös karjalaisia, jotka ovat pystyneet rakennuttamaan kotiseudulleen kesäpaikan.

Diasporisuus vapaaehtoisessa ja pakkomuutossa

Diaspora liitetään tutkimuksessa ja julkisissa keskusteluissa nykyään enenevästi vapaaehtoisen siirtolaisuuden kautta muodostuneisiin yhteisöihin. Eri maihin muuttaneita siirtolaisia on ajoittain jopa pidetty jonkinlaisena ”diasporaresurssina” lähtömaalle. Heitä on esimerkiksi yritetty hyödyntää kansainvälisessä politiikassa tai kuviteltu ulkomailla olevaksi työvoimaresurssiksi, jota tarpeen tulleen voitaisiin rekrytoida työvoimaksi ”kotimaahan”. Tällöin siirtolaisten ajatellaan lähtökohtaisesti kokevan jonkinlaista yhteyttä ja lojaliteettia lähtömaata kohtaan, kuten diaspora-käsittekin olettaa.

On kuitenkin mahdollista, että pakon edessä kotiseudulta lähtemisen kokemus synnyttää diasporista tietoisuutta ja kokemusta eri tavalla kuin vapaaehtoinen siirtolaisuus. Näin voi olla riippumatta maantieteellisestä etäisyydestä lähtö- ja kohdeseutujen välillä tai siitä, ylittykö pakkomuuton seurauksen kansainvälinen raja vai ei. Lisäksi pakolaisuuteen usein liittyvä palaamisen mahdottomuus tai vaikeus voi synnyttää uudenlaista yhteisöllisyyttä ja solidaarisuutta kotimaastaan tai -alueeltaan paenneiden keskuudessa. Tätä voi kutsua diasporiseksi yhteisöllisyydeksi, vaikka yhteisö ei olisikaan hajautunut usean kansallisvaltion alueelle. Samalla on hyvä muistaa, että rajanveto pakko- ja vapaaehtoisen muuton välille ei aina ole helppoa, ja siirtolainen voi myös elämänsä aikana muuttaa eri syistä. Esimerkiksi Ruotsiin muuttaneet siirtokarjalaiset kokivat elämässään pakkomuuton Karjalasta ja vapaaehtoisen muuton Pohjanmeren yli. Monilla säilyi diasporinen yhteisöllisyyden kokemus Karjalan kulttuurin ylläpitäjänä.

Liiallinen keskittyminen kansainvälisen rajan ylittämiseen diasporan syntyminen kriteerinä voi tarpeettomasti ylläpitää tiukkaa rajanvetoa maan sisäisen ja kansainvälisen pakolaisuuden kokemusten välillä. Vaikka eroja toki löytyy erilaisten institutionaalisten ja historiallisten kontekstien takia, esimerkkiemme valossa diaspora-käsitteen avulla avautuu myös useita yhdistäviä tekijöitä yksilöiden kokemusten ja yhteisöjen muodostumisen tasolla.

Lähteet

- Brah, Avtar (1996). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London & New York: Routledge.
- Brubaker, Rogers (2005). The “Diaspora” Diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28 (1), 1–19, doi: 10.1080/0141987042000289997.
- Cohen, Robin (1996). Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers. *International Affairs*, 72 (3), 507–520.

- Connor, Phillip & Jens Manuel Krogstad (2016). 5 Facts about the Global Somali Diaspora. Pew Research Center. Saatavilla: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/06/01/5-facts-about-the-global-somali-diaspora/>.
- Faist, Thomas (2010). Diaspora and Transnationalism: What Kind of Dance Partners? Rainer Bauböck & Thomas Faist (toim.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 9–34.
- Fingerroos, Outi (2010). *Karjala utopiana*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Fingerroos, Outi & Ulla Savolainen (2018). Luovutetun Karjalan yllirajainen muisti. Pirkko Kanervo, Terhi Kivistö & Olli Kleemola (toim.), *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani. Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*. Tutkimus 1. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 149–166.
- Gamlen, Alan, Michael E. Cummings & Paul M. Vaaler (2019). Explaining the Rise of Diaspora Institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45 (4), 492–516, doi: 10.1080/1369183X.2017.1409163.
- Häyrynen, Maunu (2012). Johdatus yllirajaiseen Karjalaan. Outi Fingerroos & Maunu Häyrynen (toim.), *Takaisin Karjalaan*. Helsinki: SKS, 7–19.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2012). Takaisin evakkotielle. Kävelyvaellus muistojen herättäjänä. Outi Fingerroos & Maunu Häyrynen (toim.), *Takaisin Karjalaan*. Helsinki: SKS, 157–175.
- Laakso, Liisa & Petri Hautaniemi (toim.) (2014). *Diasporas, Development and Peacemaking in the Horn of Africa*. London: Zed Books.
- Lehto, Liisa & Senni Timonen (1993). Kertomus matkasta kotiin – karjalaiset vieraina omilla maillaan. Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.), *Kauas on pitkä matka. Kirjoituksia kahdesta kotiseudusta*. Kalevalaseuran vuosikirja 72. SKS: Helsinki, 88–105.
- Maimbo, Samuel Munzele (2006). Remittances and Economic Development in Somalia: An Overview. Social Development Papers, Conflict Prevention and Reconstruction, Paper No. 38. The World Bank.
- Majid, Nisar, Khalif Abdirahman Abdirahman & Shamsa Hassan (2018). Remittances and Vulnerability in Somalia. Briefing Paper. Rift Valley Institute.
- Pellow, Deborah (2011). Internal Transmigrants: A Dagomba Diaspora. *American Ethnologist*, 38, 132–147, doi:10.1111/j.1548-1425.2010.01297.x.
- Pirkkalainen, Päivi (2013). *Transnational Responsibilities and Multi-sited Strategies: Voluntary Associations of Somali Diaspora in Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Raninen-Siiskonen, Tarja (2013). Karjalaisen siirtoväen sopeutuminen tutkimusten kohteena. Pekka Suutari (toim.), *Karjala-kuvaa rakentamassa*. Helsinki: SKS, 122–155.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko (1994). *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Sheikh, Hassan & Sally Healy (2009). *Somalia's Missing Million: The Somali Diaspora and Its Role in Development*. UNDP Somalia.

Diaspora

Tiilikainen, Marja (2003). *Arjen islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

UNHCR (2019). *Global Trends. Forced Displacement in 2018*. Geneva: UNHCR.

Van Hear, Nicholas (2009). The Rise of Refugee Diasporas. *Current History*, 108 (4), 180–185.

Sukupolvet

Elina Turjanmaa & Lotta Haikkola

TOISEN SUKUPOLVEN NÄKEMINEN MAAHANMUUTTAJINA VAIKEUTTAA
HEIDÄN KUULUMISTAAN SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN.

Toinen sukupolvi, eli maahanmuuttajien lapset, eivät ole maahanmuuttajia eikä heidän kohdallaan voi puhua kotoutumisesta, mutta tutkimuksessa sukupolvea ja maahanmuuttotaustaa tarvitaan taustamuuttajina tuottamaan tietoa yhdenvertaisuuden takaamiseksi. Euroopan unionin maiden asukkaista joka kuudennella oli maahanmuuttotausta vuonna 2014. Toisen sukupolven osuus maahanmuuttotaustaisesta väestöstä vaihtelee suuresti Euroopan maiden välillä riippuen maiden siirtolaisuushistoriasta. Monessa Euroopan maassa, kuten Ruotsissa, Hollannissa ja Saksassa, maahanmuutto kasvoi merkittävästi 1960-luvulla työperusteisen maahanmuuton seurauksena. Näissä maissa toisen sukupolven osuus kaikista maahanmuuttotaustaisesta väestöstä on merkittävä. Esimerkiksi Ruotsissa noin joka kymmenes koko väestöstä kuuluu toiseen sukupolveen. Toisen sukupolven osuus kaikista asukkaista on noin 10 prosenttia myös toisessa naapurimaassamme Virossa, jossa toinen sukupolvi muodostuu ennen kaikkea Neuvostoliitossa ja Venäjällä syntyneiden vanhempien lapsista.

Suomessa maahanmuutto on kasvanut merkittävästi 1990-luvun alusta saakka. Tuolloin alkaneen maahanmuuttoaallon seurauksena maahan muuttaneisiin perheisiin syntyneiden lasten määrä on Suomessa alkanut kasvaa hitaasti 2010-luvulla. Lisäksi nykyään Suomeen tulevista maahanmuuttajista suurin osa on työikäisiä, ”perheenperustamisiässä” olevia aikuisia, joiden Suomessa syntyneet lapset edustavat toista sukupolvea. Toista sukupolvea koskeva tutkimus onkin kasvanut Suomessa 2000-luvulla näistä demografisista syistä. Tarkastelemme tässä artikkelissa toisen sukupolven elämään ja identiteetteihin vaikuttavia tekijöitä Suomessa. Keskitymme toiseen sukupolveen, koska Suomessa aikuistuu lähivuosien aikana aiempaa suurempi joukko toiseen sukupolveen kuuluvia. Heidän kuulumisen mahdollisuutensa ovat keskeisessä asemassa pyrkimyksissä kohti tasavertaista Suomea. Lopuksi pohdimme muuttosukupolvista puhumisen ja niihin liittyvän tiedontuotannon eettisyyttä.

Maahanmuuttajien lapset

Tilastollisessa tutkimuksessa maahanmuuttotaustaisen väestön kotoutumisesta, eli esimerkiksi hyvinvoinnista, koulutuksesta, työllistymisestä ja identiteeteistä, kiinnitetään usein huomiota sukupolvistatukseen. Muuttosukupolvet jaotellaan tyypillisesti ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen. Ensimmäinen sukupolvi viittaa itse maahan muuttaneisiin, kun taas toisella sukupolvella tarkoitetaan maahanmuuttajien lapsia, jotka ovat itse syntyneet perheen uudessa asuinmaassa. Lisäksi tässä tutkimuserinteessä erotellaan omaksi ryhmäkseen lapset, joiden vanhemmista vain toinen on syntynyt ulkomailla. Toisen sukupolven menestymisen on katsottu olevan keskeinen mittari maahanmuuttajien integraatiolle, sillä he ovat kasvaneet ja kouluttautuneet yhteiskunnassa, johon heidän vanhempansa ovat muuttaneet. Toisen sukupolven aseman taustalla on osittain erityyppisiä tekijöitä kuin maahanmuuttaneiden, mutta samalla vaikuttavat tekijät eroavat joiltain osin myös muista Suomessa syntyneistä.

Eri maissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että maahanmuuttotaustalla on väliä. Yhdessä monien muiden tekijöiden, kuten muuttosyyn, perheen sosioekonomisen aseman, etnisen ryhmän ja sukupuolen kanssa, muuttosukupolvi on yhteydessä nuoren elinoloihin, hyvinvointiin, koulumenestykseen ja identiteettiin. Myös Suomessa toinen sukupolvi eroaa yleisellä tasolla monessa suhteessa niistä nuorista, joilla ei ole maahanmuuttajavanhempia.

Ensimmäinen ja toinen sukupolvi Suomessa

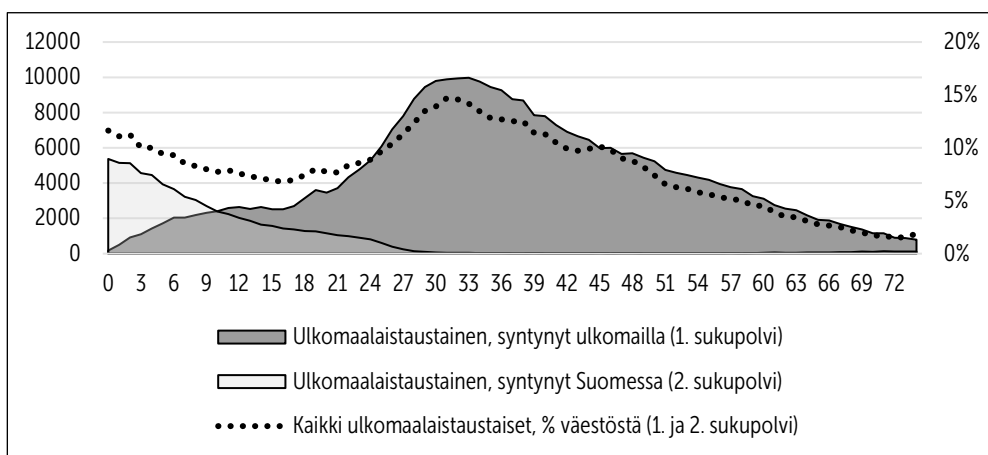
Tutkimusten perusteella toisen sukupolven nuorten menestyminen on vaihtelevaa. Joissain tutkimuksissa on tutkijoiden yllätykseksi huomattu, että itse maahan muuttaneet ensimmäisen sukupolven nuoret pärjäävät paremmin koulussa ja heidän hyvinvointinsa on korkeammalla tasolla kuin toisella sukupolvella. Tämä niin sanottu *maahanmuuttajaparadoksi* on saanut tukea erityisesti Yhdysvalloissa joissakin maahanmuuttajaryhmissä. Osa tutkimuksista puolestaan vahvistaa ennakko-oletuksia siitä, että toinen sukupolvi pärjää samalla tai lähestulkoon samalla tavalla kuin muu väestö keskimäärin. Tutkimustulokset toisen sukupolven tilanteesta ovat ristiriitaisia eritoten siitä syystä, että tutkitut ryhmät, tutkimusajankohdat, tutkittavat ulottuvuudet ja maa, jota tutkitaan, vaihtelevat.

Maahanmuutto Suomeen on kasvanut selvästi 1990-luvulta lähtien kasvattaen myös Suomessa ulkomaalaistaustaisille syntyvien lasten määrää. Toinen sukupolvi Suomessa on iältään hyvin nuorta. Valtaosa toisesta sukupolvesta on peruskouluiässä ja toisen sukupolven osuudet ovat suurimmillaan nuorimmissa ikäluokissa (Kuvio 6). On huomioitava, että näiden nuorten vanhempien maahanmuuttohistoriassa on

suurta vaihtelua. Osa vanhemmista on voinut muuttaa Suomeen kouluikäisinä, osa taas perheenperustamisiässä. Ulkomaalaistausta viittaa kuviossa siihen, että henkilön molemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Lukujen ulkopuolelle jää siis 2,5 sukupolvi eli henkilöt, joiden toinen vanhempi on Suomessa syntynyt. Jaottelu ei myöskään huomioi esimerkiksi perheen tekemiä useita muuttoja kahden tai useamman maan välillä.

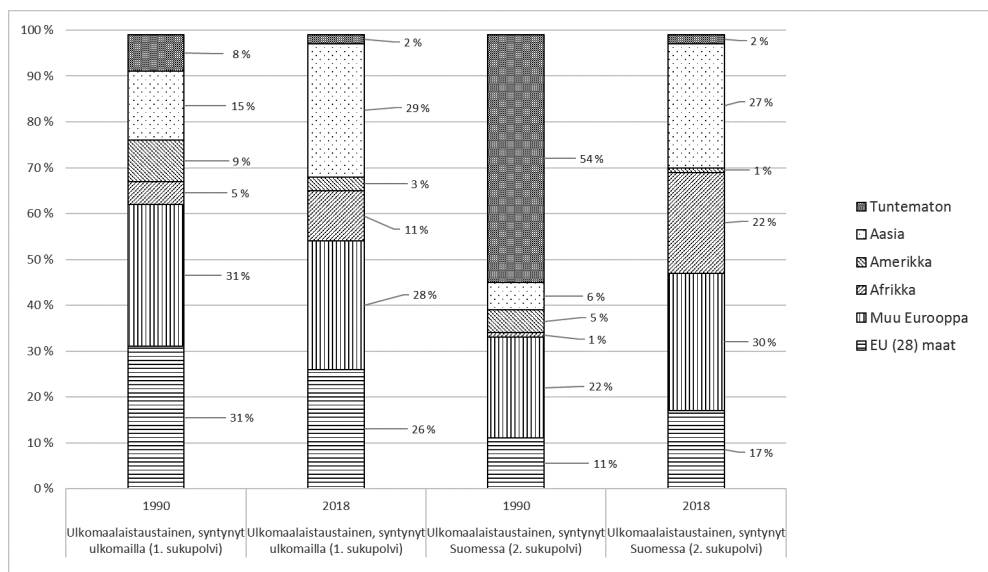
Kun Suomessa asuvaa toista sukupolvea tarkastellaan maanosittain (Kuvio 7) huomataan, että suurimmalla osalla toisesta sukupolvesta on tausta jossain Euroopan maassa, ennen kaikkea Virossa, Venäjällä ja muissa entisen Neuvostoliiton maissa. Arabiankielisten määrä ylitti vuonna 2016 somalin ja englannin kielen puhujien määrän nousten Suomen kolmanneksi suurimmaksi vieraskielisten ryhmäksi venäjän ja viron jälkeen. Lisäksi Suomessa on tuhansia kiinan, kurdin, persian, vietnamin ja thain puhujia kussakin ryhmässä. Näin ollen aasialaistaustaiset muodostavat toiseksi suurimman ryhmän ensimmäisen ja toisen sukupolven osalta.

Sukupolvijaottelu on väistämättä karkea henkilön ja hänen vanhempiansa syntymämaahan perustuva jaottelu. Muuttosukupolviin perustuva jaottelu voi kuitenkin olla yleisellä tasolla toimiva jakolinja, kun halutaan tarkastella sitä, miten mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu maahan muuttaneiden ja täällä kasvaneiden lasten kohdalla.

Kuvio 6. Ulkomaalaistaustaiset Suomessa iän (0–74-vuotiaat) ja muuttosukupolven mukaan vuoden 2018 lopussa. Lähde: Tilastokeskus.

Sukupolvet

Kuvio 7. Ulkomaalaistaustainen väestö Suomessa muuttosukupolven ja taustamaanosan mukaan vuosien 1990 ja 2018 lopussa. Lähde: Tilastokeskus.

Suomessa tiedetään jonkin verran maahanmuuttotaustaisten ja suomalaistaustaisten nuorten välisistä eroista hyvinvoinnissa ja koulumenestyksessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kahden vuoden välein toistuva Kouluterveyskysely on mahdollistanut maahanmuuttotaustaisten nuorten vastausten erillisen tarkastelun vuodesta 2013 lähtien. Kouluterveyskyselyn perusteella tiedetään, että ensimmäisen sukupolven hyvinvointi ja elinolot ovat yleisellä tasolla selvästi muita nuoria huonommalla tasolla. Toinen sukupolvi sen sijaan lähenee monessa suhteessa muuta suomalaistaustaista väestöä.

Kouluterveyskyselyiden mukaan toinen sukupolvi eroaa muista suomalaistaustaisista nuorista erityisesti poikien kiusaamis- ja väkivaltakokemusten osalta. Toisen sukupolven pojat raportoivat kokeneensa enemmän viikoittaista koulukiusaamista ja fyysistä uhkaa kuluneen vuoden aikana kuin muut suomalaistaustaiset pojat. Toisen sukupolven pojilla on myös hieman enemmän ahdistusoireita ja enemmän keskusteluvaikeuksia vanhempiansa kanssa kuin muilla suomalaistaustaisilla pojilla. Erot toisen sukupolven ja muiden suomalaistaustaisten nuorten välillä ovat kuitenkin melko pieniä, etenkin kun niitä vertaa ensimmäiseen sukupolveen, joka erottuu Kouluterveyskyselyssä selvästi erilaisena ryhmänä terveyden, hyvinvoinnin ja elinolojen suhteen. Suomessa ei toisin sanoen ole havaittu merkkejä maahanmuuttajaparadokista terveyden ja hyvinvoinnin osalta vaan ihmisten hyvinvointi ja elinolot paranevat Suomessa asutun ajan mukaan.

Toisen sukupolven nuoret menestyvät koulussa jonkin verran heikommin kuin nuoret, joilla ei ole maahanmuuttajavanhempia, vaikka erot pienenevätkin, kun perheen

sosioekonominen asema ja muita oppimiseen liittyviä tekijöitä otetaan huomioon. Kun tarkastelua tarkennetaan ja verrataan samoilla asuinalueilla ja samankaltaisista perheistä tulevia nuoria, on viitteitä, että toinen sukupolvi kouluttautuu pidemmälle kuin suomalaissyntyisten vanhempien lapset. Perheen sosioekonomista asemaa ja erityisesti maahanmuuttajavanhempien työllistymisvaikeuksia Suomessa pidetään usein keskeisinä selittävinä tekijöinä siinä, miksi erityisesti pakolaistaustaisten nuorten ryhmät menestyvät koulussa huonommin kuin muut toisen sukupolven ryhmät. Vaikka pakolaistaustaisten ryhmiin liittyy erityistä haavoittuvuutta, ensimmäisen sukupolven nuoret pärjäävät usein perheen sosioekonominen tausta huomioiden hyvin.

Kouluterveyskyselyn perusteella tiedetään myös, että nuoret kertovat kiusaamisen liittyvän usein nuoren ulkomaalaistaustaan. Myös viime vuosien aikana tehdyt kansainväliset vertailututkimukset ovat osoittaneet, että tämänkaltaisen rasistinen syrjintä Suomessa on hyvin yleistä. Syrjintä, rasismi ja omaan ryhmään ja identiteettiin liitetyt negatiiviset stereotyyppit ovat tärkeitä tunnistaa. Ne vaikuttavat hyvinvointiin, mutta myös koulumenestykseen ja tätä kautta mahdollisuuksiin koulutuksessa ja työssä. Stereotyyppisen ajattelun yksilöllisiä seurauksia voidaan tarkastella *stereotyyppiauhka*-käsitteen avulla. Stereotyyppiauhka on sosiaalipsykologi Claude Steelen luoma käsite, joka viittaa ilmiöön, jossa yksilön edustamaan ryhmään kohdistuu negatiivisia odotuksia ja tämä puolestaan heikentää yksilön suoriutumista esimerkiksi matematiikan tehtävissä. Kielteisistä odotuksista voi siis syntyä negatiivinen kehä, jossa yksilö alisuoriutuu ja alkaa mahdollisesti itsekin epäillä kykyjään.

Toisen sukupolven identiteetit ja kuulumisen mahdollisuudet

Maahanmuuttotaustaisten ihmisten hyvinvointi ja yhdenvertainen asema yhteiskunnassa eivät perustu vain koulumenestykseen ja työllistymismahdollisuuksiin. Yhdenvertaisuus tarkoittaa myös, että kaikille taataan mahdollisuus kokea olevansa täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä. Tutkimuksessa tätä tematiikkaa on tarkasteltu identiteettien sekä kuulumisen kokemusten ja mahdollisuuksien avulla. Tässä tutkimustraditiossa sukupolvijaottelu ei usein ole tärkein lähestymiskulma, vaan tarkastelu keskittyy nuorten vertaissuhteisiin, ryhmiin ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen esimerkiksi nuorisotutkimuksellisesta, kulttuurintutkimuksellisesta tai sosiaalipsykologisesta näkökulmasta.

Nuorisotutkimuksellinen lähestymistapa identiteetteihin on korostanut erilaisia hybridejä eli eri aineksia sekoittavia identiteettejä. Tuolloin tutkimuksen fokus on niissä tavoissa, joilla etnisyydestä ja kansallisen kuulumisen ehdoista neuvotellaan nuorten ryhmissä ja vertaissuhteissa. Tutkimuksissa tulee esiin, että nuorille on luontevaa yhdistää erilaisia kansallisia tai etnisiä kuulumisia eikä identifioituminen esimerkiksi vanhempensa lähtömaahan tarkoita, että nuori ei identifioituisi myös suomalaisek-

si. Tällaiset identifioitumiset eivät kuitenkaan kumpua pelkästään nuorten omasta tahdosta tai arkisista kokemuksista, vaan ovat usein reaktioita yhteiskunnan heihin kohdistamiin määritelmiin. Tutkimuksissa usein esiin tuleva maahanmuuttotaustaisten nuorten yleinen kokemus on, että etenkin etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat nuoret suljetaan suomalaisuuden ulkopuolelle, eikä erilaisia hybridejä identiteettejä haluta tai osata nähdä osana suomalaisuutta.

Ulossulkemisella on seurauksia ja tutkimukset ovat osoittaneet, että koettu syrjintä johtaa usein heikompaan kansalliseen samaistumiseen – kun omaa suomalaisuutta kyseenalaistetaan, voi itseä olla vaikea mieltää suomalaiseksi. Kulttuurintutkimuksessa hybridit identiteetit onkin nähty vähemmistöjen ja vallattomassa asemassa olevien ihmisten tapoina haastaa valtarakenteita ja luoda oma kuulumisen tapansa tilanteessa, joissa heidät usein suljetaan enemmistöidentiteetin ulkopuolelle. Toisaalta omaan etniseen taustaan liittyvä syrjintä voi johtaa myös yksilön voimakkaampaan samaistumiseen omaan etniseen ryhmäänsä. Vaikka ryhmään kohdistuisi yhteiskunnassa syrjintää, ryhmään kuulumisen voi tuoda ihmiselle yhteenkuuluvuuden tunnetta, suojata syrjinnän kielteisiltä vaikutuksilta ja tarjota kanavia poliittiseen vaikuttamiseen yhteisönä.

Erilaiset identifioitumiset ovat siis seurausta yhteiskunnallisista kamppailuista sekä yksilöiden ja ryhmien välisestä vuorovaikutuksesta. Samalla jatkuva ulossulkeminen on tekijä, joka vaikuttaa keskeisesti ihmisten hyvinvointiin ja asettaa vaatimuksia pärjätä paremmin. Syrjintäkokemukset ovat yhteydessä yksilön koettuun terveyteen ja mielenterveyteen. Kokemukset syrjinnästä eivät liity ainoastaan avoimeen rasismiin, kuten huuteluun kadulla, vaan myös syrjinnän epäsuorempiin muotoihin, kuten epäasialliseen kohteluun, oman osaamisen kyseenalaistamiseen tai työllistymisvaikeuksiin.

Kohti laajempaa käsitystä suomalaisuudesta

Suomessa identiteetit ovat hakemassa uriaan. Virallisissa luokitteluissa, tilastoissa, erilaisissa selvityksissä ja poliittisessa puheessa korostuvat termit maahanmuutto ja maahanmuuttajat, maahanmuuttajatausta, vieraskielisyys tai ulkomaalaistausta. Virallinen Suomi ja valtaväestö näkevät Suomen väestön muuttoliikkeiden ja rajojen ylittämisen näkökulmista. Tällöin julkinen keskustelukin koskee usein maahanmuuttajien asemaa tai esimerkiksi kielitaitoa. Kun ihmiset tai ryhmät itse määrittelevät identiteettejään ja osaansa Suomen moninaisessa väestössä, identiteetin perusteet muuttuvat. Tällöin ihmiset voivat nostaa esiin rodullistamisen, identifioitua afrosuomalaisiksi tai määritellä itseään hankalasti suomeksi kääntyvällä termillä PoC (*person/people of color*).

Maahanmuuttajataustainen väestö ja etenkin toiseen sukupolveen kuuluvat nuoret kokevat usein tulewansa suljetuksi suomalaisuuden ja täysivaltaisen kuulumisen ulkopuolelle. Tätä tapahtuu sekä identiteettien tasolla että tavoissa, joilla etenkin etnisiin

vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten kyvyt ja mahdollisuudet kyseenalaistetaan. Syrjintää tapahtuu tutkimusten mukaan Suomessa esimerkiksi työhön otossa tai nuorten naisten systemaattisessa ohjaamisessa hoiva-alalle. Syrjintä ei aina ole tahallista tai loukkaavaksi tarkoitettua. Toisen sukupolven suomalaisuuteen kuulumista voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi kysymyksillä, mistä ihminen todella on kotoisin tai aloittamalla keskustelu englanniksi.

Syrjivien käytäntöjen ja vahingollisten ennako-oletuksien tunnistaminen on tärkeää, jotta eri taustaiset ja eri näköiset suomalaiset voivat kokea olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Viime vuosina näkyviin vähemmistöryhmiin kuuluvat ovat pyrkinet tuomaan näkyväksi syrjivää puhetta ja käytäntöjä suomalaisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi afrosuomalaisiksi identifioituvat ovat tehneet rasisminvastaisen kannanoton ja näkyviin vähemmistöryhmiin kuuluvat opiskelijat ovat perustaneet Helsingin yliopistoon *Students of Colour* -opiskelijajärjestön. Myös aihetta käsitteleviä mediasisältöjä, kuten podcasteja, blogeja ja radio-ohjelmia on ilmestynyt runsaasti.

Toisen sukupolven erottamisen etiikka

Koska maahan muuttaneiden lasten omat näkemykset itsestään ja identiteeteistään eroavat merkittävästi maahan muuttamiseen tai esimerkiksi lähtöalueisiin liittyvistä määrittelyistä, on sukupolven käsitteen käyttöönottoa syytä pohtia myös siihen liittyvän tiedontuotannon eettisyyden kannalta. Toisen sukupolven käsitteen voi ajatella ylläpitävän maahanmuuttotaustaisten erottamista muusta väestöstä. Onko siis eettistä erotella osa suomalaisista nuorista vanhempiensa elämänkulun mukaan tavalla, joka väistämättä korostaa maahanmuuttoa?

Erityisesti laajoissa tilastollisissa tutkimuksissa, jotka käsittelevät maahanmuuttoa, yhdenvertaisuutta ja ryhmien sosiaalista asemaa, sukupolvisuus ei ole identiteetti tai kategoria, joka yksin määrittäisi yksilön elämänkulkua, eikä sen tarkoitus ole ylläpitää erottelua maahanmuuttajiin ja muihin. Sen sijaan sukupolven voi rinnastaa muihin rakenteellisiin tekijöihin, jonka merkitystä yksilöiden yhdenvertaisille mahdollisuuksille on syytä tarkastella yhdessä esimerkiksi sukupuolen, luokka-aseman tai asuinalueen kanssa. Sukupolven ottaminen mukaan tutkimukseen ei myöskään tarkoita, että toisen sukupolven edustajat olisivat keskenään samanlaisia. Sen sijaan käsitettä tarvitaan tuomaan esiin mahdollisia puutteita yhdenvertaisuudessa. Tutkimus, jossa yhtenä taustamuuttujana on sukupolvi ja maahanmuuttotausta, voi identifoida sekä haavoittuvia ryhmiä että syrjiviä käytäntöjä ryhmien välillä.

Tiedontuotannon muotona sukupolvisuuden tarkastelu kuitenkin sisältää aina ulossulkevia elementtejä. Siksi siihen liittyvän tutkimustiedon käsittely julkisessa keskustelussa vaatii sekä tutkijoilta että muilta herkkyyttä tunnistaa, että kyse on vain yhdestä ihmisen elämään vaikuttavasta taustatekijästä. Esimerkiksi yllä esiin tuodut

tutkimustulokset viittaavat siihen, että Suomessa ihmisten välinen eriarvoisuus liittyy usein muihin kuin vanhempien maahanmuuttoon liittyviin tekijöihin. Lisäksi on syytä muistaa, että kamppailut hyvinvoinnista, kuulumisesta ja tunnustetuksi tulemisesta käydään usein muilla rintamilla kuin maahanmuuttostatuksen tai -sukupolven alueella, kuten yllä olevat esimerkit tarpeesta löytää sopivia käsitteitä ja käsitellä rodullistamista ja näkyvien vähemmistöjen asemaa Suomessa osoittavat. Toinen sukupolvi on harvoin kenenkään ensisijainen käsitys itsestään suomalaisena.

Lähteet

- Ansala, Laura, Ulla Hämäläinen & Matti Sarvimäki (2020). Age at Arrival, Parents and Neighborhoods: Understanding the Educational Attainment of Immigrants' Children. *Journal of Economic Geography*, 20 (2), 459–480. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1093/jeg/lbz017>
- Crul, Maurice & Jens Schneider (2011). Comparative Integration Context Theory: Participation and Belonging in New Diverse European Cities. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (7), 1249–1268.
- Crul, Maurice, Frans Lelie & Elif Keskiner (2019). The Second and Third Generation in Rotterdam: Increasing Diversity within Diversity. Maurice Crul, Peter Scholten & Paul van de Laar (toim.) *Coming to Terms with Superdiversity. The Case of Rotterdam*. Springer Open. <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-319-96041-8>
- García Coll, Cynthia, Flannery Patton, Amy Marks, Radosveta Dimitrova, Rui Yang, Gloria Suarez-Aviles & A. Batchelor A. (2012). Understanding the Immigrant Paradox in Youth: Developmental and Contextual Considerations. Ann S. Masten, Karmela Liebkind & Donald Hernandez (toim.), *Realizing the Potential of Immigrant Youth*. New York, NJ: Cambridge University Press, 238–267.
- Halme, Nina, Hannamaria Kuusio, Outi Kanste, Rika Rajala, Reija Klemetti & Johanna Seppänen (2017). Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017. Tutkimuksesta tiiviisti 26. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135234/URN_ISBN_978-952-302-910-1.pdf?sequence=1
- Harju-Luukkainen Heidi & Nele McElvany (2018). Immigrant Student Achievement and Education Policy in Finland. Louis Volante, Don Klinger & Ozge Bilgili (toim.) *Immigrant Student Achievement and Education Policy*. Policy Implications of Research in Education 9. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74063-8_6
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Karmela Liebkind & Erling Solheim (2009). To identify or not to identify? National disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination. *Applied Psychology: An International Review*, 58, 105–128.

- Martikainen, Tuomas & Lotta Haikkola (2010). Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.), *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 9–43.
- Matikka, Anni, Pauliina Luopa, Hanne Kivimäki, Jukka Jokela & Reija Paananen (2014). Maahanmuuttajataustaisten 8. ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2013. Raportti 26/2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116720/URN_ISBN_978-952-302-297-3.pdf
- OECD/European Union (2015). Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling in, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264234024-en>
- Rask, Shadia (2018). *Diversity and Health in the Population: Findings on Russian, Somali and Kurdish Origin Populations in Finland*. Helsinki: University of Helsinki.
- Schnell, Philipp, Elif Keskiner & Maurice Crul (2013). Success against the Odds: Educational Pathways of Disadvantaged Second-generation Turks in France and the Netherlands. *Education Inquiry*, 4 (1), 125–147.
- Tilastokeskus (2019a). Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. Väestö syntyperän ja taustamaan, iän ja sukupuolen mukaan 1990–2017. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/?tablelist=true
- Tilastokeskus (2019b). Syntyperä, taustamaa ja kieli iän ja sukupuolen mukaan 1990–2017. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/?tablelist=true
- Verkuyten, Maykel (2012). *The Social Psychology of Ethnic Identity*. New York: Psychology Press.

Superdiversiteetti

Linda Bäckman & Sari Pöyhönen

SUPERDIVERSITEETTI HAASTAA PERINTEISET ETNISYYDEN,
VÄHEMMISTÖN JA KOTOUTUMISEN KÄSITTEET.

Mikä ihmeen superdiversiteetti?

Maahanmuutto on muuttanut volyymiaan ja muotoaan, mikä ilmenee muun muassa siten, etteivät samaa etnistä ryhmää edustavat henkilöt välttämättä koe maahanmuuton ja integroitumisen prosesseja samalla tavalla. Tätä sosiodemografista moninaisuutta kuvaa superdiversiteetin käsite. Antropologi Steven Vertovecin luomalla käsitteellä viitataan muuttoliikkeiden ja väestöjen moninaistumiseen sekä eri tekijöiden vuorovaikutukseen. Vertovec tarkoittaa superdiversiteetillä paitsi maahanmuuttajien erilaisia kokemuksia, mahdollisuuksia, rajoituksia ja kehityskaaria myös maahanmuuton laajempia sosiaalisia ja taloudellisia kytköksiä.

Alun perin Vertovec kuvasi käsitteellä Lontoota ja vertaili perinteistä maahanmuuttoa Britannian entisistä siirtomaista nykyajan monitahoisiin muuttoliikkeisiin, jotka ovat laajempia ja nopeampia kuin aiemmin sekä koskettavat myös alueita, jonne ei perinteisesti ole muutettu muista maista. Superdiversiteetin käsite on myös tarkoitettu huomioimaan eri tekijöiden, kuten iän, yhteiskuntaluokan, oleskelulupatyypin tai sosiaalisen pääoman vuorovaikutusta sen sijaan, että muuttoliikkeitä tai moninaisia väestöjä kuvattaisiin pelkästään kansallisuuksien tai etnisyyden kautta. Toisin sanoen, tarkoituksena on siirtyä ajatuksesta maahanmuuttajista yhtenäisenä ryhmänä moniulotteisempaan käsitteellistämiseen. Esimerkiksi Suomessa asuva iranilainen saattaa olla opiskelun, työn tai perhesiteen kautta muuttanut henkilö, turvapaikanhakija tai pakolaistaustainen; hän saattaa noudattaa eri uskontoa tai ei mitään; hän saattaa olla korkeasti koulutettu tai vailla koulutusta; hän saattaa puhua eri kieliä (myös ensikielinsä), ja kaikilla näillä tekijöillä saattaa olla vaikutusta hänen identiteettiinsä sekä siihen, miten yhteiskunta häntä tukee.

Superdiversiteetti kuvaa siis kompleksisuutta, monitahoisuutta. Sen tarkoituksena ei ole laajentaa diversiteetin käsitettä määrällisesti lisäämällä analyysiin enemmän muuttujia vaan auttaa tarkastelemaan, miten yhä moninaisemmat historialliset ja globaalit prosessit tuottavat sosiaalista kerrostuneisuutta ja ovat yhteydessä yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon. Superdiversiteetti analyttisenä käsitteenä haastaa siten pohtimaan, mitä vaikkapa käsitteillä 'yhteisö' ja 'vastaanottava yhteiskunta' tarkoitetaan, ja mikä on niiden selitysvoima. Superdiversiteetti ei ole enemmän kuin diversiteetti vaan *erilainen* kuin diversiteetti. Se ei ole myöskään monikulttuurisuuden lähikäsite, joka on usein yhdistetty liberaaliin näkemykseen sosiaalisista eroista.

Enemmistö–vähemmistökaupungit ja maaseudun superdiversiteetti

Lisääntyvän ja moninaistuvan maahanmuuton kautta erityisesti suurempien kaupunkien demografia on muutaman sukupolven sisällä muuttunut. New Yorkin, Toronton ja Los Angelesin ohella esimerkiksi Amsterdamiä, Brysseliä ja Leicesteriä kuvaillaan nykyään "enemmistö–vähemmistökaupunkeina", joissa enemmistö muodostuu eri ajankohtina muuttaneista maahanmuuttajista ja heidän jälkeläisistään ja vanha enemmistö muodostaa alle puolet väestöstä. Toisin sanoen, näissä kaupungeissa ei enää ole hallitsevaa etnistä enemmistöryhmää. Samalla on hyvä muistaa, että vanha enemmistö, johon usein viitataan "kantaväestönä", on edelleen dominoiva yhteiskuntaryhmä, jolle valta on kohdistettu. Vaikka enemmistö koostuu vähemmistöistä, pelkkä "vähemmistötausta" ei kerro paljon siitä, keitä nämä ihmiset ovat tai miten he elävät elämäänsä.

Enemmistö–vähemmistökaupunkien yleistymisen tarkoittaa, että perinteisiä käsitteitä, joilla esimerkiksi kotoutumista on kuvailtu, on syytä arvioida uudelleen. Mihin uusien tulokkaiden pitäisi "kotoutua"? Mitä tarkoittaa "valtaväestö"? Tutkimuksessa on tuotu esiin, miten esimerkiksi aiemmin maahan muuttaneet voivat toimia tärkeinä kontakteina uusille tulijoille, ja että kuulumisen tunnetta voivat tukea sosiaaliset suhteet muihin kuin perinteiseen "valtaväestöön", joka kuitenkin edelleen kuvitellaan homogeenisena. On myös tärkeää muistaa niin sanottujen "etnisten ryhmien" sisäinen moninaisuus. Maurice Crul tarkastelee Amsterdamiin sijoittuvassa tutkimuksessaan Turkista ja Marokosta muuttaneiden vanhempien lasten koulumenestystä vertaillen perinteistä assimilaatioteoriaa ja moniulotteisempaa menetelmää. Vanhempien koulutustausta oli kaikilla tutkittavilla alhainen, ja perinteiset teoriat olisivat ennustaneet toisen sukupolven heikkoa menestystä. Lasten koulumenestyksessä havaittiin kuitenkin suuria eroja: vaikka noin neljäsosa keskeytti opintopolkunsa, suuri osa jatkoi opintojaan korkeakouluun saakka. Erot näkyivät selkeimmin eri ikäryhmien välillä,

mikä saattoi selittyä niin vanhempien paremmilla mahdollisuuksilla tukea lastensa koulunkäyntiä ja muuttuvilla asenteilla koulutuksen merkitystä kohtaan kuin koulujen lisääntyvillä ja paremmilla resursseilla ottaa vastaan maahanmuuttajataustaisia oppilaita ja tukea heidän koulutustaan.

Julkiseen keskusteluun enemmistö-vähemmistö-kaupungeista liitetään usein pelko tiettyjen ryhmien eristymisestä omiin kaupunginosiin, joissa eletään pelkästään samaan "etniseen taustaan" kuuluvien kanssa. Milena Chimienti ja Ilse van Liempt osoittavat tutkimuksessaan, kuinka Alankomaista Britanniaan muuttaneille somalitaustaisille tietyssä kaupunginosassa asuminen saattoi olla eri määrin vapaaehtoista, ja kuinka asuinpaikan valikointiin vaikuttavat niin rakenteelliset kuin yksilölliset syyt. Monessa suurkaupungissa edullisemmat vuokra-asunnot sijaitsevat tietyssä osassa kaupunkia. Kun jollekin paikallinen somaliyhteisö tarkoitti parempaa mahdollisuutta perustaa oma yritys, toiselle yhteisö tuntui ahdistavalta ja rajoittavalta. Maahanmuuttajien polut kaupungeissa rakentuvat siis eri asteikoille, ja sosio-ekonomiseen liikkuvuuteen ylöspäin tarvitaan pääomaa eri muodoissa. Haavoittuvassa asemassa oleville asuinpaikan valinta tai sieltä muuttaminen on näin ollen vaikeampaa. Superdiversiteettitutkimuksessa pyritään syvemmälle kuin vastakkainasetteluun etnisen keskittymisen haitoista tai hyödyistä, ja tutkitaan miten eri tekijät yhdessä luovat tiettyjä asetelmia. Esimerkiksi etnografisessa kaupunkitutkimuksessa tarkastellaan arkielämän käytänteitä julkisissa paikoissa, kuten lääkäriasemilla ja kulttuurikeskuksissa, ja analysoidaan sitä, miten sosiaaliset suhteet ja ryhmät muodostuvat, kenellä on valtaa ja toimijuutta, kenen elämää rakenteellinen epätasa-arvo rajoittaa ja kenen taas edistää.

Superdiversiteetti on totuttu näkemään maahanmuuttotutkimuksissa, jotka paneutuvat suurkaupunkien sosiodemografisiin kerrostumiin. Superdiversiteetti on analyttisenä käsitteenä mielekäs kuitenkin myös silloin, kun tutkitaan maaseutu-alueiden kehitystä. Esimerkiksi Estevao Cabral ja Marilyn Martin-Jones ovat sosiolingvistikissa ja etnografisessa tutkimuksessaan itätimorilaisten yhteisössä Pohjois-Irlannissa havainneet, kuinka monikielisten käytänteiden avulla itätimorilaiset ylläpitävät transnationaalisia suhteita ja osoittavat solidaarisuutta muita maanpakoon joutuneita kohtaan. Suomessa superdiversiteetin käsite on ollut hyödyllinen esimerkiksi vastaanottokeskuksessa tehdyssä tutkimuksessa ruotsinkielisellä Pohjanmaalla. Tässä tutkimuksessa keskityttiin turvapaikanhakijoiden arkeen, sosiaalisten verkostojen rakentumiseen ja kuulumisen tunteeseen paikkakunnalla, jossa turvapaikanhakijoiden lisäksi on työperusteisia maahanmuuttajia, perhesuhteiden takia muuttaneita ja kiintiöpakolaisia. Etnisyys, kansallisuus, sukupuoli tai kieli eivät analyysin välineinä riittäneet, vaan tarvittiin ymmärrystä sosiaalisten kategorioiden risteämille ja sille, mitä kompleksinen väestörakenne merkitsee maaseutumaiselle paikkakunnalle, sen ihmisille ja palveluille. Superdiversiteetin käsite auttoi myös havaitsemaan, kuinka maahanmuuton kategoriat tuottivat erilaisia integroitumisen prosesseja.

Kielellinen superdiversiteetti

Sosiaaliset yhteiskunnan muutokset ovat kiinteässä liitossa kielellisten muutosten kanssa. Tämän vuoksi kieli ja kielenkäyttö saavat uusia tulkintoja. Jan Blommaert ja Ben Rampton käyttävät käsitettä sosiolingvistinen superdiversiteetti, jolla he pyrkivät kuvaamaan superdiversiteetin kielellisiä ulottuvuuksia. Kielellinen moninaisuus ei ole uusi ilmiö, vaan monikielisiä yksilöitä ja yhteisöjä on ollut ennen superdiversiteetin kuvaamaa globaalia muutosta. Erona on moninaisuuden voimakkuus ja teknologisoituminen, mikä on mahdollistanut uudet kielenkäyttötavat esimerkiksi transnationaalisten suhteiden ylläpitämisessä – ihmisten, tavaroiden ja symbolien jatkuvassa liikkeessä ajasta ja paikasta riippumatta.

Muutoksen sosiolingvistisessä tutkimuksessa käsitteet ‘ensikieli’ tai ‘äidinkieli’ on todettu melko jähmeiksi. Tilalle on tarvittu käsitteitä, jotka auttavat kuvaamaan joustavaa ja muuttuvaa kielellistä moninaisuutta ja kielikäytänteitä. Yksi tällaisista on *translanguaging*, joka on suomeksi yleisimmin käännetty *kieleilyksi*. Tässä kielenkäytön teoriassa monikielisyys nähdään resurssina ja sosiaalinen vuorovaikutus tilanteena, jossa kieliä ei aseteta hierarkkiseen järjestykseen. Monikielisten ihmisten puheessa kiinnitetään koodinvaihdon sijaan huomiota toimintaan, jossa kielten rajat ovat häilyviä. Kieleily ei siis ole mitenkään virheellistä, puutteellista tai epätavanomaista, vaan arkista toimintaa, kuten esimerkiksi Heini Lehtonen väitöskirjassaan osoittaa. Sosiolingvistinen superdiversiteetti ylittää etnis-kielellisiksi miellettyjen kategorioiden rajat. Esimerkiksi suomi ei ole vain etnisesti suomalaisen kieltä. Superdiversiteetti haastaa myös kysymään, miksi kielet asetetaan hierarkkiseen järjestykseen, jossa esimerkiksi kansalliskielet ovat korkeimmalla. Kenen etuja se ajaa? Miksi vasta maahan muuttaneiden kielitaito saatetaan nähdä ongelmana? Miksi eri tavoin puhuttua suomea vierastetaan? Modernin kansallisvaltion näkökulmasta monikielisyys ymmärretään useimmiten eliittien monikielisyysnä tai vähemmistöjen erikielisyysnä. Sosiolingvistinen superdiversiteetti antaa tilaa kaikenlaiselle monikielisyydelle ja monenlaisille tavoille rakentaa identiteettejä niin fyysisissä kuin digitaalisissa vuorovaikutustilanteissa.

Samalla kun kielelliset ja muut identiteettiin liittyvät resurssit ovat moninaistuneet, on virallisen, hallitsevan kielen asemaa valtion tasolla vahvistettu entisestään. Kielivaatimukset maan virallisessa kielessä esimerkiksi kansalaisuuden myöntämisen kriteerinä ovat yleisiä Euroopan maissa – Suomi muiden mukana. Joissain maissa, kuten Isossa-Britanniassa, on myös ehdotettu kielitestejä edellytyksenä perheenyhdistämiselle siitä huolimatta, että oikeus perhe-elämään kuuluu perusoikeuksiin. Kieltä saatetaan näin käyttää pois sulkemisen mekanismina myös näennäisesti liberaaleissa diskursseissa.

Monimuotoisuuden hallinta hyvinvointivaltiossa

Superdiversiteetti ei koske pelkästään maahanmuuttajia, vaan koko yhteiskuntaa. Superdiversiteetin “kolme ässää” *speed*, *scale* ja *spread* (suom. nopeus, laajuus ja leviäminen) kuvailevat, miten 1990-luvulta alkavat muuttoliikkeet ovat nopeampia ja laajempia kuin aiemmin ja koskettavat myös alueita, jonne kansainvälinen maahanmuutto ei ole aiemmin kohdistunut. Lisänä on muuttoliikkeiden ennakoimattomuus.

Yhteiskunnan, esimerkiksi terveydenhuollon ja koulutuksen, on sopeuduttava väestön moninaistumiseen. Paljon onkin tehty esimerkiksi kääntämällä tietoa ja varmistamalla tulkkausta eniten puhutuille kielille. Nykyiset muuttoliikkeet kuitenkin tuovat uusia haasteita muun muassa ensihoidolle. Miten voimme taata sujuvan kommunikaation hätätilanteessa kaupungissa, jossa puhutaan yli 300 eri kieltä? Joustavat ratkaisut, kuten ympärivuorokautiset puhelintulkkauskeskukset ja koulutus niiden käytössä, ovat jo kehittymässä. Suomessa hyvä esimerkki on Yleisradion tuottamat uutiset darin, somalin, arabian ja kurdin kielellä koronaviruspandemian aikana. Toisaalta Helsingin kaupungin tiedotteessa huhtikuussa 2020 tuotiin esiin koronavirus-tartuntojen korkea määrä kaupungin somalinkielisessä väestössä ja viitattiin monikielisen tiedon puutteeseen tämän mahdollisena syynä. Tässä etninen tai kielellinen tausta nostettiin erikseen muista tekijöistä, kuten asuinoloista, tai siitä, että moni somalitaustainen työskentelee sellaisessa ammatissa, jossa etätyö ei ole mahdollista. Helsingin somalinkieliseen väestöön kuuluu eri sukupolvia edustavia henkilöitä eri taustoineen ja asemineen, ja yhden kieliryhmän erillistäminen tällä tavalla saattaa johtaa lisääntyvään syrjintään.

Terveydenhuoltopalveluita on myös käytetty rajoituksen keinona, ja eri maahanmuuttostatuksilla oleskelevilla on eriytetty pääsy terveydenhuoltoon. Isossa-Britanniassa esimerkiksi EU:n 2004 laajennuksen maista tulevat maahanmuuttajat pääsevät kokonaan sosiaali- ja terveydenhuollon piiriin vasta työskenneltyään maassa vähintään vuoden ajan. Ison-Britannian EU-eron eli Brexitin myötä on erikseen säädetty terveydenhuoltoon pääsystä EU-kansalaisille, jotka ennen Brexitiä asuivat pysyvästi maassa, sekä Ison-Britannian kansalaisille EU-maissa. Vuoden 2020 jälkeen muuttavien terveydenhuoltopalveluista neuvotellaan yhä. Suomessa turvapaikanhakijoilla on oikeus kiireelliseen ja välttämättömään hoitoon mutta ei erikoissairaanhoidon hoitoon vaikka he olisivat veronmaksajia. Myös paperittomilla on rajattu oikeus palveluihin. Rajatulla pääsillä voi olla negatiivisia seurauksia terveydelle, kun hoitamatta jääneet sairaudet tai oireet pahenevat tai muuttuvat kroonisiksi. Suomessa paperittomien palvelujen tarpeista päätetään kunnallisesti. Esimerkiksi Helsingissä on päätetty, että paperittomilla on oikeus myös ei-kiireelliseen hoitoon, kuten rokotuksiin, mielenterveyspalveluihin ja suun terveydenhuoltoon. Portugalissa myönnettiin keväällä 2020 tilapäiset oleskeluluvat kaikille vailla lupaa oleville maahanmuuttajille, jotta he pääsisivät terveydenhoidon piiriin koronaviruspandemian aikana.

Isossa-Britanniassa kolmannen sektorin toimijat tukevat julkisia palveluja tavoittamaan asiakkaansa ja tunnistamaan heidän tarpeensa. Julkinen sektori ei tule toimeen ilman järjestöjä. Leedsissä, yhdessä Ison-Britannian suurkaupungeista, kolmannen sektorin toimijat tarjoavat velkaneuvontaa, kielikoulutusta, tukevat asunnon ja työpaikan saannissa ja antavat ruokaa. Palvelujen saajina on myös paperittomia, oleskeluluvan saaneita sekä kaupungissa pitkään tai aina asuneita, joita yhdistää eläminen köyhyysrajan alapuolella. Ei siten ole yllättävää, että superdiversiteetin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa keskitytään poliittiseen ja taloudelliseen valtaan ja siihen, millaista epätasa-arvoa tämä valta tuottaa. Superdiversiteetin tutkimuksessa on nostettu myös uusia näkökulmia, kuten maahanmuuttajien vastavuoroisen avun merkityksen uuteen maahan asettumisessa.

Kohti moninaista ymmärrystä yhteiskunnasta

Vaikka suomalainen ja eurooppalainen yhteiskunta ovat viime vuosikymmenien aikana muuttuneet, mielikuvat niistä nojaavat yhä yksinkertaistettuihin kertomuksiin. Mikään yhteiskunta ei ole ikinä ollut tai tule olemaan homogeeninen. Superdiversiteetissä on kyse sekä kuvailevasta käsitteestä että ilmiöstä, joka vaikuttaa valintoihin niin hallinnollisissa käytänteissä kuin tutkimuksessakin. Superdiversiteetti edellyttää poliittista ja eettistä tietoisuutta. Esimerkiksi kotouttamiseen liittyvät hallinnan käytänteet ja mekanismit, jotka eivät huomioi yksilöiden erilaisia taustoja ja tarpeita, pakottavat massaratkaisuihin ja ovat eettisesti kestävämpiä. Superdiversiteetin tutkimus edellyttää siten monitieteistä lähestymistapaa tavoittaakseen kompleksiset yhteiskunnalliset muutokset. Katse ei kiinnity vain etnisyyteen, rotuun, uskontoon, sukupuoleen tai kieleen, vaan se kohdistuu liikkuvaan kuvaan diversiteetistä.

Lähteet

- Androustopoulos Jannis & Kasper Juffermans (2014). The Language of Diversity. *Ethnic and Racial Studies*, 30 (2), 235–256.
- Aptekar, Sofya (2019). Super-diversity as a Methodological Lens: Re-centring Power and Inequality. *Ethnic and Racial Studies*, 42 (1), 53–70. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1406124>
- Blackledge, Adrian (2005). *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Blackledge, Adrian, & Angela Creese, with Mike Baynham, Melanie Cooke, Lisa Goodson, Hua, Hua, Bharat Malkani, Jenny Phillimore, Mike Robinson, Frances Rock,

- James Simpson, Caroline Tagg, Janice Thompson, Kiran Threhan & Li Wei (2018). Language and Superdiversity: An Interdisciplinary Perspective. Angela Creese & Adrian Blackledge (toim.), *The Routledge Handbook of Language and Superdiversity*. London: Routledge.
- Blommaert, Jan & Ben Rampton (2011). Language and Superdiversity. *Diversities*, 13 (2), 1–21.
- Boccagni, Paolo (2014). (Super)diversity and the Migration-Social Work Nexus: A New Lens on the Field of Access and Inclusion? *Ethnic and Racial Studies*, 38 (4), 608–620. <http://dx.doi.org/10.1080/01419870.2015.980291>
- Cabral, Esteveao & Marilyn Martin-Jones (2016). Moving North, Navigating New Work Worlds and Re-mooring: Language and Other Semiotic Resources in the Migration Trajectories of East Timorese in the UK. Caroline Kerfoot & Kenneth Hyltenstam (toim.), *Entangled Discourses, South North Orders of Visibility*, New York: Routledge.
- Chimienti, Milena & Ilse van Liempt (2014). Super-diversity and the Art of Living in Ethnically Concentrated Urban Areas. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 22 (1), 19–35. <http://dx.doi.org/10.1080/1070289X.2014.924414>
- Crul, Maurice (2016) Super-diversity vs. Assimilation: How Complex Diversity in Majority-Minority Cities Challenges the Assumptions of Assimilation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42 (1), 54–68.
- García, Ofelia & Li Wei (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. Palgrave Macmillan.
- Grzymala-Kasłowska, Aleksandra & Jenny Phillimore (2017). Introduction: Rethinking Integration. New Perspectives on Adaptation and Settlement in the Era of Super-diversity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (2), 179–196.
- Helsingin kaupunki (2020). Somalinkielisten koronavirustartunnat ovat lisääntyneet Helsingissä. Saatavilla: <https://www.hel.fi/uutiset/fi/kaupunginkanslia/somalinkielisten-koronavirustartunnat>. Luettu 15.5.2020.
- Lehtonen, Heini (2015). *Tyylitellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen in-deksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Väitös-kirja. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7>.
- Leppänen, Sirpa, Elina Westinen, Samu Kytölä & Saija Peuronen (toim.) (2016). *Social Media Discourse, (Dis)identifications and Diversities*. London: Routledge.
- Meissner, Fran & Steven Vertovec (2014). Comparing Super-diversity. *Ethnic and Racial Studies*, 38 (4), 541–555. Saatavilla: <http://dx.doi.org/10.1080/01419870.2015.980295>.
- NHS Confederation (2020). Saatavilla: <https://www.nhsconfed.org/regions-and-eu/nhs-european-office/brexit-and-the-nhs/brexit-implications-for-health-and-care/reciprocal-healthcare>. Luettu 15.5.2020.
- Phillimore, Jenny (2011). Approaches to Health Provision in the Age of Super-diversity: Accessing the NHS in Britain's Most Diverse City. *Critical Social Policy*, 31 (5), 5–29.

- Phillimore, Jenny, Rachel Humphris & Kamran Khan (2018). Reciprocity for New Migrant Integration: Resource Conversation, Investment and Exchange. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (2), 215–232. Saatavilla: <https://doi.org/0.1080/1369183X.2017.1341709>.
- Pöyhönen, Sari, Lotta Kokkonen & Mirja Tarnanen (2019). Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Eveliina Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Tutkimuksia-sarja. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 183–204.
- St. Vincent's Support Centre (2020). Saatavilla: <http://www.stvincentsorg.co.uk/>. Luettu 15.5.2020.
- Tarvainen, Laura & Sanna Hautala (2018). Paperittomuuteen pakotetut. *Oikeus*, 47 (4), 338–357.
- Vertovec, Steven (2006). *The Emergence of Super-diversity in Britain*. Centre on Migration, Policy and Society. Working paper no. 25. Oxford: University of Oxford.

Rajat

Miika Tervonen & Saara Pellander

RAJOISTA JA NIIDEN KONTROLLOINNISTA ON TULLUT VAURAIKEN
NS. GLOBAALIN POHJOISEN MAIDEN POLIITTINEN YDINKYSYMYKSI, JOKA MUUTTAA
YHTEISKUNNALLISTA TODELLISUUTTA MYÖS MUUALLA MAAILMASSA.

Politisoituneet rajat

Kylmän sodan päättyminen ja taloudellinen globalisaatio ruokkivat 1990-luvun alussa ajatusta maailmasta ilman rajoja. Euroopan yhdentyminen ja Naftan kaltaiset vapaa-kauppasopimukset näyttivät olevan lunastamassa uudenlaista tulevaisuutta, jossa kansallisvaltioiden väliset rajalinjat menettäisivät vähitellen paitsi taloudellisen, myös poliittisen ja identiteettiä luovan merkityksensä. Berliinin muurin murtuminen ja Keski-Euroopan rajaseutuja täplittävät hylätyt rajavartio-asetat loivat Euroopassa vahvan symbolisen mielikuvan valtioiden välisten rajalinjojen kadonneesta relevanssista.

Kuitenkin juuri kylmän sodan päätymisen aikakauteen on ajoitettavissa joukko kehityskulkuja, jotka ovat tehneet rajoista yhä vahvemmin globaaleja politiikkaa, hyvinvointia ja eriarvoisuutta rakenteistavia tekijöitä. Tätä prosessia voi havainnollistaa vaikkapa viittaamalla Ruiz Benedecton ja Brunetin paljon siteerattuun huomioon siitä, että vuonna 1990 EU:n alueella oli ainoastaan kaksi muuria, vuonna 2015 yhteensä jo 15. Muurien ja raja-aitojen yhteismitta oli heidän mukaansa vuonna 2015 Euroopassa noin 1000 kilometriä.

2020-luvun alussa ajatus kansallisvaltion rajojen "sulkemisesta" yhdistää nationalistisia populistieja eri puolilla maailmaa. Huomion polttopisteessä on pakolaisuus, josta on tullut kylmän sodan jälkeisen ajan kasvava globaali ilmiö. YK arvioima kansainvälisten pakolaisten, turvapaikanhakijoiden ja maan sisäisten pakolaisten määrä on noussut vuoden 1990 n.18 miljoonasta vuoden 2015 mennessä 63,9 miljoonaan. Vain pieni osa kansainvälisistä pakolaisten muuttoliikkeistä suuntautuu vauraisiin globaalin pohjoisen maihin. Muuttoliike globaalista etelästä hahmotetaan Suomen kaltaisissa maissa kuitenkin rodullistettujen uhkakuvien kautta. Köyhistä maista

rikkaisiin suuntautuvien muuttoliikkeiden rajoittamiseen käytetään valtavia määriä resursseja, huipputeknologiaa ja poliittista pääomaa. Esimerkiksi Euroopan Unionin ehdotetussa budjetissa vuosille 2021–2027 rajaturvallisuuteen käytettävät varat ovat moninkertaistumassa 34,9 miljardiin Euroon.

Siirtolaisten näkökulmasta rajat ovat puolestaan yhä useammille odottamisen, vaarojen ja epävarmuuden tiloja. Maailman vaarallisin rajavyöhyke ympäröi ”linnoitus Eurooppaa”. Sinne pyrkiviä on vuosien 1993 ja 2019 välisenä hukkunut, tukehtunut, paleltunut ja menehtynyt lukemattomin muin tavoin aikana ainakin 36 570. Rajoihin liittyvä valvonta seuraa monia lisäksi vielä vuosia itse fyysisten rajojen ylityksen jälkeen. Oleskelulupien tiukentunut valvonta on synnyttänyt hyväksikäytölle alttiin karkotettavien ryhmän, sekä oikeudellisia ja sosiaalisia välitiloja. Yhä suurempilukuisempi karkotettujen ja ”vapaaehtoisesti” palanneiden ryhmä muovaa samalla yhteiskunnallista todellisuutta myös globaalien etelän maissa.

Hahmotamme rajojen kasvavaa globaalista merkitystä tässä tekstissä kriittiseen raja- ja muuttoliiketutkimukseen kytkeytyvän *rajallistamisen* (”bordering”) käsitteen kautta. Rajoja on alettu hahmottaa valtioiden ulkoreunoilla olevien staattisten linjojen sijaan moniulotteisina ja aktiivisina prosesseina. Nämä prosessit ulottuvat monimuotoisten viisumi-, oleskelulupa-, perheenyhdistämis-, kansalaistamis- yms. käytäntöjen ja kolmansien maiden kanssa tehdyn yhteistyön kautta toisaalta kauas varsinaisten valtionrajojen ulkopuolelle, ja toisaalta läpäisevät yhteiskuntia myös niiden rajojen sisäpuolella. Rajoja on tutkittu eriyttävinä ja eriarvoisuuksia tuottavina koneistoina, jotka uusintavat globaaleja eriarvoisuuksia ja muovaavat yhteiskuntia niin pohjoisessa kuin etelässäkin.

Käsitlemme luvussa yhtäältä vauraiden yhteiskuntien välisten rajojen purkamista (”debordering”); toisaalta kovien rajojen vahvistumista erityisesti suhteessa globaalien etelän maihin (”rebordering”); sekä yhä rajoittavampien rajaregiimien synnyttämää *arjen rajallistamista* (”everyday bordering”) Suomen kaltaisissa vauraissa maissa. Rinnakkaiset rajojen purkamisen ja vahvistumisen kehityskulut ovat eriyttäneet mahdollisuuksia liikkua ja elää, ja synnyttäneet kansallisvaltioiden välisen kilpavarustelun liikkuvuuden kontrolloinnissa.

Rajojen eriyttämisen tuloksena tietotalouden osaajien on pääomien tavoin yhä helpompaa liikkua. Samalla globaalien pohjoisten maat karkottavat, käännyttävät tai palauttavat ”vapaaehtoisesti” massamittaisesti ei-toivottuja globaalien etelän maiden asukkaita. Myös Suomi ottaa säilöön, karkottaa, käännyttää, ja palauttaa kasvavia määriä ihmisiä. Esimerkiksi vuoden 2017 9573 käännytettyä tai karkotettua ylitti määrältään selvästi vaikkapa Suomen vankiluvut. Muuttoliikkeiden kontrolloinnista on tosin sanoen tullut turvallisuus- ja oikeusjärjestelmän keskeisiä alueita.

Kasvavasta kontrollikoneistosta huolimatta ihmiset ylittävät rajoja yhä useammin. Kasvanut muuttoliike on yhdessä tiukentuneen sääntelyn kanssa tuottanut Euroopan maihin laajan kirjon erilaisissa oikeudellisissa välitiloissa ja kokonaan ilman oleskeluoikeutta olevia ei-kansalaisia. Käsitlemme kappaleessa *Arjen rajallistaminen* niitä

jännitteitä, joita epävarmassa tilanteessa olevien ei-kansalaisten kasvava määrä synnyttää Suomen kaltaisissa asumisperustaisissa hyvinvointivaltioissa.

Liikkuvuuden vapauttamisesta kovien rajojen paluuseen

Gloaalissa näkökulmassa vauraita länsimaita ympäröivät rajavyöhykkeet, joiden sisäpuolella on suurin osa maailman vauraudesta, ulkopuolella taas suurin osa maailman ihmisistä. Jaottelussa näkyvät vahvasti ”lännen” vuosisataisen kolonialismin ja sen synnyttämän rodullistetun maailmanjärjestyksen jatkuvuudet.

Pidemässä katsannossa modernin rajakontrollin historia kytkeytyy paitsi tähän maailmanjärjestykseen, myös kansallisvaltioiden nousuun ja maailmansotien aika-kauteen. Ihmiset jaettiin 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle uudella tavalla ”kansalaiseen” ja ”ulkomaalaiseen”. Jälkimmäinen ryhmä alkoi näyttäytyä viimeistään ensimmäisen maailmansodan aikana uhkien lähteenä, johon liitettiin vaihtelevia riskejä vakoilusta kulkutautien leviämiseen, ”rodun” heikkenemiseen ja kommunismiin. Ulkomaalaisten oikeuksia ja liikkumisen mahdollisuuksia rajoitettiin tiukentuvan lainsäädännön lisäksi kehittämällä passi- ja rajakontrollia, sekä viisumi- ja oleskelulupajärjestelmiä yhä systemaattisemmin liikkuvuutta kontrolloivaan suuntaan.

Toisen maailmansodan ja sittemmin kylmän sodan päätyttyä syntyi ajatus rajojen purkamisesta ja ”näkyättömäksi” tekemisestä. Tämä visio yhdisti poliittisia johtajia niin Pohjoismaissa, Länsi-Euroopassa kuin Pohjois-Amerikassakin. Pohjoismaiden passiunioni (1958), Schengen-sopimus (1985) ja Nafta olivat (1994) politiikan kansainvälistymisen menestystarinoita, jotka nähtiin vielä 1990-luvulla malleina talouden ja työvoiman liikkuvuuden vapauttamisesta. Nopeasti globalisoituvassa maailmassa niiden oletettiin usein olevan vain ensimmäinen vaihe tiellä kohti kansallisvaltioiden jälkeistä liberaalia maailmaa.

Vauraiden yhteiskuntien välisten rajojen purkuprosessi (”debordering”) ei kuitenkaan tehnyt rajalinjoista historiallisia jäänteitä. Sen sijaan alueellinen liikkuvuuden vapauttaminen siirsi Euroopassa kontrollin painopisteen yhteisille ulkorajoille. Samaan aikaan erityisesti globaalista etelästä vauraisiin pohjoisen ja lännen maihin kohdistunut siirtolaisuus politisoitui voimakkaasti. 1990-luvun alusta lähtien siirtolaisuuden kontrollointipyrkimykset ovat synnyttäneet muutoksia rajojen luonteessa, joista erottuvat erityisesti rajojen teknologisoituminen ja militarisoituminen; rajakontrollin ulkoistaminen; sekä rajojen sisäisillä tapahtuva arjen rajallistamisen.

Yllä mainitut fyysiset rajamuurit ja aidat ovat saaneet paljon huomiota esimerkiksi Yhdysvalloissa käydyissä keskusteluissa. Ne ovat kuitenkin vain yksi osa ”kovien rajojen” globaalia paluuta. Niitä täydentävät jatkuvasti kehittyvät sensoreiden, lennokkien, kameroiden ja tekniikan muodostamat elektroniset rajavyöhykkeet, ja esimerkiksi Schengen Information System II:n tapaiset laajat tietojärjestelmät. Näiden

avulla pyritään toisaalta pysäyttämään fyysisesti ei-toivotut tulijat – mikä johtaa usein siirtolaisreittien siirtymiseen vähemmän turvallisille alueille – ja toisaalta tekemään rajasta mahdollisimman ”näkyvätön” matalan riskiluokituksen saaville. Valvonta- ja tietojärjestelmiin käytettävät resurssit ovat luoneet kukoistavat turvallisuusmarkkinat, jonka menestyksekkäimmät toimijat myös lobbaavat voimakkaasti ja usein hyvällä menestyksellä päättäjiä.

Toinen tärkeä kehityskulku on rajakontrollin ulottaminen yhä kauemmas varsinaisten valtion rajojen ulkopuolelle. Esimerkiksi Euroopan Unionin rajakontrollon painopiste on siirtynyt 2015 jälkeen yhä voimakkaammin varsinaisen EU:n alueen ulkopuolella tapahtuvaan turvallisuusyhteisyyteen. Siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden pääsy EU:n rajoille pyritään ehkäisemään ennalta Ukrainan, Turkin, Eritrean, Libyan tai Nigerian kaltaisten kolmansien maiden kanssa tehdyin sopimuksin, sekä rahallisen tuen ja yhteistyön kautta. Esimerkiksi Suomi ja Norja tekevät Venäjän kanssa yhteistyötä, jossa Venäjä estää potentiaalisia turvapaikanhakijoita pääsemästä Suomen ja Norjan rajoille. Edelleen samaan maahantulon ehkäisyyn pyritään esimerkiksi viisumijärjestelyin, sekä lento- ja laivayhtiöihin kohdistetuin uhkasakoin, jotka ulkoistavat viisumien ja passien kontrollointia yhtiöille.

Arjen rajallistaminen

Samalla kun rajat ja niihin liittyvä valvonta ovat levittäytyneet 1990-luvulta eteenpäin yhä vahvemmin kansallisvaltioiden fyysisten rajalinjojen ulkopuolelle, ne ovat hajautuneet valtioiden sisällä paikallisten viranomaisten ja muiden toimijoiden ylläpitämäksi, arkipäivän ja sosiaalisten suhteiden tasolla tapahtuvaksi kontrolliksi ja rajanvedoiksi. Kun erilaisissa oikeudellisissa välitiloissa olevien siirtolaisten määrä kansallisvaltioiden sisällä on kasvanut, näiden sosiaalisiin oikeuksiin ja toimintamahdollisuuksiin liittyvistä rajanvedoista on tullut arkipäivää vaikkapa terveyskeskusten vastaanotossa, pankkien asiakaspalvelussa, kouluissa, hätämajoituksissa, ruokajonoissa jne. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa prekaarissa tilanteessa olevien ei-kansalaisten kasvava määrä on hahmotettu erityisen jännitteisenä: mitä heidän pysyvä läsnäolonsa tarkoittaa vahvan asumisperustaisen hyvinvointivaltion näkökulmasta?

Arjen rajallistaminen tarkoittaa, että tilanteet, jotka ovat maan kansalaisille arkisia, aiheuttavat monille ihmisille pelkoa ja epävarmuutta omasta juridisesta asemasta. Ihmiset, joiden oleskelu maassa on epävarmaa, saattavat pelätä kääntymistä kaikenlaisten viranomaisten puoleen. Vaikka tämä ei ole sinänsä uusi asia, se mikä on muuttunut arjen enenevän rajallistamisen myötä on, että erilaisia toimijoita valjastetaan arjen rajavartijoiksi. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa vuokraisännät voivat saada sakkoja, jos heidän vuokraamisensa asunnoissa oleskelee ihmisiä, joiden oleskelupaperit eivät ole kunnossa. Myös yliopiston henkilökunnalta oletetaan, että he tarkistavat opiske-

lijoidensa oleskelustatuksen. Näin rajakontrolli ulottuu yhä syvemmälle ihmisten arkielämään. He eivät kohtaa rajoja ainoastaan silloin, kun he ylittävät maantieteellisiä rajoja, tai silloin, kun asioivat maahanmuuttoviranomaisten kanssa, vaan omassa jokapäiväisessä arkielämässään.

Ihmiset voivat kohdata rajoja terveydenhuollon yhteydessä. Rajanvedot esimerkiksi yksityisen ja julkisen terveydenhuollon välillä ovat syvenemässä ja yleistymässä myös Pohjoismaissa. Työssäkäyville ja/tai varakkaammille onkin usein tarjolla nopeampi hoitoon pääsy, mutta tarpeellisen hoidon perustaso taataan myös julkisen terveydenhuollon varassa eläville. Jos oleskelee maassa ilman voimassaolevia oleskelulupapapereita, pääsy terveydenhuollon piiriin on hankalampi kysymys. Synnøve Bendixsen on tutkinut Norjan esimerkin kautta, kuinka kielteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat selviytyvät vaikeuksista päästä terveydenhuollon piiriin. Kuten Bendixsen ja monet muut tutkijat ovat osoittaneet, epävarma oleskelustatus ei tarkoita, että eläisi vain passiivisena kärsijänä. Rajanvetoja ja rajallistamista vastustetaan, ja hiljaisen kärsijäaseman sijasta rajanvetojen kohteilla on paljon toimijuutta ja erilaisia selviytymisstrategioita. Bendixsenin esimerkissä Norjasta nämä strategiat eivät terveydenhuollon osalta kuitenkaan tähdänneet valtion kontrollin kyseenalaistamiseen vaan olivat enemminkin selviytymisstrategioita.

Terveydenhuollon ja jokapäiväisen rajallistamisen yhteys on tullut esille erityisesti koronaviruspandemian aikana. Suomessa vapaaehtoisten ylläpitämä Global Clinic -palvelu tarjoaa terveydenhuoltoa paperittomille ihmisille. Koronaviruspandemian vuoksi klinikka on ollut suljettuna, ja paperittomien terveydenhuolto on kuntien vastuulla. Käytännöt paperittomien ihmisten terveydenhuollon järjestämisestä vaihtelevat suuresti, mikä asettaa ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan kansallisella tasolla.

Pakolaisleirillä elävien ihmisten on miltei mahdotonta pitää etäisyyttä muihin ihmisiin ja huolehtia riittävästä hygieniaolosuhteista, sillä heidän mahdollisuutensa liikkua vapaasti on tiukasti rajoitettu ja he elävät paljon pienemmälle ihmismäärälle tarkoitetuissa tiloissa hyvin ahtaasti. Jotkut Euroopan maat ovat vapauttaneet säilöön-otetut ulkomaan kansalaiset koronaviruspandemian aikana, mutta monessa maassa - kuten Suomessa - ihmisiä pidetään säilössä maasta poistamista varten. Niin säilöön-ottokeskuksissa kuin vastaanottokeskuksissa ihmisten terveys on pandemiatilanteessa uhattuna, ja ihmisten eristäminen toisistaan on vaikeata. Tämän lisäksi monet siirtolaiset toimivat ammateissa, joissa he altistuvat muita herkemmin koronavirukseen, kuten ruokalahetteinä ja siivoajina.

Ihmiset, jotka elävät välitilassa oleskelulupiansa suhteen, ovat haavoittuvaisemmassa asemassa kuin muut myös työllistymisen suhteen. Usein oleskeluluvan saamiseksi vaaditaan toimeentuloa, ja taloustaantumaa, ravintoloiden sulkemiset ja monien siirtolaisia työllistävien palvelualojen talousahdinko on aiheuttanut monessa Euroopan maassa laajamittaista työttömyyttä. Turvattu toimeentulo on esimerkiksi vaatimuksena perheenyhdistämishakemuksiin. Vaikka maahanmuuttovirasto saattaa tehdä

väliaikaisesti poikkeuksia toimeentulo vaatimuksen suhteen, on aikaisempi tutkimus perheen yhdistämisestä osoittanut, että toimeentulo vaatimuksesta poiketaan äärimmäisen harvoin. Usein juuri puuttuva toimeentulo aiheuttaa perheiden erottamista, ja pandemialla on todennäköisesti niin kauaskantoisia seurauksia, että se vaikuttaa ulkomaalaisten työllistymiseen hyvin pitkälle tulevaisuuteen. Kun oleskelu maassa on sidottu työllistymiseen, on ihminen myös alttiimpi hyväksikäytölle työnantajan taholta. Hän saattaa myös suostua sellaisten tehtävien hoitamiseen, jotka voivat olla terveydelle vaarallisia.

Rajojen kontrollin tiukentumisessa ja arjen rajallistamisessa ei ole kyse ainoastaan siitä, että ihmisten oikeuksia ja liikkuvuutta pyritään heikentämään. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa oikeuksien lisääminen ja ihmisten olojen parantaminen voi kulkea käsi kädessä tiukentuvan kontrollin ja laillisten oikeuksien heikentymisen kanssa. Esimerkiksi Ruotsissa paperittomien perusoikeudet ovat parantuneet samanaikaisesti heihin kohdistettujen karkotuskampanjoiden kanssa.

Perheen yhdistäminen on yksi arjen rajallistamisen muotoja, sillä siinä rajakontrolli ulottuu hyvin jokapäiväiseen ja intiimiin tilaan, nimittäin perhesuhteisiin. Perheen yhdistäminen on kytköksissä ihmisten hyvin jokapäiväiseen ja perustavanlaatuisen olemukseen, nimittäin biologiaan. Biologisia perhesiteitä ja biologista ikää joudutaan joskus osoittamaan DNA-testienkin avulla, ja ihmisten biologista haavoittuvaisuutta, sairautta ja riippuvaisuutta todistellaan iäkkäiden ihmisten perheen yhdistämisspäättöksissä.

Perheen yhdistäminen on myös prosessi, jossa rajakontrolli tunkeutuu hyvin konkreettisesti ihmisten intiimiin sfääriin. Kun viranomaiset yrittävät selvittää, onko avioliitto solmittu maahanmuuttolainsäädännön kiertämiseksi, he tutkivat hyvin tarkkaan avioparien yksityiselämää. Ihmiset joutuvat kertomaan elämästään, tapaamisistaan, yhteydenpidostaan ja parisuhteestaan yksityiskohtaisesti, jotta viranomaiset eivät epäilisi, että liitto olisi solmittu oleskeluluvan saamiseksi. Jos ihmisten oleskelulupatilanne on epävarma ja heitä voi uhata karkotus, rajat tunkeutuvat ihmisten jokapäiväiseen elämään. Samalla perheet pystyvät hyödyntämään yksityiselämänsä ja perhesiteidensä piirteitä oleskelulupien saamiseksi.

Oleskelulupa itsessään ei kuitenkaan vielä takaa, että ihminen olisi arjen rajallistamisen ulkopuolella. Oleskelulupatyypistä riippuen oleskelu valtiossa voi olla epävarmaa, ja ihmiset voivat menettää statuksensa ja joutua pelkäämään hallinnollisten kategorioiden muuttumista ja niiden täyttämistä myös silloin, kun he ovat eläneet maassa laillisesti monta vuotta. Tämän lisäksi maasta poistamiset ja säilöönnotot voivat koskettaa myös EU-kansalaisia, joilla on muutoin suotuisimmat ja helpommat maahan tulokriteerit kun EU ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevilla. Rajat ja niiden hallinta koskevat enenevässä määrin myös sellaisia ihmisiä, jotka jäävät helposti julkisen maahanmuuttopoliittisen keskustelun ulkopuolelle.

Rajojen haastaminen

Rajoilla on 1990-luvulta lähtien ollut kasvava poliittinen merkitys niin kansallisvaltioiden välisissä suhteissa, kuin niiden sisäisessä kehityksessä. Globaalin etelän siirtolaisten pysäyttäminen ajaa Euroopan rajavaltioissa yhä useammin kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien ohi. Pohjoismaissa hyvinvointivaltio on liikkunut universalismista kohti mallia, jossa oikeudet hierarkisoituvat hallinnollisesti monimutkaisiksi järjestelmiksi. Samalla suuri osa hyvinvointiin ja vaikkapa terveydenhoitoon liittyvistä rajanvedoista jää peruskansalaisille näkymättömiksi. Suomen julkisessa keskustelussa on esimerkiksi pitkään ollut sellainen käsitys, ettei pohjoismaissa ole juurikaan paperittomuutta ja että heikoimmista kyllä huolehditaan.

Viimeistään niin sanotun pakolaiskriisin aikana tämän huolehtivan hyvinvointivaltion imagoon on kuitenkin tullut vakavia kolhuja. Erityisesti karkotuksiin liittyviä käytäntöjä on alettu julkisissa keskusteluissa myös haastamaan. Entistä keskeisemmässä roolissa näissä protesteissa ovat olleet myös siirtolaiset itse. Myös maahanmuuttoviraston toimintaa mm. turvapaikkaprosesseissa on kritisoitu näkyvästi, ja tutkijat ovatkin osoittaneet, että viraston tulkintalinjaukset irakilaisien kohdalla ovat tiukentuneet ilman, että ulkomaalaislakiin olisi tullut varsinaisia tiukennuksia.

Ilmastonmuutoksen ja uusien pandemioiden aikakautena rajojen merkityksen voi arvioida tulevaisuudessa kasvavan entisestään. Tämän tekstin kirjoitushetkellä kansainvälinen muuttoliike on käytännössä pystähtynyt koronavirustilanteen takia, ja useimpien siirtolaisten asema on entistä epävarmempi. Moni maa on sulkenut rajansa muulta kuin välttämättömältä liikenteeltä, ja matkustusrajoitusten kohteina on esimerkiksi Ruotsin kaltaisia yllättäviä maita. Rajakontrollin historiassa ”tilapäisillä” rajoituksilla on usein pitkäaikaisia vaikutuksia. Samaan aikaan pyrkimykset ”sulkea rajat” näyttäytyvät globalisoituneessa maailmassa vaarallisena illuusiona. Tämä illuusio uhkaa länsimaisten demokratioiden toimivuutta ja tasa-arvoa ja ruokkii niiden ulkopuolella autoritäärisiä hallintoja, epävakautta ja epätoivosta kumpuavia ääriliikkeitä. 2000-luvun edetessä onkin elintärkeää kehittää uusia ajattelumalleja ja globaalin oikeudenmukaisuuden käytäntöjä, jotka haastaisivat rajoihin liittyvää henkistä ja materiaalista varustelukierrettä.

Lähteet

- Bendixsen, Synnøve (2018). The Politicised Biology of Irregular Migrants: Micropractices of Control, Tactics of Everyday Life and Access to Healthcare. *Nordic Journal of Migration Research*, 8 (3), 167–174.
- Brochmann, Grete & Annike Hagelund (2011). Migrants in the Scandinavian Welfare State. The Emergence of a Social Policy Problem. *Nordic Journal of Migration Research*, 1 (1), 13–24. doi:10.2478/v10202-011-0003-3.

- Brown, Wendy (2010). *Walled States, Waning Sovereignty*. New York: Zone Books.
- Hiitola, Johanna & Saara Pellander (2019). The Alien Child's Best Interest Ignored: When Notions of Gendered Parenthood Meet Tightening Immigration Policies. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 27 (4), 245–257, DOI:10.1080/08038740.2019.1655093.
- Könönen, Jukka (2018). Differential Inclusion of Non-citizens in a Universalistic Welfare State. *Citizenship Studies*, 22 (1), 53-69, DOI:10.1080/13621025.2017.1380602
- Mezzadra, Sandro & Brett Neilson (2013). *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*. Durham: Duke University Press Books.
- Saarikkomäki, Elsa, Nea Oljakka, Johanna Vanto, Elina Pirjatanniemi, Juha Lavapuro & Anne Alvesalo-Kuusi (2018). Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. *Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia*, 1, 2018. Turku: Turun yliopisto.
- Sager, Maja (2018) Struggles around Representation and In/visibility in Everyday Migrant Irregularity in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research*, 8 (3), 175–182.
- Tervonen, Miika, Saara Pellander & Nira Yuval-Davis (2018) Everyday Bordering in the Nordic Countries. *Nordic Journal of Migration Research*, 8 (3), 139–142.
- Torpey, John (2000). *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*. New York: Cambridge University Press.
- UNITED for Intercultural Action "List of Deaths (2020) Saatavilla: <http://unitedagain-strefugeedeaths.eu/about-the-campaign/about-the-united-list-of-deaths/>. Luettu 16.4.2020.
- Yuval-Davis, Nira, Georgie Wemyss & Kathryn Cassidy (2019). *Bordering*. Cambridge: Polity Press.

Ympäristö ja ilmastonmuutos

Antti Hynni & Tuomas Martikainen

ILMASTONMUUTOKSESTA SAATTA TULLA MERKITTÄVÄ
MUUTTOLIIKKEIDEN TAUSTAVAIKUTTAJA.

Muuttoliikkeiden tutkimuksessa ihmisten fyysiseen elinympäristöön liittyvät kysymykset olivat jääneet länsimaissa lähes unholaan, kunnes kasvanut huoli ilmastonmuutoksesta ja siihen liittyvistä fyysisen elinympäristön muutoksista nostivat ne uudelleen tutkimuskohteiksi 2000-luvulla. Muuttopäätösten taustalla on suuri määrä erilaisia tekijöitä, ja ympäristön tila on yksi seikka, jonka lähtemisen ja jäämisen välillä punnitsevat ihmiset usein ottavat huomioon. Olisi harhaanjohtavaa väittää ympäristön muuttumisen itsessään ajavan ihmisiä muuttamaan, mutta tämä ei poista sitä tosiasiaa, että ympäristön muutoksilla on aidosti vaikutusta ihmisten liikkumiseen. Yhdessä liikkuvat ihmiset ja muuttuvat ympäristöt ovat osa moniulotteista sosioekologista järjestelmää, jossa syy- ja seuraussuhteet harvoin ovat selvästi näkyvissä ja selitettävissä.

Moniulotteisena – ja vasta verrattain vähän huomiota saaneena – ilmiönä nykyisten ympäristönmuutosten ja muuttoliikkeiden välisiin yhteyksiin liittyy lukuisia tietoaukkoja. Tämän vuoksi niihin perehtyminen on hyvin tärkeää, jotta ymmärtyksemme ihmisten liikkumisesta muuttuvassa ilmastossa laajenee ja kykenemme vastaamaan muutosten mukanaan tuomiin haasteisiin. Vaikka ympäristönmuutoksen yhteydessä esiintyvistä muuttoliikkeistä puhutaan paljon vähemmän kuin esimerkiksi konfliktiperusteisesta pakolaisuudesta, saattaa se tulevaisuudessa kasvaa jopa kaikkein suurimmaksi kansainvälisen liikkuvuuden taustatekijäksi, erityisesti jos ilmastonmuutos etenee ihmisyyhteisöjen kannalta nopeasti yhä haitallisempaan suuntaan.

Ilmastonmuutoksen vaikutus muuttoliikkeisiin

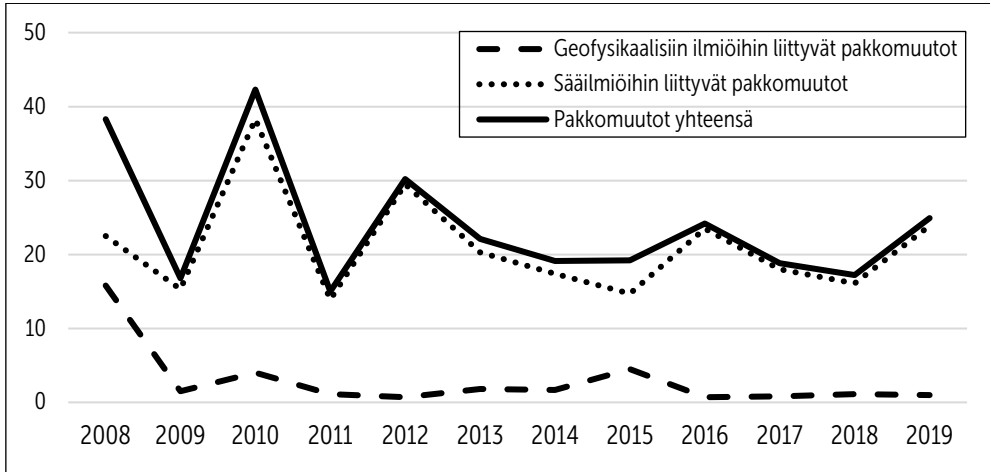
Epäilemättä kokonaisvaltaisin käynnissä olevista maapallon ympäristöä muuttavista prosesseista on globaali ilmastonmuutos. Kasvihuoneilmaston voimistuminen johtaa monenlaisiin muutoksiin ilmakehässä ja elinympäristöissä, ja monet näistä muutok-

sista riippuvat voimakkaasti paikallisista ympäristö- ja yhteiskunnallisista olosuhteista. Muutokset kytkeytyvät myös ihmisten liikkumiseen hyvin eri tavalla sen mukaan, missä päin maapalloa ollaan. Tästä esitellään joitakin esimerkkejä myöhemmin.

Yksi kasvihuoneilmaston voimistumisen seurauksista ovat muutokset lämpötiloissa ja veden kiertoalueissa ja näiden vuodenaikavaihteluissa. Usein toistettu nyrkkisääntö kuivien alueiden muuttumisesta entistä kuivemmiksi ja kosteiden entistä kosteammiksi pätee varsin hyvin muttei ole aukoton. Tässäkin tapauksessa kutakin aluetta on tarkasteltava erikseen. Muutokset kärjistävät myös ääripäitä: sään ääri-ilmiöistä tulee aiempaa yleisempiä ja voimakkaampia. Niin kuivuudet, tulvat kuin myrskyt pahenevat ja syvenevät, jolloin niiden ekosysteemeihin ja ihmisyhteisöihin kohdistuvien seurausten voidaan ennakoida niin ikään pahenevan. Kasvihuoneilmaston voimistuessa entistä suurempi osa auringon lämpöenergiasta jää lämmittämään maapalloa. Tutkimusten mukaan valtaosa tästä energiasta sitoutuu meriin, joiden pinta kohoa parhailaan keskimäärin noin puolen millimetrin vuosivuuhia uhaten rannikkoalueita ja alavia saaria miltei kaikkialla maailmassa. Samaan aikaan lämpeneminen saa jäätiköt sulamaan, jolloin sulavedet päätyvät meriin kiihdyttämään pinnannousua entisestään.

Edellä mainitut muutokset ovat valtava haaste ekosysteemien selviämiseksi, etenkin nykyisellä etenemisvauhdilla. Muutosten edessä lajeilla on edessään käytännössä neljä vaihtoehtoa: sietää muuttunutta tilannetta, sopeutua siihen, muuttaa toisaalle tai kohdata sukupuuttoon kuoleminen. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että ilmastomuutos heikentää potentiaalisesti biodiversiteettiä, eli elämän monimuotoisuutta, ja edistää yleistä ympäristön tilan heikentymistä. Huolimatta viime vuosikymmenten nopeasta teknologisesta kehityksestä yhteiskunnat eivät täysin pääse irti riippuvuudesta luonnollisten ekosysteemien hyvinvoinnista, joten ympäristön pilaantumisen kautta ilmastomuutos heikentää myös ihmisten kykyä hyödyntää luonnonvaroja, vieläpä siten että kaikkein suurimmin riippuvaisia ekosysteemeistä olevat ovat usein myös niitä, jotka ovat vahvimmin sidoksissa asuinpaikkaansa ja siten heikoimminkin valmistautuneita käyttämään muuttamista sopeutumiskeinona.

Onko ilmastomuutos jo vaikuttanut ihmisten liikkumiseen lisäämällä poismuuttoa ilmastollisesti epäedullisilta alueilta ja tulomuuttoa suotuisille alueille? Jos on, niin kuinka suurista ihmisjoukoista puhutaan? Näihin kysymyksiin ovat useat tutkijat pyrkineet hakemaan vastauksia viimeisten kahden tai kolmen vuosikymmenen aikana. Maansisäistä pakkomuuttoliikettä seuraavan kansainvälisen keskuksen IDMC:n tilastojen mukaan vuonna 2019 ympäristöperusteisen katastrofin seurauksena koti-seutunsa joutui jättämään noin 24,9 miljoonaa ihmistä. Luvussa ovat mukana sääriskit (23,9 milj.), kuten tulvat, ja geofysikaaliset riskit (1 milj.), kuten maanjäristykset. Kuvio 8 havainnollistaa näiden ilmiöiden aiheuttamia vuotuisia pakkomuuttoa vuodesta 2008 alkaen. Sähän ja muihin geofysikaalisiin ilmiöihin liittyvät pakkomuutot ovat koskettaneet vuosittain 15–40 miljoonaa henkeä. Näistä myrskyihin liittyvät pakkomuutot ovat yleisimpiä. Sen sijaan esimerkiksi maajäristykset harvinaisempia, mutta kertaluontoisesti hyvinkin mittavia vaikutuksiltaan.

Kuvio 8. Ympäristökatastrofien vuoksi maan sisällä muuttamaan joutuneiden arvioitu lukumäärä maailmassa vuosittain 2008–2019. Lähde: IDMC (2019).

Entä kuinka paljon muuttajien määrän ennakoidaan lisääntyvän tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen edetessä? Tämä on vieläkin vaikeampi kysymys. 2000-luvun alussa alan tutkijapiireissä innostuttiin esittämään ennusteita niin sanottujen ilmastoperusteisten siirtolaisten määrästä tuleville vuosikymmenille. Mainitsematta yhtäkään näistä ennustetuista luvuista jo pelkästään lukujen valtavan laaja skaala paljastaa sen tosiasian, että ilmiö on aivan liian monimutkainen, jotta määrällisiä ennusteita olisi järkevää tehdä. Turvallista on ainoastaan sanoa, että on odotettavissa, että ilmastonmuutos yhdessä lukuisien muiden tekijöiden kanssa lisää maansisäisten ja kansainvälisten muuttajien määrää tulevaisuudessa.

Pienet saarivaltiot

Ilmastonmuutokselle haavoittuvimpiin alueisiin lukeutuvat pienet ja alavat saarivaltiot Tyynellä valtamerellä, Intian valtamerellä ja Karibianmerellä. Monissa näistä valtioista valtaosa kaikesta elinkelpoisesta maasta on jo nyt rakennettu täyteen. Ilmaston muuttuessa lämpimämmäksi ja epävarmemmaksi kasvaa moninaisten uhkien määrä ja voimakkuus, jolloin joudutaan todella pohtimaan, pitäisikö kokonaisia saaria hylätä ihmisasumiseen kelpaamattomina ja etsiä tulevaisuutta toisaalta.

Mediassa on esitetty arvioita kaikkein alavimpien saarten jäämisestä kokonaan merenpinnan alapuolelle tulevien vuosikymmenten aikana, vaikka todellisuudessa nämä saaret muuttuvat elinkelvottomiksi jo paljon ennen kuin tilanne etenee niin pahaksi. Jo tällä hetkellä esimerkiksi Tuvalussa voimistuneen rannikkoeroosion ja pahentuneiden tulvien myötä elinympäristöt ovat muuttuneet peruuttamattomasti

epäsuotuisaan suuntaan. Mikronesian saarivaltioissa puolestaan sään ääri-ilmiöiden yleistymisen vuoksi lisääntynyt maaperän ja pohjavesien suolaantuminen on synnyttänyt vakavan haasteen maataloudelle ja vesiturvalle, mikä on edelleen lisännyt muuttopainetta selviytymisen kannalta suotuisimmille seuduille. Kehityskulkujen voidaan odottaa jatkuvan saman suuntaisina riippumatta tulevista teoista ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi.

Tyyntenmeren pienet valtiot ovat erinomainen esimerkki subjektiivisen muuttopäätöksenteon moniulotteisuudesta. Tyyneellämerellä ihmisten lähtemistä ja jäämistä määrittelevät kaikkien muiden tekijöiden lisäksi yksittäisten henkilöiden, kotitalouksien ja laajempien yhteisöjen kulttuuriset seikat. Paikka, jossa henkilö asuu, voi olla periytynyt vuosisatojen aikana vanhemmilta lapsille, jolloin siihen liitetään ylisukupolvisia tunteita ja merkityksiä. Kotipaikan jättämistä on mahdotonta ajatella pelkätään rationaalisesta näkökulmasta, esimerkiksi sen mukaan, tuottaako se paikalleen jäämistä enemmän taloudellista hyvää.

Eurooppa

Ympäristöperusteinen muuttaminen on aina ollut globaali ilmiö. Se ei kosketa vain kehittyviä maita vaan yhtä lailla esimerkiksi Eurooppaa. Säähän liittyvien tapahtumien vuoksi muuttamaan joutuneiden eurooppalaisten määrä on ollut IDMC:n tilastojen perusteella voimakkaassa kasvussa vuodesta 2013 lähtien. Vuosien 2008–2019 välisenä aikana muuttajia oli eniten Venäjällä, Bosnia-Hertsegovinassa, Espanjassa, Saksassa ja Ranskassa.

Kun puhutaan ihmisiä muuttamaan ajavista sääilmiöistä Euroopassa, kaksi riskiä hallitsee tilastoja: tulvat ja maastopalot. Tulvat ovat olleet Euroopassa yleistymään päin, koska sademäärien vuodenaikaisvaihtelu on lisääntynyt, myrskytuulet voimistuneet ja merenpinta rannikoilla kohonnut. Tulvat saavat toisinaan aikaan asuinalueita uhkaavia lisäriskejä, kuten mutavyöryjä. Maastopalojen yleistyminen on niin ikään seurausta sadannan epävarmuuden lisääntymisestä ja voimistuneista tuulista sekä helleaaltojen yleistymisestä etenkin kesäkuukausien aikana. Yhdeksi kehityksen taustatekijäksi epäillään ilmastonmuutosta. Näistä ilmiöistä puhutaan nyt ääri-ilmiöinä, mutta ilmastonmuutoksen perusteella niistä on tulossa koko ajan yleisempiä myös Euroopassa.

Vaikuttaa siltä, että useiden Euroopan maiden varautuminen entistä rajumpiin sääilmiöihin on heikolla tasolla. Tämän vuoksi tulvat, maastopalot ja myrskyt pääsevät tekemään niin suurta tuhoa asuinalueilla, että ihmisillä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin hylätä kotinsa ja muuttaa muualle, väliaikaisesti tai jopa pysyvästi. Lisäksi ilmiöt iskevät huoltovarmuuden kannalta kriittisiin toimintoihin, kuten ruoantuotantoon ja infrastruktuuriin, mistä muodostuu oma muuttoliikkeen työntekijänsä. On mahdollista, että ellei maiden kyky vastata rajojensa sisäpuolella esiintyviin sääriskeihin kohene nykyisestä huomattavasti, Euroopalla on käsissään kotoperäinen siirtolaisuushaaste:

minne muuttamaan joutuvat voivat mennä? Mikä on heidän juridinen asemansa? Kennellä on vastuu heidän auttamisestaan? Tällaiset kysymykset odottavat pohdintaansa.

Arktis

Ilmastomallit ennustavat tälle vuosisadalle suurimpia muutoksia ilmastossa napojenläheisille alueille. Pohjoista jäämerta reunustavien arktisten alueiden vuotuiset keskilämpötilat voivat pahimmassa tapauksessa nousta vuoteen 2100 mennessä noin kymmenen celsiusastetta vuosien 1986–2005 keskiarvotasosta. Lämmön nousun seurauksena jäätiköt ja ikirouta-alueet kutistuvat ja vedenkierto muuttuu radikaalisti. Tällaisen mittakaavan muutokset ovat valtava haaste ekosysteemien selviämislle. Samalla, koska valtaosa Arktiksen ihmisasukkaista on tavalla tai toisella riippuvaisia ympäristön tarjoamista ekosysteemipalveluista, synnyttää ilmastonmuutos painetta muuttaa toisaalle vaihtoehtoisten elinkeinojen perässä.

Ihmisille on kuitenkin luontaista kiinnittyä paikkaan, eikä kotiyhteisöä yleensä helpposti hylätä, vaikka muuttaminen olisi rationaalisin ratkaisu. Tästä on saatu käytännön todisteita myös Arktikselta, esimerkiksi Pohjois-Alaskassa elävien keskuudessa tehdyissä tutkimuksissa. Suhteellisen eristyneissä yhteisöissä pyritään usein löytämään vaihtoehtoisia keinoja hankkia elanto, kun olosuhteet muuttuvat, ja muuttamiseen suhtaudutaan viimeisenä vaihtoehtona selviytyä. Lisäksi, jos päätetään lähteä pois kotiseudulta, poissaolon halutaan olevan vain väliaikaista ja takaisin palataan heti, kun se on mahdollista.

Osa väestöstä kuitenkin muuttaa pysyvämmiin, ja on jo itse asiassa muuttanut, henkilökohtaisen päätöksenteon seurauksena tai pakon edessä. Arktiksen tapauksessa on todettu, että ilmastonmuutokseen liittyvää siirtolaisuutta ohjaavat yhteisöjen parissa karttuneet ylisukupolviset tiedot ja taidot. Näissä yhteisöissä kiinnittyminen luontoon on tyypillisesti edelleen vahvaa, ja ymmärrys siinä ajan suhteen tapahtuvista muutoksista on ollut toimeentulon kannalta ensiarvoisen tärkeää. Tämän lisäksi ihmisten keskuudessa on usein säilynyt tietoa korkeammalla ja kauempana rannikolta sijaitsevien alueiden elinkelpoisuudesta. Yksinkertaistettuna: vaikka Arktiksen alueen asukkaat ovat keskimääräistä haluttomampia lähtemään siirtolaisiksi ilmastonmuutostilanteissa, heidän edellytyksensä muuttamisen hyödyntämiseen sopeutumiskeinona olisivat monessa tapauksessa mainiot.

Konfliktit

Ympäristöä ja siirtolaisuutta toisiinsa yhdistäväksi linkiksi on usein esitetty väkivaltaisia konflikteja. Tutkimuksissa on pyritty osoittamaan, että erilaiset ympäristönmuu-

tokset johtavat kiistelyyn niukentuvista resursseista ja edelleen väkivaltaisuuksiin, jotka toimivat alkusysäyksinä maiden sisäisille ja valtiorajat ylittävälle muuttoliikkeille. Metodologisesti hajanainen joukko tutkimuksia on tuottanut myös keskenään huomattavan ristiriitaisia tuloksia. Niistä osassa yhteydet näyttävät olevan luonteeltaan voimistavia, osassa hillitseviä ja osassa olemattomia.

Erityisen paljon on tutkittu Syyriassa vuonna 2011 leimahtaneen konfliktin ympäristöulottuvuuksia. On esitetty, että ilmastonmuutoksen eteneminen olisi pahentanut Syyriassa kuivuusongelmia, jotka olisivat sitten saaneet ihmiset muuttamaan toisaalle. Tämän seurauksena olisi syntynyt suotuisammilla asuinseuduilla levottomuuksia, jotka olisivat ruokkineet jälleen uusia muuttoliikkeitä, tällä kertaa myös enenevästi muuttoa toisiin maihin.

Viime vuosien tarkemmat tarkastelut ovat paljastaneet, että näkemys kuivuus–konfliktit–muuttoliikkeet -akselista on Syyriassa kuten monella muullakin konfliktialueella liian yksioikoinen. Ensinnäkin todisteet kuivuuden yhteydestä ilmastonmuutokseen ovat heikot. Toiseksi sademäärät olivat maassa keskimääräistä alhaisemmat vain paikallisesti, ja saman kaltainen tilanne oli samaan aikaan esimerkiksi eteläisessä Turkissa. Kolmanneksi, vaikka sateisuuden väheneminen epäilemättä lisäsi poismuuttoa, ei ole pystytty näyttämään toteen, että nimenomaan siirtolaisia paljon vastaanottaneet alueet olisivat erityisesti kärsineet levottomuuksista.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että ympäristön, väkivaltaisuuksien ja siirtolaisuuden välisiä yhteyksiä on ylikorostettu. Emme epäile, etteikö näitä yhteyksiä voisi olla olemassa, mutta etenkin suoran syy-yhteyden osoittaminen on vaikeaa, mikä taas ei ole lainkaan erikoista, koska muuttopäätöksiin ylipäätään vaikuttavat lukuisat eri tekijät. Sen sijaan lienee odotettavissa, että erilaisten konfliktien ratkaiseminen tulee aikaisempaa hankalammaksi, jos resurssien niukkuus yleistyy laajasti ilmastonmuutoksen seurauksena. Tämä korostaa poliittisen päätöksenteon ja varautumisen keskeisyyttä. Jos konfliktit ovat aikaisempaa hankalamminkin selviteltäviä, niin niitä ei missään tapauksessa kannata päästää syntymään.

Paljon on silti vielä avoinna

Tutkijat ovat päässeet yhteisymmärrykseen eräistä ympäristön ja muuttoliikkeiden välisen yhteyksien tunnuspiirteistä. Kyseinen yhteys on lähtökohtaisesti epäsuora siten, että ympäristö ja sen muuttuminen ovat vain yksi monista muuttopäätöksen tekemisen taustatekijöistä. Muuttaminen esimerkiksi ilmastonmuutoksen kontekstissa on vain harvoin reaktio vaan ennemminkin sopeutumiskeino muuttuneisiin olosuhteisiin. Yhteys on lisäksi aina riippuvainen paikallisista ympäristö- ja yhteiskunnallisista olosuhteista, jotka määrittelevät myös sitä, ketkä haluavat ja pystyvät muuttamaan, joten jokaista aluetta on tutkittava omanaan ilman pyrkimystä esittää yleispäte-

viä väittämiä tai toimintaehdotuksia. Kaikki eivät aina halua tai pysty muuttamaan, vaikka rationaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna se olisikinärkevin vaihtoehto, ja tällaisten niin kutsuttujen muuttoloukkutilanteiden tutkiminen on niin ikään tärkeää.

Ymmärrys ympäristön ja ihmisten liikkumisen välisistä kytköksistä on siis laajentunut viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Tästä huolimatta jäljellä on vielä useita kysymysmerkkejä, joiden ratkominen on tulevaisuudessa olennaista, jotta odotettavissa olevaa ympäristöperusteista muuttoliikettä ja sen synnyttämiä haasteita pystytään hallitsemaan. Lisäksi ilmastonmuutoksen osalta on vielä epäselvää, kuinka paljon se tulee loppujen lopuksi vaikuttamaan. Vaikka jo tähän mennessä on nähty monenlaisia seurauksia, eri ilmastonmuutosskenaarioiden väliset erot ovat niin merkittäviä, että myös niiden seurausten kansainväliseen liikkuvuuteen täytyy olla skaalaltaan erilaisia. On myös hyvä muistaa, että ihminen on hyvin sopeutuvainen olento, etenkin jos hänellä on käyttöksensä muuttamiseen aikaa. Tämä saattaa olla hyvin merkityksellinen asia, kun seuraamme ilmastonmuutoksen vaikutuksia ihmisten liikkuvuuteen ja muuttoihin.

Lähteet

- Abel, Guy J., Michael Brottrager, Jesus Crespo Cuaresma & Raya Muttarak (2019). Climate, Conflict and Forced Migration. *Global Environmental Change*, 54, 239–249.
- Collins, Matthew, Reto Knutti, Julie Arblaster, Jean-Louis Dufresne, Thierry Fichefet, Pierre Friedlingstein, Xuejie Gao, William J. Gutowski, Tim Johns, Gerhard Krinner, Mxolisi Shongwe, Claudia Tebaldi, Andrew J. Weaver & Michael Wehner (2013). Long-term Climate Change: Projections, Commitments and Irreversibility. Thomas F. Stocker, Dahe Qin, Gian-Kasper Plattner, Melinda Tignor, Simon K. Allen, Judith Boschung, Alexander Nauels, Yu Xia, Vincent Bex & Pauline M. Midgley (toim.), *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Connell, John (2015). Food Security in the Island Pacific: Is Micronesia as far away as ever? *Regional Environmental Change*, 15, 1299–1311.
- Huntington, Henry P., Philip A. Loring, Glenna Gannon, Shari Fox Gearheard, S. Craig Gerlach & Lawrence C. Hamilton (2018). Staying in Place during Times of Change in Arctic Alaska: The Implications of Attachment, Alternatives, and Buffering. *Regional Environmental Change*, 18, 489–499.
- IDMC (2019). Global Internal Displacement Database. Saatavilla: <https://www.internal-displacement.org/database/displacement-data>. Luettu 2.5.2020.
- Kench, Paul S., Murray R. Ford & Susan D. Owen (2018). Patterns of Island Change and Persistence Offer Alternate Adaptation Pathways for Atoll Nations. *Nature Communications*, 9, 1–7.

- Pecl, Gretta T., Miguel B. Araújo, Johann D. Bell, Julia Blanchard, Timothy C. Bonebrake, I-Ching Chen, Timothy D. Clark, Robert K. Colwell, Finn Danielsen, Birgitta Evengård, Lorena Falconi, Simon Ferrier, Stewart Frusher, Raquel A. Garcia, Roger B. Griffis, Alistair J. Hobday, Charlene Janion-Scheepers, Marta A. Jarzyna, Sarah Jennings, Jonathan Lenoir, Hlif I. Linnetved, Victoria Y. Martin, Phillipa C. McCormack, Jan McDonald, Nicola J. Mitchell, Tero Mustonen, John M. Pandolfi, Nathalie Pettorelli, Ekaterina Popova, Sharon A. Robinson, Brett R. Scheffers, Justine D. Shaw, Cascade J. B. Sorte, Jan M. Strugnell, Jennifer M. Sunday, Mao-Ning Tuanmu, Adriana Vergés, Cecilia Villanueva, Thomas Wernberg, Erik Wapstra & Stephen E. Williams (2017). Biodiversity Redistribution under Climate Change: Impacts on Ecosystems and Human Well-being. *Science*, 355 (6332), 1–9.
- Perkiss, Stephanie & Lee Moerman (2018). A Dispute in the Making: A Critical Examination of Displacement, Climate Change and the Pacific Islands. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 31 (1), 166–192.
- Rhein, Monika, Stephen R. Rintoul, Shigeru Aoki, Edmo Campos, Don Chambers, Richard A. Feely, Sergey Gulev, Gregory C. Johnson, Simon A. Josey, Andrey Kostianoy, Cecilie Mauritzen, Dean Roemmich, Lynne D. Talley & Fan Wang (2013). Observations: Ocean. Thomas F. Stocker, Dahe Qin, Gian-Kasper Plattner, Melinda Tignor, Simon K. Allen, Judith Boschung, Alexander Nauels, Yu Xia, Vincent Bex & Pauline M. Midgley (toim.), *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodriguez Martinez, Marta & Lillo Montalto Monella (2020). Extreme Weather Exiles: How Climate Change is Turning Europeans into Migrants. *Euronews.com*. 27.3.2020. Saatavilla: <https://www.euronews.com/2020/02/26/extreme-weather-exiles-how-climate-change-is-turning-europeans-into-migrants>. Luettu 25.4.2020.
- Romero Manrique, David, Serafín Corral & Ângela Guimarães Pereira (2018). Climate-related Displacements of Coastal Communities in the Arctic: Engaging Traditional Knowledge in Adaptation Strategies and Policies. *Environmental Science and Policy*, 85, 90–100.
- Selby, Jan, Omar S. Dahi, Christiane Fröhlich & Mike Hulme (2017). Climate Change and the Syrian Civil War Revisited. *Political Geography*, 60, 232–244.
- WCRP Global Sea Level Budget Group (2018). Global sea-level budget 1993–present. *Earth System Science Data*, 10, 1551–1590.

Näkymiä tulevaan

Tuomas Martikainen

MUUTOS TAPAHTUU ENSIN KAUPUNGEISSA.

Muuttoliikkeissä on monia varsin vakiintuneita ja yleismaailmallisia piirteitä. Asetelman voi tiivistää esimerkiksi seuraavalla tavalla: nuorilla aikuisilla on suurin muuttoalttius ja heidän mukanaan tulee usein perheenjäseniä; korkeammin koulutetut liikkuvat muita enemmän; vaurastuminen lisää muuttoalttiutta, mutta vain tiettyyn rajaan saakka, ja valtaosa muutoista kohdistuu lähtöaluetta vauraampaan kohteeseen. Näitä tekijöitä voisi toki edelleen tarkentaa, mutta olennaista on ymmärtää muuttoliikkeiden olevan sidoksissa lukuisiin sekä yksilöön ja hänen läheisiinsä että ulkoisiin tekijöihin. Muuttoliikkeiden keskeinen moottori lienee jatkossakin työ ja toimeentulo, sekä perheiden perustaminen ja opiskelu. Lisäksi erilaiset taloudelliset, poliittiset ja ympäristökriisit laukaisevat jatkossakin vapaaehtoisia ja pakotettuja muuttoliikkeitä. Kansainvälisten muuttoliikkeiden tarkka ennakointi on kuitenkin hyvin haasteellista. Tämä johtuu kansainvälisten muuttoliikkeiden alttiudesta politiikan muutoksille. Lisäksi ilmastonmuutoksen etenemisen tahti luo oman erityisen vaikeuden tulevaisuuden ennakkoinnille.

Tarkastelen seuraavaksi kansainvälisten muuttoliikkeiden tuottamia demografisia vaikutuksia länsimaissa. Näiden taustalla on usean vuosikymmen ajan jatkunut matalan syntyvyyden ja korkean muuttoliikkeen yhdistelmä. Tämän yhtälön seuraukset näkyvät väestön ja eritoten suurten kaupunkiseutujen etnis-kulttuurina muutoksina, jotka myös tuovat esiin muuttoliikkeiden suuret erot maiden ja alueiden kesken ja ainakin väliaikaisesti luovat eroja niiden välille. Lopuksi pohdin lyhyesti vuoden 2020 koronaviruspandemian jo toteutuneita ja mahdollisia tulevia vaikutuksia kansainväliseen liikkuvuuteen.

Matala syntyvyys – korkea muuttoliike

Länsimaissa väestönkasvu perustuu käytännössä ainoastaan maahanmuuttoon, muutoin niiden väestö vanhenee ja kuolleisuuden myötä myös vähenee. Monissa län-

simaissa olemme jo pidempään eläneet korkean muuttoliikkeen aikaa, sillä suuri osa maailman muuttajista – lähes puolet – suuntaa matkansa niihin. Länsimaissa asuu noin 15 prosenttia maailman väestöstä. Jatkossa voimme odottaa, että aikaisempaa suurempi osa maahanmuuttajista tulee Aasian ja Afrikan maista, sillä länsimaiden välisten muuttajien määrä vähentyy väestön keski-ikä vähitellen noustessa ja muuttoltaisuuden laskiessa.

Väestötutkija David Coleman puhuu kolmesta demografisesta transitiosta, eli väestöllisestä muuntumisesta. Ensimmäinen väestöllinen transiatio koski syntyvyyden ja kuolleisuuden muutosta, joka tapahtui Euroopan maissa 1800-luvulta 1900-luvulle. Syntyvyys laski, perhekoot pienenevät ja väestö alkoi ikääntyä. Transition aikana väestöt kuitenkin kasvoivat. Ilmiö on havaittu koko maailmassa. Toinen väestöllinen transiatio koskee ehkäisy pillerien leviämistä ja siitä seurannutta seksuaalisen käyttäytymisen ja perhemuodostamisen murrosta, joka alkoi 1960-luvulla. Sen myötä esimerkiksi yksinhuoltajuuden ja peräkkäisten perhesuhteiden katsotaan yleistyneen. Kolmas väestöllinen transiatio tai muuntuminen – joka ei ole vielä käsitteenä yleistynyt – tarkoittaa tilannetta, jossa vallitsee matala, alle väestön uusiutumistason oleva syntyvyys ja korkea maahanmuutto. Sen perusteeksi on lyhyesti seuraava: matalan syntyvyyden ja korkean muuttoliikkeen vallitessa muuttokohteiden asuinyhteisöjen väestö muuttuu muutamien vuosikymmenten kuluessa, eli demografisesta näkökulmasta varsin nopeasti.

David Coleman esittää, että mikäli väestötrendit jatkuvat nykyisenkaltaisina, niin vuoteen 2050 mennessä kolmannes tai hieman vähemmän Länsi-Euroopan suurimpien maahanmuuttomaiden väestöstä olisi maahanmuuttajia jälkeläisineen. Heidän osuutensa nuoremmassa ikäryhmissä olisi selvästi suurempi. Arvioissa ei ole huomioitu maahanmuuttajien ja valtaväestön yhteisiä jälkeläisiä, jolloin maahanmuuttotaustaisten osuus olisi vielä korkeampi. Vaikka kyseessä on projektio, joka sisältää monenlaisia epävarmuuksia, niin se osoittaa selvästi muutoksen suunnan, mikäli trendit jatkuvat nykyisenkaltaisina. Toki on hyvä muistaa, että kolmesta demografisesta muuttajasta (syntyvyys, kuolleisuus ja muuttoliike), muuttoliike on kaikkein vaikeimmin arvioitava, sillä se on myös muuttajista se, johon poliittisin toimin voidaan eniten vaikuttaa.

Nykytilanteen valossa Colemanin 15 vuotta sitten esittämä näkemys on oikeasuuntainen. Muutos on demografisesta näkökulmasta todellinen, joskin sen toteutuvan mittakaavan tulevat näyttämään vasta tulevat vuosikymmenet. Ilmiö ei ole vain tutkijoiden tunnistama, vaan sillä on myös merkittävä rooli ajankohtaisessa poliittisessä keskustelussa. Erityisesti eurooppalainen laita-oikeista on omaksunut näkemyksen ”väestönvaihdoksesta”, jossa maahanmuuton tuottama väestöllinen muuntuminen on yhdistetty monenlaisiin näkemyksiin sen kielteisistä kulttuurisista ja muista vaikutuksista valtaväestölle. Väestöllisen muuntumisen vaikutukset kulttuuriin käytäntöihin ja muihin vastaaviin ovat nähdäkseni paljon esitettyä vaikeammin arvioitavia. Todennäköisesti vastauksia löytyy aikamme suurkaupungeista, sillä niissä Colemanin kolmanneksi demografiseksi transitioksi nimittämä prosessi on ollut jo pidempään

käynnissä. Tyypillistä suurkaupungeille on hyvin monimuotoinen maahanmuuttotautainen väestö, enkä pidä realistisena olettaa, että monimuotoisuus jatkossa pieneneisi.

Enemmistö-vähemmistökaupungit

Aikamme kansainvälinen muuttoliike tapahtuu edelleen jatkuvan kaupungistumisen ohessa ja on usein siihen kytköksissä. Tällä hetkellä maailmanlaajuisesti jo puolet kaikista maahanmuuttajista asuu kaupungeissa ja trendin odotetaan jatkuvan. Arviolta viidennes kaikista maailman maahanmuuttajista asuu vain 20:ssä suurkaupungissa. Nämä ovat Berliini, Bryssel, Buenos Aires, Chicago, Hong Kong, Lontoo, Los Angeles, Madrid, Moskova, New York, Pariisi, Peking, Seoul, Shanghai, Singapore, Sydney, Tokio, Toronto, Wien ja Washington DC. Näin ollen myös erilaiset maahanmuuttoon liittyvät ilmiöt ovat voimakkaimpia näissä globaaleissa keskuksissa. Niistä myös liikkuu erilaisia kulttuurivaikutteita muualle maailmaan ja maan sisäisesti. Samalla tavalla Helsingin seutu on Suomessa keskeisin maahanmuuttajien muuttokohde.

Maahanmuuttajien väestöosuuden kasvun lisäksi maahanmuuttajaväestöjen koostumus on muuttunut. Kuluneen puolentoista vuosisadan aikana maahanmuuton yleiskuva oli usein seuraava: suuria määriä muuttajia muutamista maista harvoin maihin. Tänäpä tilanne on monasti erilainen: maahanmuuttajia tulee pieniä määriä monista maista moniin maihin, ja kasvavassa määrin. Toki paikoin on myös edelleen suurempia yksittäisiä muuttovirtoja. Ilmiötä kutsutaan muuttoliikkeiden diversifioitumiseksi, eli monimuotoistumiseksi, ja se synnyttää vastaanottavissa yhteiskunnissa ilmiön, jota on kuvailtu englannin kielellä ilmaisulla *diversity in diversity*, "monimuotoisuuden moninaisuus".

Kansainvälisten muuttoliikkeiden monimuotoistuminen ei ole jäänyt huomaamatta tutkijoilta, ja aikaisemmin tässä teoksessa esitetty superdiversiteetin näkökulma on yksi tapa hahmottaa uutta nykyisyyttä. Sen sijaan julkista keskustelua ja yhä myös suurelta osin tutkimusta ohjaavat aikaisempien muuttovuosisikymmenten teoreettiset näkökulmat, joihin suuri osa edelleen käytettävistä integraatioteorioista perustuu. Toistaiseksi on epäselvää mitkä uudemmista tutkimuksen ajatusmalleista soveltuvat parhaiten nykyhetken analyysiin. Sen sijaan lienee selvää, että klassiset multikulturalistiset politiikat, joissa eri väestöryhmille räätälöidään heidän tarpeitaan vastaavia ratkaisuja muuttuvat haastavimmiksi vähemmistöjen suuren määrän vuoksi.

Kaupunkeihin kohdistuvassa muuttoliikkeessä on yksi erityispiirre, joka on hyvä ottaa huomioon. Kaupungeissa on tyypillisesti matalampi syntyvyys kuin muilla alueilla ja kaupunkien väestökehitys on myös muissa kuin nykyisissä matalan syntyvyyden olosuhteissa yleensä erittäin riippuvaista niihin kohdistuvasta muuttoliikkeestä. Näin ollen väestölliset muutokset kaupungeissa voivat olla selvästi muita alueita nopeampia. Tämän kääntöpuolen näkee silloin, kun kaupunki ei menesty, esimerkiksi Yhdysvaltain

ruostevyöhykkeen entisissä metropoleissa. Kun muuttoliikettä ei ole, niin kaupungit kuihtuvat silmissä. Kun suurten muuttokaupunkien väestöä tarkastellaan ikäryhmittäin, niin se tuo esiin toistaiseksi vääjäämättömältä näyttävän väestökehityksen, eli aikaisemmat valtaväestön etniset enemmistöt joko jo ovat tai ovat pian jäämässä määrälliseen vähemmistöasemaan monissa kaupungeissa.

Tutkimuksessa ilmiöstä puhutaan enemmistö-vähemmistökaupunkeina (engl. *majority-minority*, myös *minority-majority, cities*). Enemmistö-vähemmistökaupunkien muutos alkoi Pohjois-Amerikasta, jossa monet suurista kaupungeista, kuten New York, Los Angeles ja Toronto, ovat jo kauan aikaa sitten muuttuneet etniseltä rakenteeltaan. Teknisenä määritelmänä enemmistö-vähemmistökaupunki tarkoittaa sitä, että aikaisempi etninen enemmistö, esimerkiksi "amerikkalaiset" tai "kanadalaiset", jää määrälliseen vähemmistöön (alle 50 prosenttia) kaupungin alueella. Koska monien maahanmuuttajaryhmien asumisurat ovat kaupunkikeskeisempiä kuin valtaväestöllä, niin niiden osuus jää usein pysyvästi korkeammaksi kaupungeissa. Tämä herättää kysymyksen myös integraatiosta valtaväestöön, joka on perinteisen integratioteorian perusoletus. Eli minkä osaksi integroidutaan, jos perinteiset kaupunkilaiset kuuluvat etnisiin vähemmistöihin?

Ilmiöön liittyen hollantilainen Maurice Crul on esittänyt oman teoreettisen tulkintamallinsa, joka lähtee superdiversiteetin informoivasta ja paikallisen ympäristön huomioivasta integraatiosta. Hän esittää aikaisemman tutkimuksen täsmennyksenä, että myös muuttajien kompleksisuus (milloin, mistä, ikä-, sukupuoli- ja sukupolvi-rakenne, sosioekonominen profiili, yms.) osana muuttunutta kaupunkiympäristöä tulee huomioida. Alan tutkimus on vasta löytämässä muotoansa, mutta vähitellen sen tuloksista voidaan esittää arvioita myös Suomen tilanteen erilaisista tulevaisuudennäkymistä. Suhteessa David Colemanin esittämään näkemykseen kolmannesta demografisesta transitiosta, voimme ajatella enemmistö-vähemmistökaupunkien olevan ensimmäinen vaihe tässä muutoksessa, koska maahanmuutto kohdistuu ensi sijassa kaupunkiseuduille. Se saattaa edelleen korostaa suurteen kaupunkiseutujen ja muun maan välisiä eroja.

Koronan jälkeen?

Koronaviruspandemia on ollut valtava isku kansainväliselle liikkuvuudelle. Muutokset ovat olleet jopa dramaattisia. Vaikka liike ei ole täysin pysähtynyt, niin se on hidastunut merkittävästi. Lukuisat valtiot ovat rajoittaneet maan sisäisen liikkuvuuden lisäksi rajat ylittävää liikennettä, jonka seurauksena kansainvälinen liikkuvuus on alhaisimmillaan vuosikymmeniin. Rajoitusten kestoja on toistaiseksi vaikea arvioida. Kesäkuun 2020 tietojen valossa vaikuttaa siltä, että erilaisia rajoituksia tulee pysymään voimassa siihen saakka, kunnes korovirusta vastaan on kehitetty toimivia rokotteita

ja laajat ihmisjoukot on myös rokotettu. Näin ollen voimme olettaa, että kansainvälistä liikkuvuutta rajoitetaan tavalla tai toisella mahdollisesti vuoden 2021 loppuun saakka. Koronaviruspandemian vaikutuksia on tarkasteltu jo useissa laadukkaissa raporteissa ja niitä tulee jatkossa lisää. Pohdin seuraavaksi minkälaisia yleisen tason muutoksia voimme havaita koskien merkittävimpiä kansainvälisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen muotoja.

Kansainväliset matkustusrajoitukset ovat pysäyttäneet suuren määrän kansainvälistä liikkuvuutta ylipäätään, joka on näkynyt erityisesti lentoliikenteen vähentymisenä. Samalla on omaksuttu laajalti uusia tapoja korvata liikematkustamista ja digitaaliset tapaamiset ovat yleistyneet tavattoman nopeasti. Tällä lienee merkittäviä vaikutuksia liiketoimintaan ja muuhun aikaisemmin säännölliseen työhön liittyvään matkustamiseen erityisesti saavutettavan taloudellisen edun ja aikasäästön vuoksi. Esimerkiksi tieteellisten konferenssien järjestämisessä tulee jatkossa vähintään yleistymään digitaalinen osallistuminen. Tutkijat ovat yksi tärkeä kansainvälisesti verkottunut ihmisryhmä, joten muutos ei ole merkitykseltään vähäinen. Työperusteisen liikkuvuuden voi siis olettaa jatkossa vähenevän, jota puolustaa myös monien organisaatioiden viime vuosina omaksumat tavoitteet hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Koronaviruspandemian seurauksena kansainvälinen turismi pysähtyi hetkellisesti lähes kokonaan, jolla tulee olemaan erittäin mittavia taloudellisia vaikutuksia joka puolella maailmaa. Turismi on kasvanut nopeasti viime vuosikymmenet ja sen toipuminen tulee joka tapauksessa kestävästi pidemmän aikaan. Se saattaa yhdessä kasvavan ilmastotietoisuuden kanssa hidastaa lentoliikenteen kasvua. Matkailuala kokonaisuudessaan lienee siis suurten muutosten edessä, joka puolestaan vaikuttaa suoraan moniin maahanmuuttajia työllistäviin palvelualoihin ja niiden työvoiman tarpeisiin.

Pandemista toipuminen vähentää ainakin väliaikaisesti kansainvälisen työvoiman tarvetta, joten työperusteinen muuttoliike saattaa jäädä aikaisempaa alhaisemmaksi tulevina vuosina. Toki myös mahdollisesti edelleen jatkuvat matkustusrajoitukset vaikuttavat tähän. Talouselämän haasteet jakautuvat kuitenkin epätasaisesti kansantalouteen, eikä ulkomaisen työvoiman tarve täysin poistu. Tästä saattaa seurata monenlaista poliittista vääntöä, jos samanaikaisesti mahdollisen korkean työttömyyden kanssa pyritään edistämään joidenkin ihmisryhmien työperusteista muuttoa. Tästä oli Suomessa jo esimerkkejä koskien kansainvälisen kausityövoiman saatavuutta maa- ja puutarhatalouden tarpeisiin. Näin ollen voimme odottaa, että erilaiset kansainvälisen työvoiman saatavuuteen liittyviä asiat palaavat takaisin poliittisen keskustelun pariin.

Viime vuosikymmeninä vahvasti koko maailmassa kasvanut kansainvälinen opiskelu on vaikeasti arvioitava kokonaisuus, jonka taustalla on monia toisiinsa vaikuttavia asioita. Kehittyvistä maista tulevien opiskelijoiden määriin saattaa vaikuttaa kenties edessä oleva kansainvälisen talouden hiipuminen, joka heikentää mahdollisuuksia rahoittaa kallista opiskelua. Lisäksi palvelualojen hiipunut kysyntä vaikeuttaa kansainvälisten opiskelijoiden mahdollisuuksia lisärahoittaa opintojaan kohdemaissa.

Samoin yliopistojen laajamittainen siirtyminen etäopiskeluun saattaa herättää kysymyksiä kalliin opiskelun mielekkyydestä. Näiden tekijöiden ohella niin opiskelu- kuin työperusteisiin muuttajiin vaikuttavat oleskelulupien mahdolliset tulo- ja varallisuus-edellytykset, jotka yllättävän tulokatkoksen seurauksena eivät täyty. Tilanne vaikuttaa suoraan muuttajien ja heidän perheenjäsentensä maassa oleskelun edellytyksiin.

Nykytilanteessa eri asemassa olevat turvaa hakevat ihmiset lienevät kuitenkin kaikkien heikoimmassa asemassa. Koronaviruspandemia näyttää ikääntyneiden ohella olevan erityinen riski monille haavoittuvassa asemassa oleville ihmisryhmille. Heille kasautuu joukko erilaisia riskejä, jotka yksin tai yhdessä altistavat heitä sekä lyhyt- että pitkäkestoisille vaikeuksille, joiden taustalla on yhteiskuntien reagointi koronaviruspandemiaan. Esimerkiksi kansainvälisten pakolaisleireien asukkaat näyttävät jääneet loukkuun, josta on ainakin lyhyellä aikavälillä vaikea päästä pois. Samoin vauraudenkin maiden köyhemmillä asukkailla on monenlaisia haasteita.

Vaikka tässä vaiheessa on vaikea arvioida edes koronaviruspandemian luoman kriisin kestoa, niin lienee selvää, että moniulotteinen kansainvälisen liikkuvuuden järjestelmä tulee jollakin tavoin asettumaan uuteen asentoon muutaman seuraavan vuoden kuluessa. Samanaikaisesti muutosjakso saattaa kohdella kovakouraisesti haavoittuvassa asemassa olevia tai siihen joutuvia. Mittavan globaalin keskinäisriippuvuuden vuoksi on hyvin hankala ennakoida edes kaikkia asiaan liittyviä keskeisiä ulottuvuuksia. Perusoletukseni on, että nykyinen maailmanjärjestys muodossa tai toisessa jatkaa aikaisempaan suuntaansa, mutta merkittäviä muutoksia lienee silti luvassa. Sen sijaan pidemmällä aikavälillä lienee selvää, että länsimaiden demografisen rakenteen vuoksi työperusteiselle kansainväliselle muutolle tulee olemaan tilausta, joten kansainvälinen muuttoliike monine seurauksineen tulee pysymään keskeisenä yhteiskunnallisen pohdinnan kysymyksenä vielä pitkään. Miten tarkkaan ottaen käy, sen näyttää aika.

Lähteet

- Coleman, David (2006) Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition. *Population and Development Review*, 32 (3), 401–446.
- Crul, Maurice (2016) Super-diversity vs. Assimilation: How Complex Diversity in Majority-Minority Cities Challenges the Assumptions of Assimilation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42 (1), 54–68.
- Saukkonen, Pasi (2020) Koronavirus ja kansainvälinen muuttoliike. *Kvartti*, 25.5.2020. Saatavilla: <https://www.kvartti.fi/fi/blogit/koronavirus-ja-kansainvalinen-muuttoliike>. Luettu 2.6.2020.

Kirjoittajat

Linda Bäckman, FD, Åbo Akademi

Lotta Haikkola, VTT, tutkimuspäällikkö (ma.), Nuorisotutkimusseura

Antti Hynni, FM, tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Johanna Leinonen, PhD, dosentti, Akatemiattutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Tuomas Martikainen, FT, dosentti, toimitusjohtaja, Siirtolaisuusinstituutti

Saara Pellander, VTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

Pirkko Pitkänen, FT, professori emerita, Tampereen yliopisto

Sari Pöyhönen, FT, dosentti, professori, Jyväskylän yliopisto

Miika Tervonen, PhD, dosentti, vastaava tutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Marja Tiilikainen, FT, dosentti, vastaava tutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Elina Turjanmaa, VTT, erikoistutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Päivi Vartiainen, FT, osaamispäällikkö, Tampereen ammattikorkeakoulu

Matti Välimäki, VTT, yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

Tuomas Martikainen & Pirkko Pitkänen (toim.)

Muuttoliikkeiden vuosisata

Kylmän sodan päättymisen jälkeen olemme eläneet kasvavan kansainvälisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen aikaa. Tiivistyneen globaalin taloudellisen ja poliittisen yhteistyön myötä ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt. Globalisaatio, kaupungistuminen, väestönkasvu ja ilmastonmuutos ovat megatrendejä, jotka todennäköisesti jatkuvat tulevina vuosikymmeninä. Lisääntyvän kansainvälisen muuttoliikkeen ja muun kansainvälisen yhteistyön ja yhteiselon myötä myös globaalit riskit kasvavat. *Muuttoliikkeiden vuosisata* avaa kansainvälisen liikkuvuuden ilmiöitä sekä nostaa esiin mahdollisia tulevia kehityskulkuja.

ISBN 978-952-7167-96-0 (nid.)

ISBN 978-952-7167-97-7 (pdf)

ISSN 2343-3507 (painettu)

ISSN 2343-3515 (verkkojulkaisu)

www.migrationinstitute.fi